

959. Vaksala kyrka.

Pl. 21.

Litteratur: B 399, 401, L 191. J. Bureus, F a 6 s. 75 n:r 153 (Bureus' egen uppteckning), F a 5 n:r 426, F a 1 s. 96; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta Uplandica per Tiundiam (1710), s. 235; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 64; UFT h. 5 (1876), s. 72; O. v. Friesen, Runstenar i Uppland och Gästrikland undersökta 1899—1901 (ATA), Anteckningar (UUB); Fornminnesinventering i Vaksala sn 1937—38 (G. A. Hellman m. fl., ATA).

Äldre avbildningar: J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (B 401); J. Peringskiöld, träsnitt år 1709 (i Peringskiölds Monumenta 1710 och B 399); v. Friesen foto (ATA, UUB).

Den bevarade delen av runstenen, den övre delen, står uppställd i vapenhuset, vid östra väggen, t. h. om ingången till kyrkan.

Stenen var redan på 1600-talet sönderslagen. Den övre delen, vars inskrift blivit upptecknad av Joh. Bureus, fanns »I Vaxala våknehus» (F a 6), »Waxala Wåknehus» (F a 5). — Kyrkoherden Carl Lithman omtalar i sin redogörelse för fornlämningar i Vaksala sn 1699 (i *Ransakningarna* 1667—84), att »tvenne Runiske steenar liggia i det Norre wapnehuuset». Några år senare (trol. omkr. 1680) inlämnar länsmannen Anders Pehrson Rox sin förteckning över fornminnen i bl. a. Vaksala härad. Han omtalar här: »I wapnhuuset en steen lagd påskrifwen.» Närmare uppgifter lämnas av Peringskiöld: »Vthi Norra Wapnhuset finner man tvänne gamla Runestenar.» Den ena av dem »ligger på gälfwet i Wapnhuset, på wenstra handen när man wil ingå i Kyrkian; hafwer twifwels vthan warit hijtförder från sitt rätta vpreste ställe, och til Kyrkians grundwal anärnad, men blifwit oinmurad lemnad neder i jorden, vthu hwilken hans halfdehl för några åhr sedan wid en grafs vpkastning är igenfunnen och vptagen; thes i tu slagna stycken hafwer jag sammanlagt, och en fullkomlig mening afritat.» I *Bautil* finnas två träsnitt, ett äldre (B 401), signerat av J. Hadorph och J. Leitz och endast avbildande överstycket av stenen, och ett yngre (B 399), signerat av J. Peringskiöld 1709, med båda styckena hopfogade, så att inskriften är fullständig. Båda träsnitten ha överskriften »Vapnhus» (L 191: »I Vapenhuset»). O. Celsius har själv granskat inskriften den 22 febr. 1726. Båda styckena funnos då ännu i behåll. Celsius har inga egna uppgifter om stenens plats, utan anger den efter Peringskiöld: »På Golfwet i Waxhala kyrkas Norra Wapenhus.»

Det är att märka, att stenen säges ligga på golvet. Den har sålunda icke varit inlagd i golvet. Säkerligen har överstycket någon gång blivit funnet på kyrkogården och då blivit tillvarataget och förvarat i vapenhuset. Senare (omkr. 1700) har man »wid en grafs vpkastning» påträffat den nedre hälften av stenen, och Peringskiöld kunde därför ge en teckning av hela ristningen. Sannolikt har stenen ursprungligen varit rest på kyrkogården. Att den skulle ha blivit ditförd »från sitt rätta vpresta ställe» för att användas som material i kyrkobygget men blivit liggande »oinmurad», såsom Peringskiöld menar, förefaller föga troligt.

I kyrkoinventariet 1829 lämnas bl. a. följande uppgifter om fornminnen i kyrkan: »Åren 1793, 94 och 95, då Kyrkan till det inre betydligt blef reparerad och förbättrad, borttogos en stor del af de monumenter, såsom Runstenar, Chor och Altarprydnader m. m., hvilka enligt Peringskiölds uppgift der tillförene skola hafva funnits. En del häraf är väl ännu i behåll och förvaras uti ett af Torn-rummen, men en del aldeles förkommit . . . De tvenne Vapenhus, ett på norra och det andra på södra sidan, hvilka enligt Peringskiölds Monumenta Uplandica hafva funnits, äro för längre tid sedan borttagne, och ingångarne til sjelfva Kyrkan igenmurade . . . I Kyrkogårdsmuren finnas trenne Runstenar, af hvilka den ena, invid den östra Stiglucksporten, är så djupt nedlagd, att öfra sidan är blott $\frac{3}{4}$ aln ofvan jordytan.» De runstenar, som här avses, äro U 961, 962 och 964. De övriga runstenarna vid Vaksala kyrka ha sålunda vid denna tid varit förkomna, däribland även U 959. Den är icke omtalad av Dybeck och finnes icke upptagen i hans samlingar.

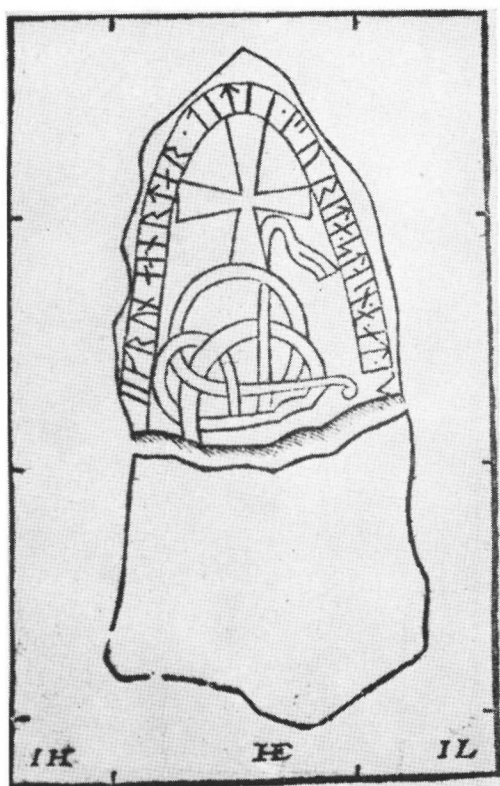


Fig. 60. U 959. Vaksala kyrka. Efter B 401.



Fig. 61. U 959. Vaksala kyrka. Efter B 399.

Sommaren 1893 återfanns överstycket »vid gräfnings för åskledare ute på kyrkogården ett godt stycke från kyrkan» (v. Friesen). Det förvarades sedan »i kyrkkällaren» (d. v. s. i källarvåningen av den s. k. tiondeboden på kyrkogården), där v. Friesen granskade inskriften år 1899. Vid inventeringen år 1942 stod stenen lutad mot kyrkobodens södra gavel. Den flyttades och restes på sin nuvarande plats i vapenhuset år 1948. Den nedre delen av stenen saknas fortfarande, och inskriften på denna är därför endast känd genom Peringskiölds och Celsius' uppgifter.

Ljusröd sandsten. Höjd 0,87 m., bredd 0,70 m. Ristningen är tämligen tydlig.

Inskrift (med det inom [] enligt B 399 och O. Celsius):

[nesbiarn ·] uk · runa · anutar · totir · litu · rita · staina · at · s[uhik · ierf · sun · sin]

Næsbiorn ok Runa, Anundar dottir, letu retta stæina at suhik · ierf, sun sinn.

»Näsbjörn och Runa, Anunds dotter, läto uppresa stenarna efter suhik · ierf, sin son.»

Till läsningen: Av 9 u är endast nedre delen bevarad. Avståndet mellan 13 n och 14 a är ovanligt stort. Utan tvivel har stenens kant här varit skadad, redan då ristningen höggs. 27 i och 31 i äro icke stungna; en svag fördjupning finnes visserligen på 31 i, men sannolikt ej huggen.

Bureus (F a 6): ... uk · runa × anutar totir litu rita staina × at × s ... »var sunderslagin».

Hadorph (B 401): ... uk runa anrtar · titii · --- u rita · stain · a · at · - ...

Peringskiöld (B 399): nisbiarn · uk · runa · anutar · totir · litu · raisa · staina · at · suhik · ierf · sun · sin

Celsius: nesbia ... uk · runa · anutar · totir · litu · reta · staina · at · suhik · ierf · sun · sin. Efter 6 a var »en liten kant bort stött». Celsius framhåller särskilt 2 e och 30—33 reta. Han är mycket

missnöjd med ornamentiken hos Peringskiöld: »hela drakeritningen är ock galen . . . Klön emot korset fins ej i Peringsk. ritning.»

v. Friesen: . . . **uk** **runa** **anutar** **totir** **litu** **reta** **staina** **at** **s** . . . Om 31 **e** anmärker v. Friesen: »runan anbrakt i en springa, den på hufvudstafvens midt befintliga punkten möjligen vittrad».

Peringskiöld tolkar inskriften: »Nesbiörn och Runa Anundz dotter, the låto resa vpp thessa Stenar åt SvikJerf sonen sin». — *UFT* h. 5 (1876): »Näsbjörn och Runa Anunds dotter låto resa stenar efter Suhik Jerf (? = Svekj-erf), sin son.»

Inskriften är alldeles klar, så när som på det egendomliga 42—50 **suhik** **ierf**, namnet på den döde, över vilken stenen är rest. Namnet har stått på det numera förkomna fotstycket, men det finns ingen anledning att betvivla riktigheten av Peringskiölds läsning, som har kontrollerats av den kritiske Celsius. Det är emellertid icke lätt att identifiera det mansnamn, som döljer sig bakom den besynnerliga stavningen. Sannolikt har namnet varit sammansatt, och senare leden kan ha varit *-diarf*. Om namn med denna efterled se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 99. E. Brate har framkastat den möjligheten, att **suhik** **ierf** skulle kunna återge det välkända namnet *Vigdiarf*. I så fall finge man väl tänka sig en felristning: ristaren har först ristat **sun**, men sedan ändrat sig och velat ha namnet först. Han måste låta **s**-et stå, men ändrade **n** till **h**; så fick han ett **uhik** **ierf**, som till nöds kunde läsas som *Vig(d)ierf*. Tolkningen är naturligtvis mycket osäker. Sannolikare är måhända, att det är namnet *Sigdiarf*, som döljer sig bakom skriftform **suhik** **ierf**. Om detta namn se U 109.

Om namnet *Nesbiörn* se Sö 356 och *Fornvännen* 1948, s. 298 f., om *Runa* U 687.

Inskriften har pluralformen **staina**. Det har sålunda funnits två stenar, resta av Näsbjörn och Runa till minne av sonen. Förmodligen har den andra stenen haft en inskrift, som talat om sonen eller innehållit en bön för hans själ.

Ornamentik och runor påminna om runristaren Öpirs stil.

960. Vaksala kyrka.

Pl. 21.

Litteratur: B 388, L 192, D 1:163. J. Peringskiöld, *Monumenta Uplandica per Tiundiam* (1710), s. 236; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 66; R. Dybeck, *Reseberättelse* 1863; *UFT* h. 5 (1876), s. 72; E. Brate och S. Bugge, *Runverser* (ATS 10:1), s. 34 f.; O. v. Friesen, *Runstenar i Uppland och Gästrikland undersökta 1899—1901* (ATA); *Fornminnesinventering i Vaksala sn 1937—38* (G. A. Hellman m. fl., ATA).

Äldre avbildningar: Osig. träsnitt i Peringskiöld a. a. och B 388; Dybeck (D 1:173); v. Friesen foto (ATA).

Runstensfragmentet är inmurat i kyrkväggen på kyrkans norra sida, i ett igensatt valv, 5 m. V om kyrkans nordöstra hörn, straxt Ö om sakristiväggen, 3 m. över marken.

Fragmentet omtalas första gången i Peringskiölds *Monumenta*: »På norra sidan vthan til i Waxala Kyrkiomur, näst wid Sacristian, 5 alnar högt vp ifrån jorden, finnes ett litet afbrott af en gammal sönderslagen Runesten, inflickat vthi then gamla gråstens muren, thär en igenmurad större, och neder i henne en mindre hwälfd och igenmurad dör synes. Samma Runebrott behåller ännu ett wackert loford öfwer sin Herre, hwars namn doch förstört är.» B 388: »I Kyrkomuren»; L 192: »Kyrkomuren, den norra.» — O. Celsius har endast antecknat: »Contuli cum lapidis fragmento d. 22 febr. 1726.» — R. Dybeck (D 1:173): »Den ende som återstår af flere runstenar, hvilke funnits i Waksala kyrkomurar. (Bautil och Liljegren upptaga icke alla.) Stycket är inmuradt i norra kyrkväggen utantill.»

Grå granit. Storlek 0,53 × 0,41 m. Ristningsytan är slät. Ristningen är jämnt huggen och tydlig.

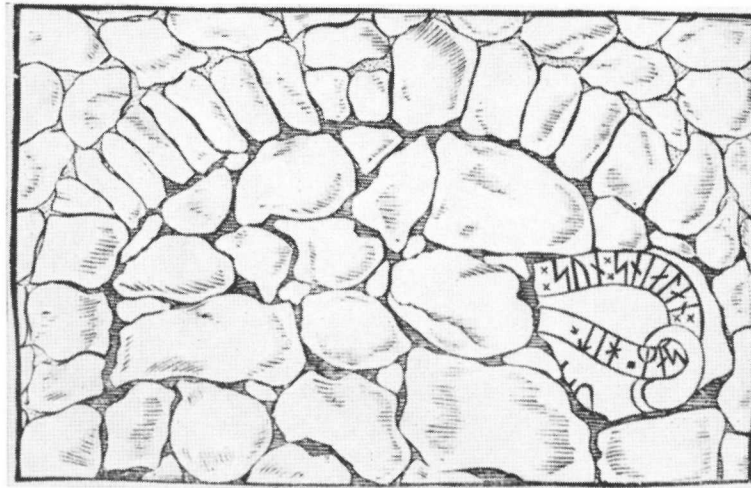


Fig. 62. U 960. Vaksala kyrka. Efter B 388.

Inskrift:

... \times sun \times snialan \times sar \times hit \times ...

5 10 15

... sun sniallan. Sar het ...

»... raske son. Han hette ...»

Till läsningen: 15 i är icke stunget. — D 1:173 har sk \times även efter 13 r, vilket emellertid är felaktigt.

Akusativen **sun** \times **snialan** har säkerligen varit föregången av en prep. *at* eller *aftir* 'efter, till minne av'. Inskriften har troligen haft följande form: »N. N. lät resa denna sten efter sin raske son. Han hette ...» Jfr U 1016 **sa hit: aki** ...

Enligt Bugge har inskriften möjligen varit versifierad:

[*aftir*] sun sniallan, sar het ...

Ett skiljetecken mellan orden, bestående av två vertikalt ställda kors, är sällsynt; jfr Sö 106, DR 66 Århus, 108 Kolind.

961. Vaksala kyrka. Nu vid Vaksalahöjden.

Pl. 22.

Litteratur: B 395, L 193, D 1:174. J. Bureus, F a 6 s. 47 n:r 36 (Bureus' egen uppteckning), F a 10:2 n:r 55, F a 5 n:r 427, F a 1 s. 96; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta Uplandica per Tiundiam (1710), s. 244 f.; P. Dijkman, Historiske Anmärkingar (1723), s. 64; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 67, 411, Acta Literaria Sveciæ 3 (1730), s. 96; E. J. Biörner, Epistola responsoria (1726), s. 26; N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 157; Kyrkoinventarium 1829 (ATA); R. Dybeck, Reseberättelse 1863 (ATA); G. Stephens, ONRM 2 (1867—68), s. 802; UFT h. 5 (1876), s. 72; O. v. Friesen, Runstenar i Uppland och Gästrikland undersökta 1899—1901 (ATA); E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 105; Handlingar i ATA 1924; Fornminnesinventering i Vaksala sn 1937—38 (G. A. Hellman m. fl., ATA).

Äldre avbildningar: J. Bureus, teckning (F a 10:2), kopparstick (F f 6 n:r 176 a); J. Rhezelius, teckning (F 11 n:r 103); osign. träsnitt i Peringskiöld a. a. och B 395; Dybeck (D 1:174); v. Friesen foto (ATA, UUB).

Runstenen står rest 12 m. SV om vägskälet mellan stora landsvägen Uppsala—Rasbo och vägen Gamla Uppsala—Danmark. Ristningsytan är vänd åt N, sålunda mot landsvägen. — Plat-

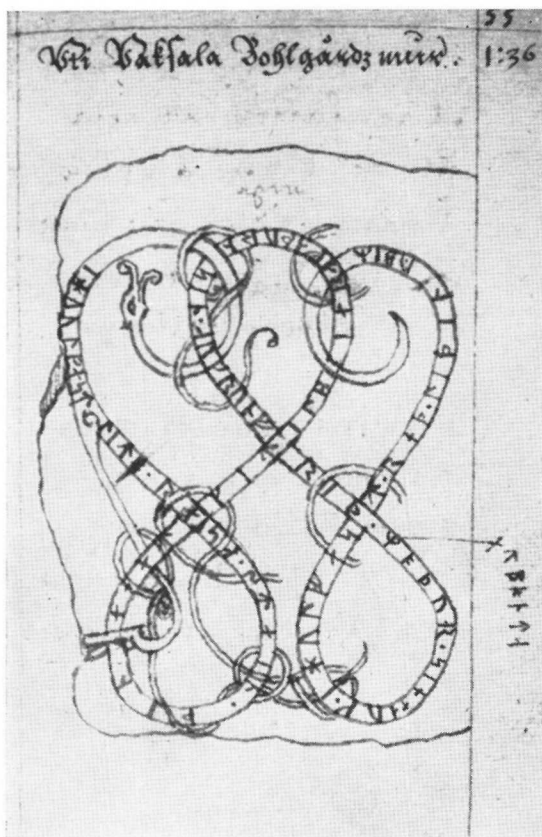


Fig. 63. U 961. Vaksala kyrka.
Efter teckning av Bureus.

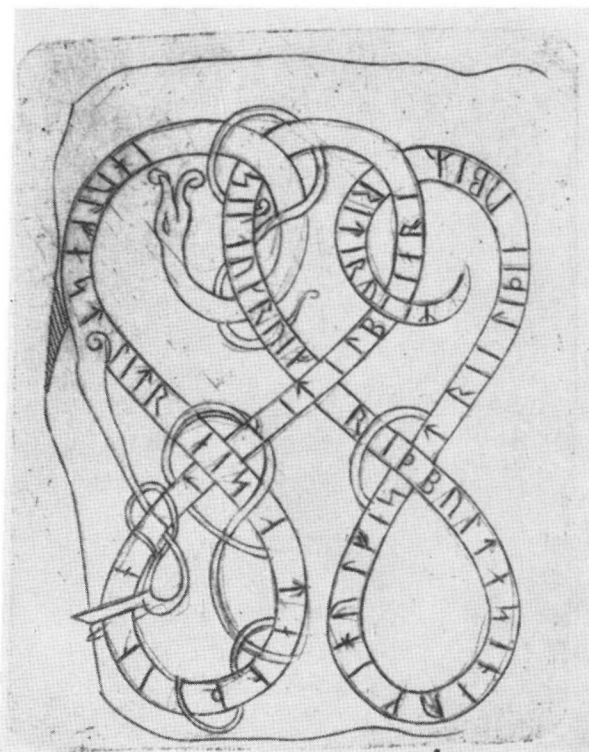


Fig. 64. U 961. Vaksala kyrka.
Efter kopparstick av Bureus.

sen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Upsala» och på kartan för fornminnesinventeringen 1937—38 (ATA).

Joh. Bureus har upptecknat inskriften den 9 maj 1594. Platsen var »I Waxala kyrkegårdsmur» (F a 6), »Vti Vaksala Bohlgårdsmur» (F a 10:2); »På bogårdsmuren innantill» (F a 5). J. Rhezelius (F 11): »Waxala Sochn Vthi Bogårdsmuren.» — Kyrkoherden Carl Lithman år 1669 (*Ransakningarna* 1667—84): »Är och i Vaxala een sköön Kyrkiogård medh een sköön Boogårdsmur, dess lijke icke mångestädes skall finnas. I samma muur äro twenne Runske steenar medh fulle bookstäfwer effter dess brukelige styyl skrefne; vppå den eena belägen i Öster skrefwet upå: Denne Steen hafwer Heilige Reise upreest öfwer sin hustru Röniska.» De två runstenar, som åsyftas, äro säkerligen U 961 och antingen U 962 eller U 963. Varifrån Lithman kan ha fått sin besynnerliga uppgift om inskriften, är gåtfullt. I länsmannen Anders Pehrson Rox' relation om fornminnena några år senare (likaledes i *Ransakningarna*) meddelas: »Säges och enn på Norrsjidan [av bogårdsmuren] inmuradt iembwähl påskrifwen»; Hadorph har tillagt: »inne på Kyrkiegården». D. v. s. stenen var insatt i bogårdsmuren på norra sidan av kyrkogården, på insidan, så att ristningen var vänd mot kyrkan och kyrkogården. — Peringskiöld meddelar: »Vthi Bogårdsmuren finnes tre stycken Runestendar, ibland grundwalen inmurade [U 961, 962 och 963]. Then första är en stor anseelig Runesten på Norra sidan innan för muren, af whitachtig steen vthuggen af then konstige Runeristaren Ubir, hwilken lefwat wid pass för tolfhundra år sedan, vthi then fierde hundra årige tiden efter Christi födelse. Wid Kyrkiogårdsmurens anläggande är thenna steen såsom ett gammalt och förachteligit Minnings-Märke hijtfördt, och

framstupa inmurat.» Peringskiölds placering av träsnittet tycks visa, att stenen var inlagt med högra kantsidan nedåt. Vänstra kanten låg uppåt, och här har ristningen blivit skadad, sannolikt vid stenens infogande i kyrkogårdsmuren. B 395: »I Kyrkogårds muren»; L 193: »Kyrkogårdsmuren.» — P. Dijkman: »Waksala Kyrckegård.» — O. Celsius har tre gånger granskat inskriften: den 23 febr. och 10 maj 1726 och den 16 aug. 1729. Platsen anges sålunda: »In Paroecia Vaxala, et muro cœmeterii.»

R. Dybeck anmärker i sin reseberättelse 1863: »Runstenarne (två) i bogårdsmuren böra hafva tjenligare platser.» De runstenar, som här åsyftas, äro U 961 och 963. *Sveriges runurkunder* (1863): »Denne präktige runsten har en föga tjenlig plats i norra bogårdsmuren innantill och är för djupt nedsatt i jorden.» Några år senare har också stenen blivit flyttad till sin nuvarande plats. På Geologiska kartbladet »Upsala» (1869) är nämligen stenens nuvarande plats angiven, och i beskrivningen meddelas: »W. om kyrkan, nära stora landsvägen.» *UFT* h. 5 (1876): »Denne präktige runsten är nu upprest invid landsvägen vid avvägen till kyrkan.» År 1924 erhöi kyrkorådet i Vaksala Riksantikvariens tillstånd »att flytta runstenen i Vaksala backe och de båda runstenarna i södra bogårdsmuren in på kyrkogården och där resa dem på lämplig plats». Flyttningen av den förra stenen blev emellertid aldrig verkställd.

Ljusgrå granit. Höjd 1,90 m., största bredd (nedtill) 2,20 m., avsmalnande uppåt, så att bredden vid toppen är 1,30 m.) Ett synnerligen vackert stenblock med slät och jämn yta. Numera är ytan delvis ganska skrovlig, med fördjupningar och hål, sannolikt beroende på ojämn vitt-ring. På vänstra sidan är ristningen något skadad, och det första namnet i inskriften har därigenom blivit osäkert. Ristningen är synnerligen skickligt huggen, måhända Öpirs yppersta verk. Runorna äro djupt huggna och överallt tydliga. Svagast äro de sista orden (72—80 **rip · in · ubia**). Ornamentiken är grundare, på sina håll mycket svår att urskilja.

Inskrift:

hul-a + lit + raisa stain + pina at kitilbiarn · faður · sin + auk runfriþ · at · bonta · auk
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60
ihulfastr · rip · in · ubia
 65 70 75 80

hul-a let raisa stæin þenna at Kättilbiörn, faður sinn, ok Runfrið at bonda, ok Igulfastr reð, en Öpir.

»**hul-a** lät resa denna sten efter Kättilbjörn, sin fader, och Runfrid efter (sin) man, och Igulfast ombesörjde, men Öpir (ristade).»

Till läsningen: Intet sk framför 1 **h**. Nedre delen av runorna 2—5 **ul-a** är förstörd. 2 **u** är dock fullt säkert. Detsamma torde kunna sägas om 3 **l**: bst är tydlig, den utgår ett stycke nedanför ramlinjen och är rak; **þ** kan därför icke komma i fråga. Inskriftens alla **þ**-runor ha formen **D**. R. 5 kan endast ha varit **a**; bst är bevarad endast på hst:s högra sida. Även **h** är utslutet, då intet spår av bst finnes på hst:s vänstra sida, vilket måste ha varit fallet, om runan hade varit **h**. Av r. 4 återstår endast ett par cm. av en hst; inga spår av bst. **m** är icke möjligt. Avståndet till hst i 5 **a** är större än till hst i 3 **l**; detta skulle kunna tyda på en runa med bst på hst:s h. sida. Alldeles säkert är detta dock icke; jfr de ojämnna avstånden mellan 1 **h** och 2 **u** och mellan 2 **u** och 3 **l**. Runan kan ha varit **i**, **s**, **n**, **a**, **h**, **æ**; uteslutna äro däremot **f** och **k**. Sk efter 5 **a** är tydligt; likaså sk efter 8 **t**, 18 **n**, 42 **n**. 7 **i** är icke stunget; icke heller 75 **i**. 12 **s** **l**, 14 **s** **l**. Inskriftens **þ**-runor ha formen **D**. 26 **i** är sannolikt icke stunget; en hel mängd små gropar finnas här i stenytan, alla naturliga. Efter 34 **n** och 39 **r** är sk · (icke +). 43 **a** har bst endast t. v. om hst.; likaså 59 **a** och 60 **a**. 48 **n** har bst endast t. h. om hst.; likaså 57 **n** och 76 **n**. Alla runorna i 63—71 **ihulfastr** äro tydliga. Sk efter 71 **r** är säkert; likaså efter 74 **þ** och 76 **n**. 73 **i** är sannolikt icke stunget. 77 **u** är icke stunget.

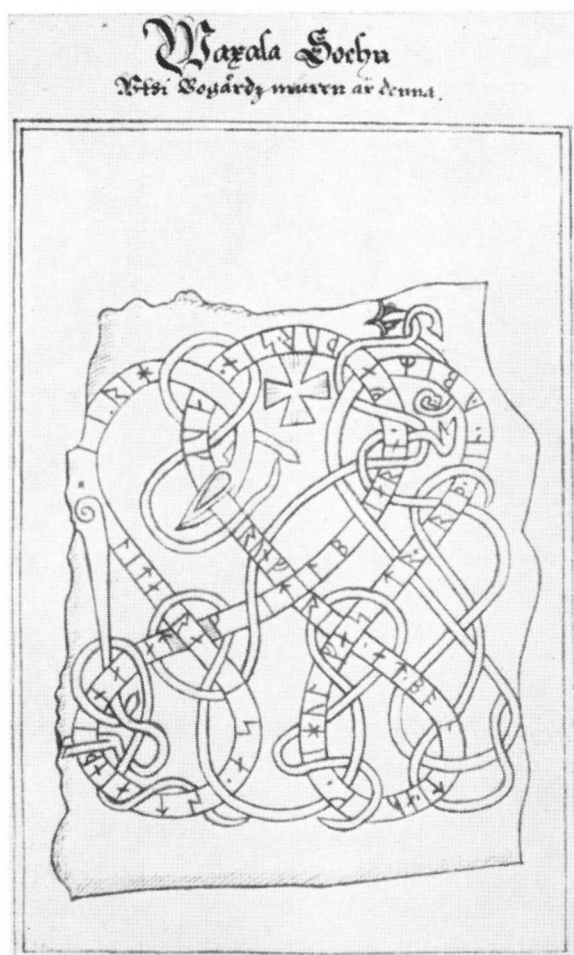


Fig. 65. U 961. Vaksala kyrka.
Efter teckning av Rhezelius.



Fig. 66. U 961. Vaksala kyrka.
Efter B 395.

Bureus, F a 6: 1—5 **hul** ...; 53—60 **at · bonta · a** saknas; 72—80 **ep · lipin**; F a 10: 2: 1—5 **ihulfast**; 35—39 **fapurn**; 53—59 **mopur · sina** (i marginalen: **at bonta**); 63—80 **ihulfast · rep · lipin · ybir**. Bureus har tydligen konstruerat, där inskriften varit skadad (r. 1—5) eller oåtkomlig (r. 53—59 och 72—75): tilläggen kunna tydligt urskiljas på bläckets färg. F a 5: 1—5 **ihulfast**, 9—13 **resa**, 35—39 **fapurn**, 53—59 **at · bonta · sin**, 63—80 **ihulfast rep lipin ybir**, vilket tolkas: »Igulfastus regebat exercitum. Vbirus.» — Rhezelius: 1—8 **hirii × lita**; 52 **p** saknas; 54—59 **at · bonta**; 63—80 **ihulfastr + rip · in · ybir**. Rhezelius har samma tolkning av slutet: »Igulfastus regebat exercitum. Ybirus (sculpsit).» — B 395: 1—8 **hul-a × lita**; 72—80 **rip in ubir**. — Celsius: 1—8 **hul -- + lit**, 26 **e**, 72—80 **rip · in · ubir**. — Dybeck: 1—5 **hul --**; 72—80 **rip in · ubir**. »Af sista runan **raisa** återstår bara stafven ... Några runor tyckas varit skadade och sedan upphuggna, såsom **n** i **sin** m. fl.» — v. Friesen: 1—5 × **hu ---**: r. 3 »kan suppleras **l**, **p** eller **r** (?), **n** (?), r. 5 »förmodligen **a**»; 26 **e**: »stingningen tydlig»; 72—80 **rep · in · ubir**: punkten i 73 **e** »synes säker», 77 **u** »synes ej vara stungen». »Efter detta ord synes ej spår af runor.»

Peringskiöld tolkar inskriften: »Hylle lät ännu vpres a thenna Steen åt sin fader Ketilbiörn, och Rangfrid inrättade honom åt bemälte sin man; Hvilket skedde igenom Igulfastes försorg och Ubbes vthhuggning.» — Celsius: »Hul-- erigi fecit hoc saxum Ketilbiarno patri suo, Runfridis marito, atque Igulfastr. Incidit autem Vbir.»

Bureus' felaktiga läsning av inskriftens sista ord spökar ännu hos Brocman: »*Julfastr red ledin*, d. ä. Julfaster styrde eller war Anförare för Folket, twifwels utan för någon Krigshär, som gick ut af Riket eller Upland.» Ja, ännu Stephens uppger, med hänvisning till Bureus, att inskriften har **reþ lipi**, vilket tolkas: »He redde the lith (led the array, headed the forces, fleet or army).»

UFT h. 5 (1876): »Hylja lät resa denne sten efter Kettilbjörn, sin fader, och Runfrid efter sin man. Och Igulfast författade, men Uber (reste).» (Tolkningen är av Carl Säve, eller P. J. Lindal, se s. 6 not 1.)

Brate: »Gylla (?) lät resa denna sten efter Kättilbjörn sin fader, och Runfrid efter sin make och Igulfast åstadkom (stenen? eller formulerade inskriften), men Öbber (ristade) . . . **hulia** har kanske varit **hulha** Gulla eller **hulma** (?) Holma.»

Att identifiera det första namnet stöter på stora svårigheter. Då det slutar på *-a*, bör det ha varit ett kvinnonamn. *Holma* är ett välkänt kvinnonamn (se Sö 331) men kan icke komma i fråga, då fjärde runan icke kan vara **m**. Av de grafiskt möjliga alternativen **hulia**, **hulsa**, **hulna**, **hulha** ger intet anknytning till något känt kvinnonamn. Stenen är här beklagligtvis kantstött genom åverkan, sannolikt i samband med dess inläggning i kyrkogårdsmuren. v. Friesen framhåller visserligen som ett tänkbart alternativ, att stenen redan vid ristningen skulle haft denna form och att runristaren — för symmetriens skull — skulle ha lagt slingan så tätt intill stenens kant, att den yttre konturlinjen och halva runorna ej fått rum på stenen. Det förefaller emellertid mycket otroligt, att han skulle ha förfarit så just med namnet på den som har låtit resa stenen, så att detta blivit så fragmentariskt och svårtytt. — Om namnet *Kättilbjörn* se Sö 226, om *Igulfastr* E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100. — Kvinnonamnet *Runfrid* är känt från ytterligare två runinskrifter: U 1017 och 1022.

Den ståtliga minnesvården är rest över Kättilbjörn av hans dotter och hans hustru Runfrid. Inskriften fortsätter med att meddela, att *Igulfastr red*, vilket i detta sammanhang måste innebära, att Igulfast har ombesörjt arbetet å de båda kvinnornas vägnar. Det omtalas icke, huruvida Igulfast stod i något släktskapsförhållande till dem eller till den döde. Vad man närmast skulle kunna tänka är att han har varit Kättilbjörns måg, gift med hans dotter **hul-a**. Om innebörden av ordet *red* se vidare U 940.

Då **riþ** måste höra till det föregående, vara predikat till **ihulfastr**, återstår som inskriftens avslutning 75—80 **in i ubia**, vilket måste vara ristarens signatur, sålunda med verbet **risti** underförstått, utelämnat väl icke av glömska utan därför att symmetrien krävde, att runorna upphörde vid denna plats på stenen. Häremot kan visserligen invändas, att det ingalunda varit omöjligt för ristaren att i den närmast föregående slingan spara tillräckligt utrymme för ordet **risti**, om han så önskat. Men han stod icke främmande för förkortning, och det har icke stört honom att predikatet i sista satsen uteslöt. Han har förfarit på alldeles samma sätt på ännu en runsten i Vaksala sn, nämligen U 970. Om grafisk förkortning hos Öpir se för övrigt U 687.

962. Vaksala kyrka.

Pl. 23.

Litteratur: B 394, L 194. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta Uplandica per Tiundiam* (1710), s. 246; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 68; *Kyrkoinventarium 1829*; UFT h. 5 (1876), s. 73; *Fornminnesinventering i Vaksala sn 1937—38* (G. A. Hellman m. fl., ATA).

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (F 11 n:r 104); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiöld a. a. och B 394).

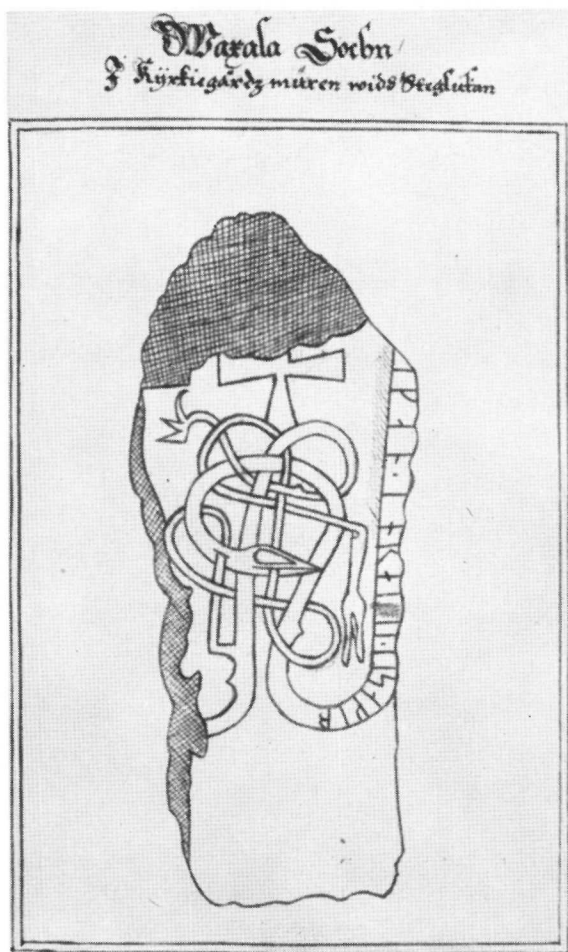


Fig. 67. U 962. Vaksala kyrka.
Efter teckning av Rhezelius.

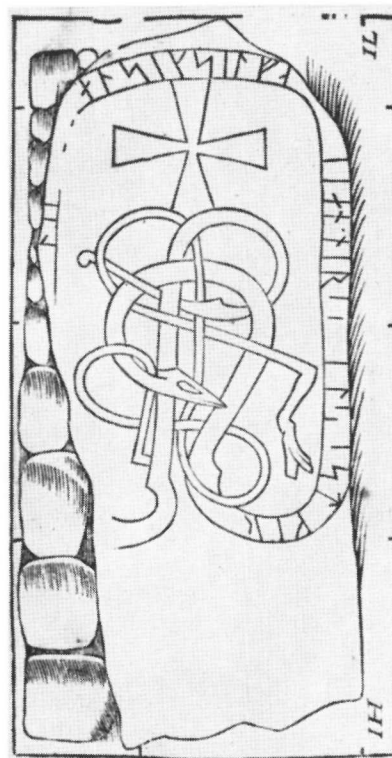


Fig. 68. U 962. Vaksala kyrka.
Efter B 394.

Runstenen står rest på gräsplanen mellan vägen och kyrkogårdsmuren, längst åt norr av de här resta stenarna.

Inskriften på denna runsten finnes icke upptagen i Bureus' samlingar. Men en teckning av Rhezelius har blivit bevarad (i F 11), med överskrift: »Waxala Soehn. I Kyrkiegårdsmuren wid Steglukan.» — *Ransakningarna*: Bogårdsmuren weed [öster] steglukan [uthan till] en stehn påskrifwen [half]t inmurat» (orden inom [] äro tillägg gjorda av Hadorph). — Peringskiöld: »Wid Östra Stiglukan vthan til i Waxala Kyrkios Bogårdsmur, är följande Runesten så owuligt inmurader, at thes skrift intet synas kunde förr än the öfwermurade stenar blifwit vthbrutne; doch finnes thär allenast en afstympat skrift.» B 394: »Kyrko bogårds muren»; L 194: »Kyrkogårdsmuren vid Ö. stigluckan.» — O. Celsius, som har besökt platsen den 10 maj 1726, antecknar: »nu förtiden är största dhelen af denna sten inmurad i Stegluck-muren uthan till och ned vid marken i hörnet så at inge flere runor kunna synas.» Celsius har endast kunnat läsa r. 22—30. — Enligt kyrkoinventariet 1829 funnos tre runstenar i kyrkogårdsmuren; en av dem, invid östra stigluckan, var så djupt nedlagd, att endast en del av ristningen var synlig (se ovan U 959). Det är tydligen U 962 som härmed åsyftas. Stenen finnes emellertid icke omtalad av Dybeck. Den är icke heller granskad av v. Friesen och var tydligen icke känd vid hans genom-

gång av runstenarna i Vaksala åren 1899—1901. Stenen återfanns år 1934 i bogårdsmuren, 1 m. S om »Bålsta stiglucka», d. v. s. den lilla grinden i östra bogårdsmuren. Den framtogs och uppställdes lutad mot kyrkbodens södra gavel, nära sydöstra hörnet. År 1948 flyttades den och restes på sin nuvarande plats utanför kyrkogården.

Grå granit. Höjd över nuv. marken 1,48 m., bredd 0,79 m. Stenen är svårt stympad. Men den bevarade ristningen är tämligen tydlig.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter Rhezelius):

... at · sik · silfa ... - - [k]an · in · r[ai-] - n · - astgi[-]

... at sik silfa[n kvi]k[v]an. En ... Fastgæirr (?).

»... efter sig själv, medan han levde. Och ... Fastger.»

Till läsningen: 7 i är icke stunget. R. 1—10 äro alla tydliga; övre hälften av 10 a är dock borta. Därefter är inskriften utefter h. kanten svårt skadad; endast fragment finnas i behåll. 14 a har bst endast t. v. om hst. Framför denna runa nedre delen av tre raka staplar. Bst i 17 n är tydlig. Nedre delen av 18 r är tydlig. Därefter är ristningsytan skadad, med plats för 3 eller 4 runor. Bst i 23 n är säker. Därefter sk och nedre delen av en stav. Avståndet till 25 a talar för att r. 24 har varit f. Bst i 25 a är tämligen säker. 26—27 st fullt klara. 28 g är säkert; prickerna är tydliga. 29 i är svagt. Möjligen har därefter funnits ytterligare en runa (r eller r?), men ytan är skrovlig.

Rhezelius: ... - kan · in rai - ii · iisakib

Hadorph och Leitz (B 394): ... n - - ... at sik silfa ... iian · nir - - ... il - - stkir

Celsius: ... - n - - stkir

Inskriften är mycket fragmentarisk. Men det kan icke vara något tvivel om att början har haft följande lydelse: N. N. lät resa denna sten at · sik · silfa[n · kui]kan. Stenen är sålunda en av dem, som en man har lätit resa till heder åt sig själv. Slutet är tyvärr så skadat, att någon rekonstruktion icke är möjlig. Det sista ordet tycks ha varit ett mansnamn *fastgir*, d. v. s. *Fastgæirr*. Om detta namn se U 449.

Peringskiöld, som utgår från den felaktiga läsningen av 16—18 nir, får genom suppling fram avslutningen *nir·han·ilipist gir*. Och han översätter inskriften: »N. lät resa Steen thenna åt sig sielf lefwande, när han skyndade sig til krigs.» I *UFT* h. 5 (1876) godtages supplingen, men slutet lämnas översatt: »... lät resa denne sten efter sig sjelf lefwande, när han ... (?)»

963. Vaksala kyrka.

Pl. 23.

Litteratur: B 402, L 195, D 1:175. J. Bureus, F a 6 s. 48 n:r 41, F a 10: 2 n:r 40, F a 5 n:r 428, F a 1 s. 97; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta Uplandica per Tiundiam (1710), s. 246; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 69, 412, Acta Literaria Sveciæ 2 (1725—29), s. 212; N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widfarne (1762), s. 246. Kyrkoinventarium 1829; R. Dybeck, Reseberättelse 1863 (ATA); G. Stephens, ONRM 1 (1866—67), s. 91; *UFT* h. 5 (1876), s. 73; O. v. Friesen, Runstenar i Uppland och Gästrikland undersökta 1899—1901 (ATA), Anteckningar (UUB); Handlingar i ATA 1924, 1948; G. Hallström i Fornvännen 1931, s. 258 f.; Fornminnesinventering i Vaksala sn 1937—38 (G. A. Hellman m. fl., ATA).

Äldre avbildningar: J. Bureus, teckning (i F a 10: 2), kopparstick (F f 6 n:r 176 b); osign. träsnitt i Peringskiöld a. a. och B 402; Dybeck (D 1:175); v. Friesen foto (ATA, UUB; återgivet i Fornvännen 1931, s. 261).

Runstenen står rest på gräsplanen mellan vägen och kyrkogårdsmuren, mellan U 962 och U 964.

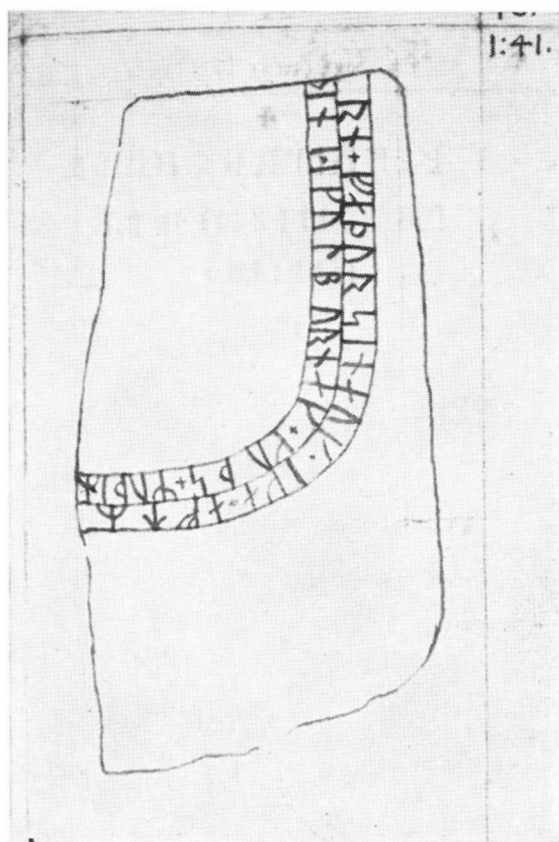


Fig. 69. U 963. Vaksala kyrka.
Efter teckning av Bureus.

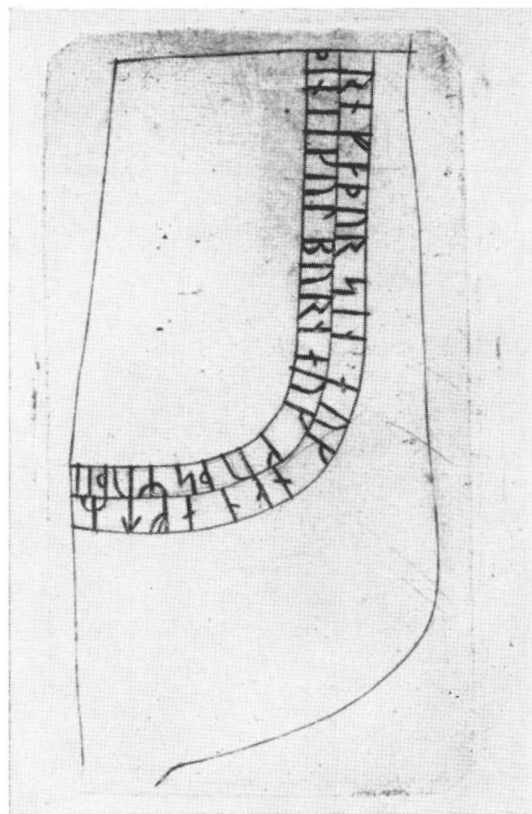


Fig. 70. U 963. Vaksala kyrka.
Efter kopparstick av Bureus.

Inskriften var känd redan av Bureus och finnes upptagen i hans samlingar. Stenens plats anges vara: »Vtan på Waxala Bohlgård» (F a 6), »Vti Vaxala Bolgård» (F a 10: 2), »På Bolgårdsmuren Vtan til» (F a 5). — I *Ransakningarna* har Hadorph, omedelbart efter uppgiften om U 962, antecknat: »Dito en Suder om uthan på» (d. v. s. ytterligare en runsten i bogårdsmuren på utsidan, S om U 962). — Peringskiöld: »Än i Waxala östre Bogårdsmur, vtan til, en afslagen Runsteen nederst i grundwalen och half vnder jorden liggande, hwilkens afslagne läsning doch riktigt vpfillas kan.» — O. Celsius har granskat inskriften den 23 febr. och den 10 maj 1726: Platsen anges sålunda: »In paroecia Waxala, et muro cœmeterium cingente.» — Dybeck (D 1:175): »Denne sten ligger i södra kyrkogårdsmuren utantill och så lågt att hälften af den yttre runraden till venster (å ritningen) är under jorden.» I *UFT* h. 5 (1876) uppges, att »stenen står vid landsvägen nära intill afvägen till kyrkan.» Detta är emellertid felaktigt. Stenen var fortfarande vid O. v. Friesens besök (o. 1900) inlagd i kyrkogårdsmuren på sydöstra sidan, utantill. Ännu vid inventeringen 1942 låg den kvar på samma ställe: »i sö. bogårdsmuren 50 m. SÖ om kyrkans sö. hörn, 3 m. NNV om folkskolans uthus». Den framtoogs sommaren 1948 och restes på sin nuvarande plats.

Grå granit. Höjd 2 m., bredd 0,90 m. Ristningens höjd 1,30 m. Nedre hälften av en ursprungligen mycket hög sten. Den ristade ytan är knottrig. Ristningen är ojämnt huggen, delvis djupt, delvis mycket grunt och därför nu otydlig.

Inskrift:

niskunukr + lit . . . rn + fapur + sin + auk + ika + iftr + buota + sin + ku . . . þini × ikulburn + ak +
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55
kups mupir
 60 65

Næskonungr let . . . [Igulbio]rn, faður sinn, ok Inga æftir boanda sinn. Gu[ð] . . . þinni, Igulbiorn, ok Guðs modir.

»Näskonung lät . . . Igulbjörn, sin fader, och Inga efter sin man. Gud . . . din själ, Igulbjörn, och Guds moder.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början och slut. 2 i är icke stunget. Alla runorna i första namnet äro fullt säkra. 11 i är icke stunget. Toppen på 13 r är avslagen; nedre stapeln i bst slutar med en liten krok åt vänster, tydligt huggen. 27 k är icke stunget; icke heller 29 i. 33 b står snett, där runslingan svänger. Runorna i 33—37 **buota** svaga, men dock säkra. 41 k är icke stunget; icke heller 48, 57 k. Alla runorna i 43—46 **þini** äro fullt säkra. R. 46 är i, icke a. Intet sk efter 60 s.

Bureus (F a 6): . . . rn · fapur · sin · auk · ikh · afta : . . . ini · ikulburn + ak · kups mupir. F a 10: 2: 28 a, 29 a, 43—46 **þini**.

B 402: r iskunukr × lit . . . rn × fapur × sin × auk × ika × iftr + buoti + sin · ku . . . þini · ikulburn + ak + kups mupir

Celsius: **niskunukr + lit + . . . rn + fapur + sin + auk + ika + iftr buota + sin + ku . . . þini × ikulburn + ak × kups mupir**

Dybeck: 1—9 **niskunukr**, 37 a, 50 t, 65 m, åtföljt av sk +. »I i **ikulburn** har fått ett oriktigt kännestreck till venster om stafven. Inskriftens sista R är felristadt.»

v. Friesen: 1—9 **niskunukr**, 37 a; 50 l: »till venster i jämnhöjd med bistafven en fördjupning, som beror på vittring». Sk + efter 65 r.

Trots att inskriften är fragmentarisk, är den lätt att fullständigt suppleras, då de viktigaste delarna ha blivit bevarade: **niskunukr + lit [+ raisa + stain + þina + at + ikulbiu]rn + fapur + sin + auk + ika + iftr + buota + sin + ku[þ + hialbi + sal +] þini × ikulburn + ak + kups mupir**. Ovisst blir visserligen, om stenen har haft **þina** eller **þinsa**, **at** eller **iftir**, **sal** (**sial**) eller **ant**, men detta inverkar icke på betydelsen. Stenen är rest till minne av en man Igulbjörn av hans son Näskonung och hans hustru Inga. Den är sålunda i viss mån en parallell till den stora Öpir-stenen vid Vaksala (U 961), rest över en man av hans dotter och hans hustru.

Om namnet *Igulbiorn* se U 51; om det vanliga kvinnonamnet *Inga* Sö 192, U 29, 329—332 m. fl.

Det egenartade mansnamnet *Næskonungr* är icke känt från någon annan runinskrift. Men det är belagt flera gånger i medeltida urkunder, företrädesvis från Uppland (Lundgren o. Brate). Bl. a. förekommer en lagman Näskonung (Nescununggus) som vittne på ett gåvobrev 1224 (*SD* 1, s. 240). I östra Norge finnas likaledes några belägg från 1300- och 1400-talen, men »namnet är antagl. lånat från Sverige, där det är äldre» (Lind). Det är utan tvivel ursprungligen ett tillnamn, identiskt med appellativet fno.-isl. *neskonungr* 'näskonung, småkonung som icke har mer än ett näs att regera över'. Två belägg äro kända på detta ord: Det ena ur Håkon Håkonssons saga (*Sagaer om Sverre og hans efterfølgere*, utg. av C. R. Unger, s. 254): om man icke kan enas om ett kungaval utan alla vilja följa sina fränder och fosterbröder, *þá kann vera, at brátt verði margir neskonungarnir*. Det andra ur en rättarbot av konung Erik Magnusson i slutet av 1200-talet (*Norges gamle love 3*, s. 33): *Nú ef slíkir lutir sannast, þá þykkium vér skilia, at skiótt man eigi vanta annan tíma neskongu í Nóregi*. I båda fallen syftas på de småriken, som skulle uppstå igen genom landets splittring. Den historiska bakgrunden för ordet *neskonungr* är vikingatågen,

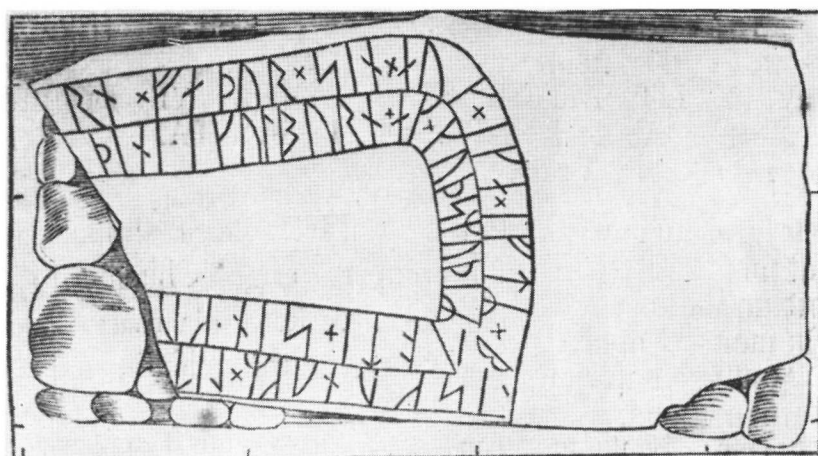


Fig. 71. U 963. Vaksala kyrka. Efter B 402.

framför allt i västerled, då en hövding med eller utan konungabörd kunde göra sig till konung genom strandhugg och bita sig fast på ett näs. Det gåtfulla är ordets förekomst som personnamn på svenskt område, där förutsättningarna för »näskonungar» under vikingatiden synas ha varit vida mindre. Är *Näskonungar* ett lån västerifrån, liksom t. ex. *Griutgarör* och *Æinriði* Sö 166?

En parallell till sammansättningen *neskonungar* är isl. *sækonungar* 'sjökonung'. Det är vida vanligare såsom appellativ, men är icke belagt såsom verkligt personnamn och är icke heller känt från östnordiskt område. I den isländska litteraturen har det en utpräglad poetisk karaktär, och det hänför sig till förhållandena under vikingatiden eller tidigare. I *Ynglingasagan* (kap. 30) omtalar Snorre i samband med Rolv krakes fall, att många konungar, både daner och norrmän, härjade på den tiden i Sverige: *Váru margir sækonungar, þeir er réðu líði miklu ok áttu engi lönd. Þótti sá einn með fullu mega heita sækonung, er hann svaf aldrigi undir sótkum ási ok drakk aldrigi at arinshorni.* Belysande för ordets innebörd är också, att enligt Snorre (i *Skáldskaparmál*) havet skulle kunna kallas för *sækonunga leið ok braut*, skeppet för *hest eða dýr eða skíð sækonunga*. I eddadikten *Hyndluljóð* säges om Hildigunn, att hon var *Svávo barn ok Sækonungs*; flera textutgivare (bl. a. Rask, Bugge, Neckel) uppfatta *Sækonungs* såsom ett egennamn, och Bugge jämför direkt med mansnamnet *Neskonungar*. Nödvändigt är detta dock icke, såsom särskilt Finnur Jónsson har framhållit. Möjligt är, att den genealogiske diktaren har tänkt på valkyrjan Svava och »sjökonungen» Helge Hjorvardsson. Ordet förekommer även i *Beowulf*, där en av de svenska skilfingarna betecknas som »den ypperste av de sjökonungar, som i Svearike utdelade skatter» (*þonne selestan sæcýninga þara ðe in Swiorice sine brytnade*).

Inskriften på U 963 är märklig också genom formen på den bön för den dödes själ, varmed den avslutas. Det vanliga är ju: »Gud hjälpe hans ande» o. dyl. Här tilltalas den döde direkt: »Gud hjälpe din ande, Igulbjörn!» Uttrycket får härigenom en starkt personlig prägel. Formuleringen torde vara ett enastående fall i inskriftsmaterialet.

Ristningen är efter uppländska förhållanden synnerligen enkel. En enkel runslinga, utan någon som helst utsmyckning, lagd i två varv runt ristningsytan. Ett kors kan ha funnits på det förlorade toppstycket, men knappast något mera. Runorna äro omsorgsfullt formade, men vittna knappast om någon större vana. Ortografin är god, även om en och annan runa har blivit överhoppad: i i ifta, i i ikulburn, u i ak.

Peringskiöld tolkar inskriften på följande sätt: »Iskonung lät resa Steen efter Igelbjörn sin fader, och Inga efter sin goda Man; Gud hjälpe thenna Igelbjörns siäl och Gudz Moder.»

Och han kommenterar den så: »IsKonung är här ett särskildt Mans namn, äfwen som NesKonung annorstädes bekandt ... Thet förra bemärker then som på Isen är Kunnig [glacialium rerum expertum]; thet senare, then som är i Näs och Skär Kunnig [maritarum peninsularum ac promontiorum peritus]. Ehuruwäl thet senare också är ett Embetes namn; Ty the Konunga söner och Jarlar som intet hade något land at styra, vtan lågo mehrendeles til siös och i härnad, woro fordom i gemen kallade NesKonungar, SiöKonungar, HärKonungar och Vikingar. Mannen Igulbiörn, efter hwilken Åminnes-Stenen är vprättad, hafwer liknat sig och sitt namn wid en förskräckelig Biörn; hafwer lefwat först i Christendomen wid pass i Seculo 8. eller 9. något för Olof SkotKonungs tijd, innan Runorne bortlades. För Ingulbiörns Siäl fälles här en förbön till Gud och Gudz Moder Maria.»

Också O. Celsius uppfattar 43—46 **pini** som en form av pronomenet 'denne': »... hujus Igulburni ...» Hos Brocman och ännu i *UFT* h. 5 (1878) översättes **pini** × **ikulburn** »denne Igulbjörn».

Bureus har i sin ritbok »Runahäfd» (F a 10:2) följande intressanta anteckning nederst på sidan, under avbildningen av runstenen: »De röde stavarna syntes utan på först gula men rifne voro de röde med sköneste ferga.» I inskriftsamlingen F a 6 står endast, efter inskriftens slut: »med röda stavarna». De utförligaste upplysningarna finnas denna gång i renskriften F a 5: »Förr skrifna 10 stavarne **n** + **auk** + **ika** × och **ak** × **k** voro färgade med sköneste Cinober, däd jag annorstädes på ingen Runesten än funnit hafver.» Anteckningen är visserligen överstruken med tre vertikaltreck (om av Bureus eller någon annan, kan ej avgöras), men detta minskar givetvis icke dess tillförlitlighet och värde. De 10 runor, som på Bureus' tid hade den röda färgen kvar, befinna sig nu på högra sidan av stenen nedtill. I sitt tidigare läge i kyrkogårdsmuren låg stenen på sidan med vänstra kanten nedåt och så lågt, att den yttre runslingan med inskriftens början var täckt av jorden. Så vitt man kan förstå, fanns det ingenting som skyddade den röda färgen i runorna upptill på h. sidan i stenens dåvarande läge. Detta har varit exakt detsamma på 1600-talet som intill senaste tid, vilket framgår av en jämförelse mellan träsnittet i *Bautil* och v. Friesens fotografi. Om kyrkogårdsmurens ålder finns ingenting bekant, men sannolikt har den varit av medeltida ursprung. Kyrkoherde Lithman omtalar den 1669 som »een sköön Boogårdsmur, dess lijke icke mångestädes skall finnas». G. Hallström har framhållit »möjligheten, att runstenen någon tid före Bureus' besök haft ett mer skyddat läge, men att dess inläggande i kyrkogårdsmuren gjort att färgen med tiden försvunnit». »Ett mer skyddat läge» skulle väl innebära antingen att stenen tidigare har haft ett annat läge inom kyrkogårdsmuren, men vid en ombyggnad av denna någon tid före Bureus fått sin mera utsatta plats, eller att den tidigare legat i kyrkan eller i dess murar. Intetdera förefaller särdeles sannolikt.

964. Vaksala kyrka.

Pl. 24.

Litteratur: B 392, L 1553. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta Uplandica per Thiundiam* (1710), s. 235 f.; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 65; G. Stephens, *ONRM* 2 (1867—68), s. 927; *UFT* h. 5 (1876), s. 75; O. v. Friesen, *Runstenar i Uppland och Gästrikland undersökta 1899—1901* (ATA), *Lister- och Listerbystenarna i Blekinge* (1916), s. 15; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 120; *Fornminnesinventering i Vaksala sn 1937—38* (G. A. Hellman m. fl., ATA).

Äldre avbildningar: J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiöld a. a. och B 392); v. Friesen foto (ATA, UUB).

Runstenen står rest på gräsplanen mellan vägen och kyrkogårdsmuren, mellan U 963 och U 965.

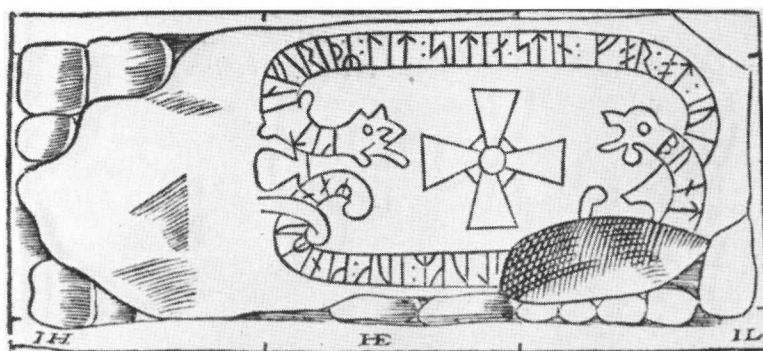


Fig. 72. U 964. Vaksala kyrka. Efter B 392.

Stenen synes ha varit okänd för Bureus och omtalas första gången i länsmannen And. Pehrson Rox' relation (i *Ransakningarna* 1667—84): »I Kyrkiomuhren [wester på] synes en påskrifwen inmuradt» (tillägget inom [] är av Hadorph). Peringskiöld: »I westra Kyrkiomuren, är sammaledes en gammal Runesten til grundwal inlagder, hwilken doch långt för Kyrkians vpbygning warit vthhuggin, och tilförene någonstädes vthe på marken warit vpsatt.» B 392: »I Kyrkomuren»; L 1553: »Waxala kyrkomur.» — O. Celsius: »NB. Varit flere gånger till Vaxala, men ey kunnat igenfinna denna sten.» Vid ett senare besök, den 30 aug. 1729, tillsammans med »A. C. et M. C.»; d. v. s. brorsonen Anders Celsius och sonen Magnus Celsius (senare adlad von Celse), har det dock lyckats. Och platsen anges nu sålunda: »Uti Vaxala kyrkas westra kyrkiomur, ned vid jorden i hörnet mitt emot kyrkioherbret.» Stenen finnes icke upptagen i Dybecks samlingar eller i *UFT* h. 5 (1876). — O. v. Friesen: »På norra sidan om vestra kyrkoporten nere vid marken . . . Då den är mycket grundt huggen, vittrad och delvis var öfverrappad kände ej heller någon vid kyrkan eller i kyrkoby till den.» — Sven B. F. Jansson (1942): »Inmurad i v. tornmuren, 1 m. N om porten, nere vid marken.» — Stenen framtogs år 1948 och restes på sin nuvarande plats.

Blågrå granit; ristningsytan är dock ljusare. Höjd (över marken) 1,45 m., bredd (över korset) 0,57 m. Stenens tjocklek är 0,55 m., och den har sålunda en nästan kvadratisk genomskärning. Ristningen är grunt huggen och delvis svår att följa.

Inskrift:

+ **kitilfiripr: lit: sitia: stin: for: ot: suins bunt . . . - lukr: iuk: kinlau - ar**
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

Kättilfridr let sætia stein for and Svæins, bond[a] . . . ok(?) Ginnlaugar.

»Kättilfrid lät sätta stenen för Svens, sin mans, ande . . . och Ginnlögs.»

Till läsningen: 2 **i** är icke stunget; icke heller 16, 22, 31 **i**. 25, 27 **o** har formen \ddot{z} . Efter 33 **s** är ytan avslagen; om sk har funnits här vid slutet av vänstra runslingan, är därför ovisst. Intet sk finns i varje fall framför 34 **b** och efter 54 **n**. Efter 37 **t** är ristningsytan avslagen på ett större stycke och därigenom omkr. 12 runor av inskriften förlorade. Av r. 38 finns nedre delen av en stav, svagt böjd; sannolikt bst i ett **u**. De följande runorna 39—42 **lukr** säkra. 43 **i**, icke **a**. 46 **k** är icke stunget. Ytan är i det följande rätt ojämn och ristningen grund; men 46—51 **kinlau** torde vara säkert. 48 **k** har bst endast t. h. om hst, 50 **a** endast t. v. R. 52 är ett omvänt **k**; bst är tydlig. Runan liknar **n** (såsom den också har, stiliserat, återgivits i B 392), men torde avse **k**. 53—54 **ar** är säkert.

Hadorph (B 392): 29—31 **iui**; 32—33 saknas; 38—42 - **luka**; 43—54 **iuk : kinirunar**.
 Celsius: 15—19 **seta**; 29—31 **sui**; 32—33 saknas; 34—37 **bun -**, 38—54 - **luka : auk : kinlaukar**.
 v. Friesen: 29—33 **suins**; 38—54 - **luka : iuk : kinlaunar**; 52 **h** »sannolikt men ej alldeles säkert»

Peringskiöld rättar läsningen **kinirunar** till **pinir : runar** och får så översättningen: »Kettilfrid hon lät setia Stenen för sins Mans Iufirs anda; Orssloker han vthhögg thenna skriften.» — *UFT* h. 5 (1876): »Kettilfrid lät sätta sten för Ivis (?) ande, sin mans . . . luk högg kännerunorna (?)» — v. Friesen vill, i rak strid mot sin egen, riktiga läsning (se ovan) i inskriften finna ordet **ginnrunar*, motsvarande Stentofte **ginoronor**, Björketorp **ginarunar**: »Det är rätt sannolikt, att man på runstenen B 392, L 1553 i Vaxala kyrkmur, Uppland — stenen har varit dold af rappning men för några år sedan åter kommit i dagen — skall läsa [**kin?**]**luka : iuk : kin[r]unar**; **r** är ej läsbart, men snarast synes inskriften böra ifyllas så; när Bautil läser **kinirunar** beror detta på att man uppfattat ett ornament, som här korsar runslingan, som **r**.» *ginn-* är (enligt Magnus Olsen) ett magiskt ord 'maktfylld' e. dyl. »Om *ginn-* sålunda i äldre tid har denna betydelse, är väl det förmodade **kinrunar** på den kristna grafstenen L 1553 urblekt och innebär väl knappast, att de efterlevande afsågo med runorna någon magisk verkan, t. ex. att binda den döde vid grafven, så att han ej gick igen.» — Brate har icke känt sig övertygad. Han medger, att slutet ser ut som en ristaruppgift (**iuk** alltså 'högg'), »men det sista ordet som är otydligt, vill O. v. Friesen i ber. över sin undersökning av inskriften läsa **kinlauhar**, även det föregående - **luka** är väl gen. sg. fem. och inskriftens senare hälft har omtalat hustrurna till den avlidne, vars namn enligt O. v. Friesen varit Sven (gen. **suins**).» Brate har tydligen ej observerat, att Sven på detta sätt skulle få icke mindre än tre hustrur, omtalade i inskriften!

Ristningen är osäkert och, vad ornamentiken angår, ganska klumpigt utförd. Formuleringen av inskriften är ovanlig: »... lät sätta stenen för Svens ande.» Och den är högst intressant; den ger ett otvetydigt vittnesbörd om att själva resandet av en runsten har betraktats som ett verk till förmån för den avlidnes själ, även oavsett den fromma bönen »Gud hjälpe hans ande», som ju saknas här. Inskriften kan med största sannolikhet suppleras så:

+ **kitilfiripr : lit : sitia : stin : for : ot : suins bunt[a : sins : fapur : ku]luka : iuk : kinlaukar**

»Kettilfrid lät sätta stenen för Svens, sin mans, ande. Han var fader till Gullög och Ginnlög.»

Det sista ordet 46—54 **kinlau-ar** är genitiv av kvinnonamnet *Ginnlaug*. 43 **i** är säkerligen fel för **a**; ristaren har glömt bistaven. Därframför måste då också gå en genitiv, snarast då av ett annat kvinnonamn på *-laug*; en **a**-runa är i så fall uteglömd efter 39 **i** och efter 41 **k**. Om r. 38 har varit **u**, bör namnet ha varit *Gullaug*. Mellan **bunt[a]** och [**ku**]**luka** finns lagom plats för **sins : fapur**.

Inskriften innehåller, om denna tolkning är riktig, tre kvinnonamn jämte det vanliga mansnamnet *Swainn*. Kvinnonamnet *Kettilfridr* är känt från ännu en uppländsk runinskrift, U 91. Lundgrens och Brates namnordbok förtecknar ett medeltida svenskt belägg, *DGP* ett medeltida danskt. Från västnordiskt område finnes hos Lind likaledes ett belägg på *Kettilröd*. Namnet har sålunda varit sällsynt, men spritt över hela Norden. — Om namnet *Ginnlaug* se U 375, om *Gullaug* (*Guðlaug*) Sö 263.

Uttrycket **lit : sitia · stin** »lät sätta stenen» är ovanligt. Det är till innebörden säkerligen likvärdigt med *let retta*, *let reisa*. Jfr **sati** sg. U 437, **situ** pl. U 234, 479, Sö 113, **setu** Sö 56. Mycket vanligare är detta uttryck »satte stenen» på runstenar i Danmark och i Götaland (Småland, Öland, Östergötland, Västergötland).

965. Vaksala kyrka.

Pl. 24.

Litteratur: Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta Uplandica per Thiundiam* (1710), s. 234; Fornminnesinventering i Vaksala sn 1937—38 (G. A. Hellman m. fl., ATA); S. B. F. Jansson, *Runinskriftsinventering i Uppsala län 1941—43* (ATA).

Runstenen står uppställd på gräsplanen mellan vägen och kyrkogårdsmuren, längst åt höger, svagt lutande mot kyrkogårdsmuren. Den låg tidigare på marken omedelbart framför torningångens tröskel. Då vid fornminnesinventeringen 1937 »mycket svaga spår av en runslinga» iakttagits och detta bekräftats av Sven B. F. Jansson år 1942, togs stenen fram och restes 1948 på sin nuvarande plats.

Sannolikt är det samma sten, som enligt Peringskiöld låg som tröskel i det på 1790-talet borttagna vapenhuset: »Vthi Norra Wapenhuset finner man twänne gamla Runstenar, then ene är inmurad til tryskelsteen midt i ytra dören, men af brand eller wäld som fordom thetta hus öfvergått, aldeles sönderkrossad och afspulten, at ingen läsning aftagas kan.» (Den andra runstenen i vapenhuset var U 959.) Kyrkoherde Carl Lithman har, såsom förut omtalats (se U 959), redan år 1669 uppgivit, att »twenne Runiske steenar liggia i det Norre wapnehuset» (förmodligen U 959 och U 965). Länsmannen Anders Pehrson Rox meddelade (omkr. 1680), att i vapenhuset låg en sten med skrift på (= U 959); Hadorph har härtill antecknat: »Dito en tröskellsten.»

Ljusgrå granit. Höjd 0,99 m., bredd 1,38 m. Ristningen är nästan helt utnött. Endast med hjälp av gynnsam belysning kunde det å pl. 24 uppmålade urskiljas. Runslingan böjer sannolikt på vänstra sidan av mot höger och slutar med ett huvud.

Inskrift:

hulm × fri . . .

Holmfri[ödr] . . .

»Holmfrid . . .»

Alla runorna torde vara säkra, ehuru de endast skymta svagt. — Om kvinnonamnet *Holmfriödr* se U 25 och E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 105.

966. Vaksala kyrka.

Pl. 24.

Litteratur: UFT h. 5 (1876), s. 75; O. v. Friesen, *Runstenar i Uppland och Gästrikland undersökta 1899—1901* (ATA); Fornminnesinventering i Vaksala sn 1937—38 (G. A. Hellman m. fl., ATA); S. B. F. Jansson, *Runinskriftsinventering i Uppsala län 1941—43* (ATA).

Äldre avbildning: v. Friesen foto (ATA).

Stenen sitter inmurad i södra väggen av tvärskeppet på kyrkans södra sida, 2 m. V om tvärskeppets sydöstra hörn, 1,80 m. ovan markytan. Den omtalas första gången i UFT h. 5 (1876): »I väggen till kyrkans södra kor finnes inmurad lemning af en runsten, af hvilken nu endast korstecknet är synligt.»

Ljusgrå granit. 1,05 × 0,75 m. Ytan är tämligen skrovlig.

Ristningen består endast av ett kors av på uppländska runstenar vanlig typ. Två av korsarmarna äro skadade. Stenen är visserligen fragmentarisk, men om den någonsin har innehållit en runslinga med inskrift, förefaller högst tveivelaktigt.

Vid Sven B. F. Janssons inventering år 1942 upptäcktes ett fragment av en korsristad sten, inmurat i västra väggen av södra tvärskeppet, 2,35 m. från dettas sydvästra hörn, 1,30 m. över marken. Ristningen består endast av yttre delen av en korsarm och har utan tvivel hört samman med fragmentet i tvärskeppets södra vägg.

Stenarten är densamma, ljusgrå granit. 0,85 × 0,68 m.

967. Vaksala kyrka.

Pl. 25.

Litteratur: R. Dybeck, Vaksala socken, förteckning på fornminnen (1869? ATA); UFT h. 5 (1876), s. 75; Skrivelse till Riksantikvarien från landsantikvarien N. Sundquist ^{30/3} 1950 (ATA); Rapport till Riksantikvarien från Sven B. F. Jansson ^{13/4} 1950 (ATA).

Dybeck omtalar, i en förteckning över fornminnen i Vaksala sn: »ett nyfunnet, mindre stycke af en runsten förvaras i kyrkan». UFT h. 5 (1876): »Ett annat stycke med några få runor förvaras löst i kyrktornet, enligt benäget meddelande af studenten C. M. Bolm.»

Möjligen är det samma fragment, som i febr. 1950 av studeranden Wolter Ehn påträffades i södra bogårdsmuren. Fragmentet undersöktes av Sven B. F. Jansson och flyttades till vapenhuset, där det uppställdes mot östra väggen, N om ingången till kyrkan. I stenens ena kant finnas rester av murbruk, vilket visar, att stenen en gång har varit inmurad. Ur Janssons rapport är följande redogörelse för inskriften hämtad.

Gråröd granit. Ristningsytans mått 56 × 52 cm. Tjocklek 20 cm. Ristningen är vittrad och i stort sett otydlig.

Inskrift:

-au ... ⁵ftir: ¹⁰faþur ¹⁵sin: ku - ... - ...

... æftir faður sinn ...

»... efter sin fader ...»

Till läsningen: Före 2 a finnas huggningsspår, som möjligen äro rester av en runa. I den slinga, där runföljden 4—19 står, finnas före 4 f inga spår av runor. 4 f har förlorat nedre delen; bst äro grunda och vittrade. 7 r är skadat; bst är osäker. 8—12 faþur är jämförelsevis tydligt. 13 s är mycket grunt; översta leden borta. Efter 15 n finnas två runda fördjupningar, som sannolikt utgöra rester av sk. 16—17 ku äro säkra. Därefter synes nedre hälften av en hst, som upptill är flagrad. Sedan två fördjupningar, som möjligen kunna uppfattas som sk. Av r. 19, som står i stenens kant, kan hst spåras.

968. Bolsta, Vaksala sn.

Pl. 25.

Litteratur: B 391, L 199. J. Bureus, Fa 6 s. 142 n:r 33 (Axehiell), Fa 5 n:r 431, Fa 1 s. 97; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta Uplandica per Thiundiam (1710), s. 259 f.; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 73; UFT h. 5 (1876), s. 74; O. v. Friesen, Runstenar i Uppland och Gästrikland undersökta 1899—1901 (ATA), Anteckningar (UUB); Fornminnesinventering i Vaksala sn 1937—38 (G. A. Hellman m. fl., ATA).

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckningar (Fa 10:1 n:r 120, F 1 1 n:r 105, F 1 2 n:r 97); J. Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 177); osign. träsnitt i Peringskiöld a. a. och B 391; v. Friesen foto (ATA).

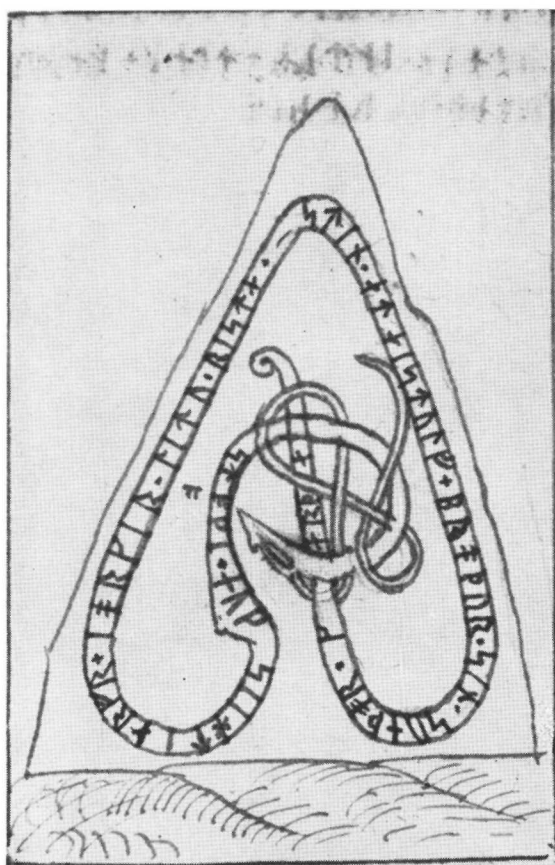


Fig. 73. U 968. Bolsta, Vaksala sn.
Efter teckning av Rhezelius (F a 10:1).

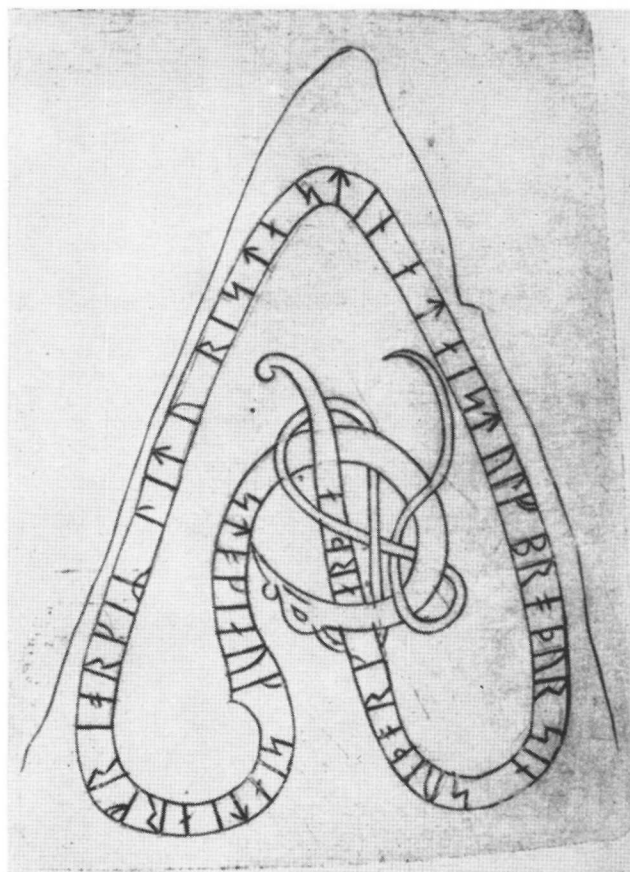


Fig. 74. U 968. Bolsta, Vaksala sn.
Efter kopparstick av Bureus.

Runstenen finnes upptagen i Bureus' samlingar. Den fanns enligt Axehiellm (F a 6) »Wid Bålstad i Waxala sochn», enligt Rhezelius: »Waxale Sochn Widh Bålstadh ägor» (F a 10:1), »Waxala Sochn Vti Bålstadh Gärde widh Byn» (F 11). F a 5: »Där samma stads», d. v. s. vid Bolstad. — Kyrkoherde Carl Lithman 1669 (i *Ransakningarna* 1667—84): »Wijdh Bolstadh byy äro twenne Runske Steenar, den eene ståår ännu upreest, och den andre å sneed fallen.» Vilka av de tre runstenarna som här avses, kan ej avgöras. Länsmannen Anders Pehrson Rox (omkr. 1680): »Bålstad vppå Pähr Bengtzsons gårdztompt 1 steen påschrifwen. Item en dito uthan före.» Hadorph har här gjort ett tillägg: »Noch en inne i samma tomt öster om.» Det är U 968, 969 och 970 som åsyftas, i denna ordning. Om gravar i närheten av U 968 meddelar Rox: »En graaf iempte denn före [d. v. s. U 968] med stehnar på 3 sijder lagdh, såsom och enn höög på samma gårdztompt, 2 stⁿ steenar upreeste der hoos.» — Peringskiöld: »At förnämt folck hafwa här bodt vti Hedna tider, betyga the många Ättebackar och stenlagde grafwar som här finnas, med tre stycken Runestener i Bolsta tomt, genom ålder kullfalne. Den förste Runestenen i Bolstad Hustompt på öfre backen, är kulliggandes wid en stor af gråsteen anlagd fyrkantig graf.» B 391: »Bålsta»; L 199: »Bolstad (vid stensättning).» — O. Celsius har granskat inskriften den 11 maj 1729. — Stenen finnes icke upptagen i Dybecks samlingar; den var tydligen vid denna tid försvunnen. Omkring 1880—85 återfunnos flera stycken vid rivningen av en källare; tre av dessa, två större och ett mindre, buro ristning. Vid v. Friesens besök på platsen lågo fragmenten »på gårdsplanen framför gården närmast nordvest om . . . ättebacken», där

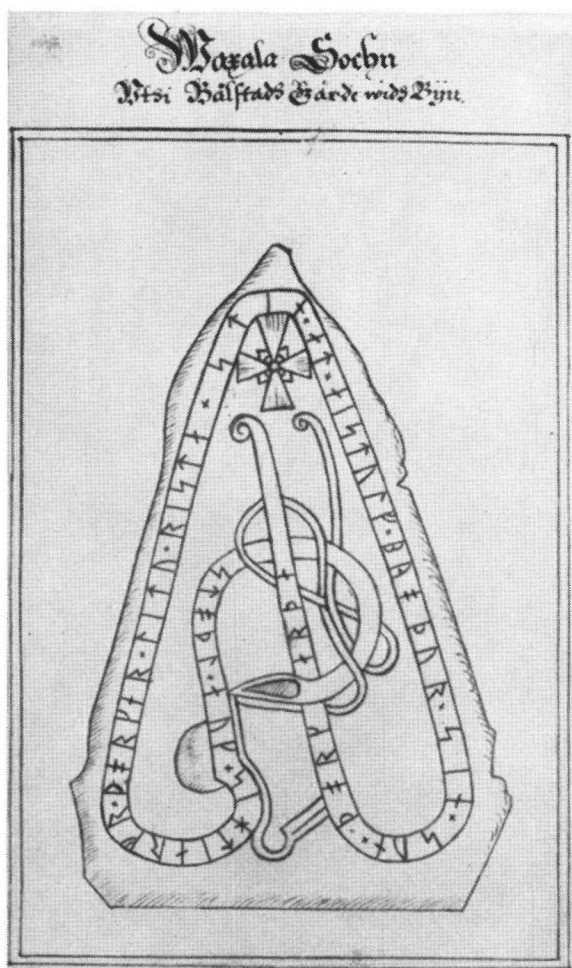


Fig. 75. U 968. Bolsta, Vaksala sn.
Efter teckning av Rhezelius (F1 1).

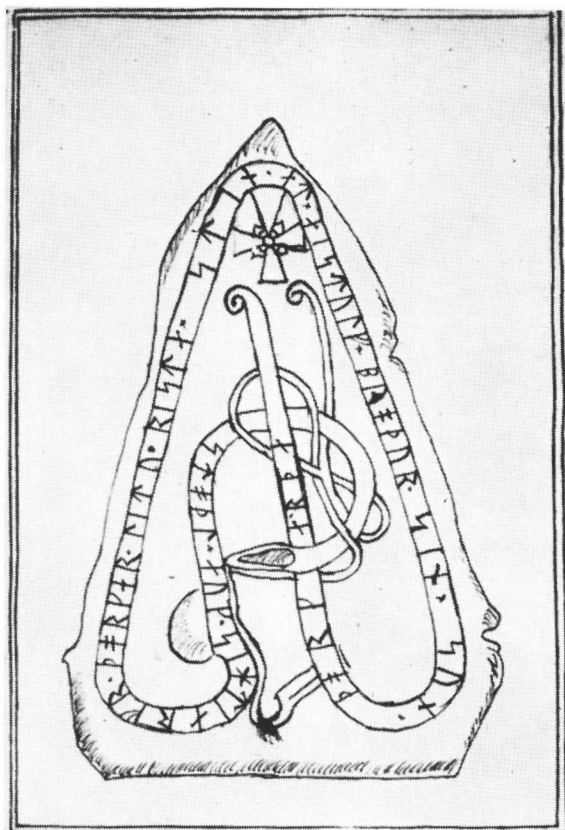


Fig. 76. U 968. Bolsta, Vaksala sn.
Efter teckning av Rhezelius (F1 2).

de båda andra runstenarna (U 969 och 970) stå. Det minsta fragmentet (enl. v. Friesen 0,24 × 0,08 m.) är numera förkommet. De två bevarade fragmenten kunna icke hoppassas. De restes år 1948 i trädgården till Bolsta n:r 1, på en liten kulle, 40 m. V om mangårdsbyggnadens ingång och 8 m. N om inkörsvägen till gården.

Blågrå granit. Fragmentet A: höjd 0,86 m., bredd (tvärs över korset) 0,62 m.; fragmentet B: höjd 0,78 m., bredd 0,47 m. Ristningen är djupt och jämnt huggen. Den framträder med ljusare färg, såsom vore det färskt hugget, mot den mörka stenytan.

Inskrift (med det inom [] tillagt efter Celsius):

[stopi · auk · sihtiarfr · porker · lit]u · ris[t]a · stin at · aistu[lf · b]roðu[r ·]sin [sun porkerþa]

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65

Stoði ok Sigdiarfr [ok] Þorgæðr letu rista stein at Æistulf, broður sinn, sun Þorgæðar.

»Stode och Sigdjärv och Torgärd läto rista stenen efter Estulf, sin broder, Torgärds son.»

Till läsningen: 29 i och 35 i äro icke stungna. Av 31 t finns kvar endast halva hst, intet av bst. Intet sk efter 36 n. Efter 43 u finns endast nedre hälften av en stav. Av 52 s finns kvar nedersta stapeln jämte ett litet stycke av övre vinkeln.

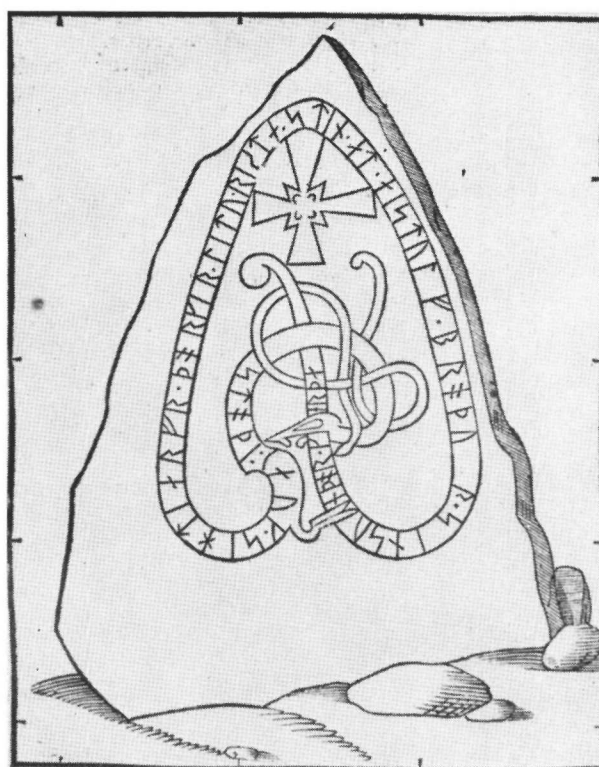


Fig. 77. U 968. Bolsta, Vaksala sn. Efter B 391.

Rhezelius (F 11): **stopl + auk × sihtiarfr × þorker × litu + rista × stin × at × aistulf × broþur × sin × sun × þorkarþa**. F a 10: 1: 1—5 **stopi**, 9—17 **sihtiarfr**, 18—23 **iorkir**, 58—65 **þor × karþa**. (Teckningen i F 12 överensstämmer med den i F 11.)

Axehielm (F a 6): **stopi · auk · sihtiarfr · iorkir · litu · rista · stin · at aistuif · broþur · sin · sun þor · karþa**.

F a 5: 18—23 **iorkir**, 55—65 **sueþor · karþa**, vilket tolkas »SveThorus fecit.»

B 391 har sk : efter 5 i; 22 i; sk · efter 36 n och efter 60 r.

Celsius: **stopi · auk · sihtiarfr · þorker · litu · rista · stin at · aistulf · broþur · sin · sun þorkerþa**.

Ett mansnamn *Stodi* är f. ö. icke känt, varken från runinskrifter eller medeltida urkunder. Läsningen är emellertid säkert styrkt; alla (Rhezelius, Axehielm, Hadorph, Celsius) äro ense om att andra runan var **t**. Man skulle i annat fall velat ifrågasätta felläsning för **i**; namnet *Slodi* är väl känt, särskilt från sörmländska inskrifter (se Sö 175). *Stodi* kan vara ett kortnamn till tvåledade mansnamn som *Stodbiorn* och *Stodkell*, båda belagda i runinskrifter i Uppsala-trakten (se U 952); jfr också *Stodingr* (U 948). — Om namnet *Sigdiarfr* se U 109. — Namnet *Æistulfr* är endast belagt i denna inskrift; ur medeltida urkunder känner Lundgrens namnordbok ett belägg, från Uppland (*Estulpus in Estby*), varjämte namnet ingår i ett smäländskt ortnamn *Eestoolfsthorp*, nu *Estenstorp* (Malmbäcks sn). — 18—23 **þorker** återger med all säkerhet kvinnonamnet *Þorgærðr*, med **ð** utträngt i uttalet mellan de båda **r**; talrika exempel på **ker**, **kir** för *-gærðr* finnas i inskrifterna; se t. ex. U 14, 326, 735.

Inskriften har fått en olycklig formulering. Orden *broður sinn* hänföra sig endast till de båda första av de tre namn, som stå i inskriftens början. Stode och Sigdjärv ha tillsammans med sin moder Torgärd låtit resa stenen till minne av Estulv; han var deras broder och Torgärds son. Den riktiga formuleringen skulle sålunda ha varit: »Stode och Sigdjärv låto resa ste-

nen efter Estulv, sin broder, och Torgård efter sin son.» Fadern har tydligen dött tidigare. Att modern är med om att resa minnesvården över Estulv är anledningen till att han i inskriften betecknas som »Torgårds son».

969. Bolsta, Vaksala sn.

Pl. 26, 27.

Litteratur: B 398, L 200, D 1: 179. J. Bureus, F a 6 s. 201 n:r 172 (Rhezelius), F a 5 n:r 432; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta Uplandica per Thiundiam (1710), s. 261; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 74; R. Dybeck, Reseberättelse 1863; UFT h. 5 (1876), s. 74; O. v. Friesen, Runstenar i Uppland och Gästrikland undersökta 1899—1901 (ATA), Anteckningar (UUB), Upplands runstenar (1913), s. 14; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 33; Fornminnesinventering i Vaksala sn 1937—38 (G. A. Hellman m. fl., ATA).

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (F 1 1 n:r 107); osign. träsnitt i Peringskiöld a. a. och B 398; Dybeck (D 1: 179); v. Friesen foto (ATA, UUB).

Runstenen står rest i ett gravfält 75 m. SSÖ om mangårdsbyggnaden i Bolsta n:r 1. 6 m. åt SÖ står U 970. — Platsen är utmärkt på kartan för fornminnesinventeringen 1937—38 (ATA).

Inskriften finnes upptagen i Bureus' samlingar, efter teckning av Rhezelius. Denne anger platsen sålunda: »Waxala Sochn Widh samma By [d. v. s. Bolsta] i en Tompt» (F 1 1), »Der strax hoos i Wreten», d. v. s. nära den förut omtalade U 970 i vreten (F a 6). F a 5: »än en i en Wret». — Om *Ransakningarna* se U 968. — Peringskiöld: »Den andre Runstenen i Bålsta tomt, söder ifrån then förre kulliggande, hafwer bak om sig två små i fyrkant stenlagda Ättegrafwar, med tre stora vpresta stenar i hörnen» (B 398: »Bålsta»; L 200: »Dersammastädes»). — O. Celsius har granskat inskriften den 11 maj 1729. — R. Dybeck har i sin reseberättelse för 1863 antecknat: »Hemmansegaren Per Erik Jansson i Bålstad lofte att resa två i hans tomt liggande runstenar» [U 969 och 970]. Och i *Sveriges runurkunder* samma år: »Två af tomterna i byn, hvilka ligga intill hvarandra, hafva fordom varit uppfyllda af minnesmärken från hednaden, isynnerhet stensättningar . . . Af allt återstår nu bara en stående bautasten och två runstenar, af hvilke ifrågavarande är den ene.» I en förteckning av Dybeck över fornminnen i Vaksala sn (ATA): »I Bålstads tomt stå två nyligen å nyo reste runstenar.» — O. v. Friesen: »Stenen står . . . på ett graffält so. om byn intill den sydöstligaste gårdens uthusbyggnader. Å detta graffält finnas flere ännu stående bautastener.» — Stenen restes på samma plats år 1948.

Blågrå granit. Höjd 1,33 m., bredd nedtill 1,25 m., upptill 0,65. Toppen är avslagen och saknas redan på avbildningarna från 1600-talet. Ytan är slät och jämn. Ristningen är grunt huggen, särskilt runorna. Huggningen framträder ljus mot den mörka ytan. Ofta är det endast denna ljusa skrapning, som kan iakttagas, ingen nämnvärd fördjupning av linjerna. Särskilt framträder rundjurets huvud svagt.

Inskrift:

rahnuipr . lit . rita st faður sin . in osmunrt hiu

5 10 15 20 25 30 35

Ragnviðr let retta st[æin] . . . faður sinn. En Asmundr hio.

»Ragnvid lät uppresa stenen . . . sin fader. Och Åsmund högg.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början och slut; ej heller efter 15 a, 22 r, 27 n, 34 t. Det första namnet är fullt säkert. 13 i är icke stunget. I 17 t saknas h. bst. Runorna 28 o och 34 t äro svaga, men fullt säkra. Alla a- och n-runor ha ensidig bst.

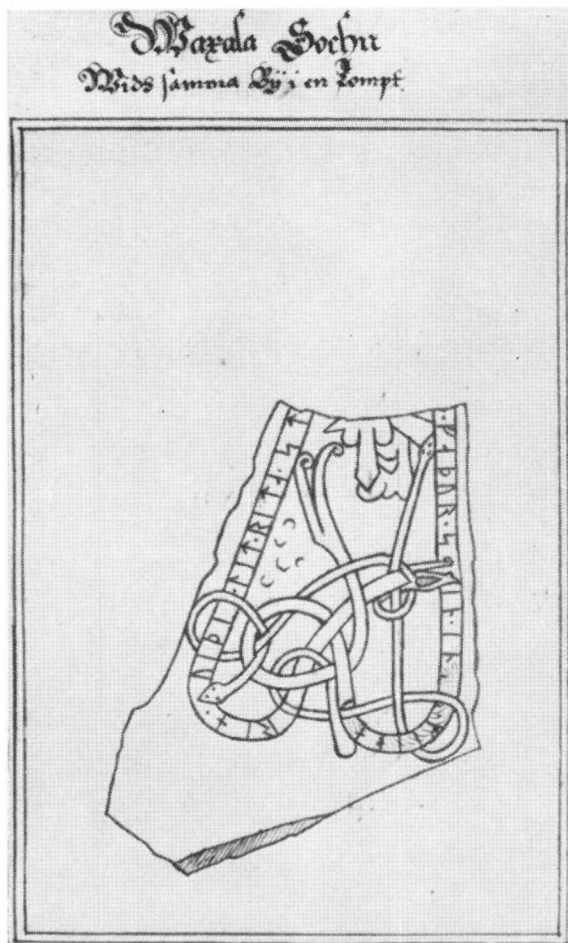


Fig. 78. U 969. Bolsta, Vaksala sn.
Efter teckning av Rhezelius.



Fig. 79. U 969. Bolsta, Vaksala sn.
Efter B 398.

Rhezelius, F 11: 1—8 **rin·uipi**, 28—37 **-... m -- hau**; F a 6: 1—8 **rinuipi**. — B 398: 1—8 **rahnuipr**, 28—37 **osmyrnl iu**. — Celsius: 1—8 **rahnuipr**, 28—37 **osmuitau**; om det sista anmärkes: »mörkt och blindt». — Dybeck: 1—8 **rahnuipr**, 28—37 **o-smu-rihiu**. »h i hiu har jämte sina behöriga kännestreck verkligen det i Bautil förekommande l-kännestrecket. I öfrigt är hela ristningen numer mycket matt. — De två djuren, runslingans hufvud m. m., äro i Bautil dels utlemnade, dels ofullständigt återgifne.» — v. Friesen: 1—8 **rahnuipr**, 28—37 **osmunrt hiu**.

Mansnamnet *Ragnvidr* är i inskrifterna endast belagt här. Men från medeltida urkunder förtecknar Lundgrens och Brates namnordbok flera belägg (även i formen Ranvid, Ravid). Liksom andra mansnamn på *-vidr* synes det ha varit speciellt östnordiskt. Linds namnordbok känner det ej från norska eller isländska källor.

Ristningen är ett signerat verk av Åsmund Kåreson. Det är av intresse att konstatera, att han har ristat en korsmärkt sten, som varit rest på ett gammalt gravfält, utan tvivel från hednisk tid. Omkastningen av de båda sista runorna i namnet **osmunrt** är vanlig hos honom. Korset och ornamentiken äro karakteristiska för Åsmund. De båda björnliknande djuren förekomma också på U 860 och U 904.

970. Bolsta, Vaksala sn.

Pl. 26, 27.

Litteratur: B 393, L 201, D 1:180. J. Bureus, F a 6 s. 142 n:r 32 (Axehiellm), s. 201 n:r 171 (Rhezelius), F a 5 n:r 430, F a 1 s. 97; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta Uplandica per Thiundiam (1710), s. 262; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 75; R. Dybeck, Reseberättelse 1863; UFT h. 5 (1876), s. 74; O. v. Friesen, Runstenar i Uppland och Gästrikland undersökta 1899—1901 (ATA), Anteckningar (UUB), Upplands runstenar (1913), s. 14; Fornminnesinventering i Vaksala sn 1937—38 (G. A. Hellman m. fl., ATA).

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (F 1 1 n:r 106); J. Peringskiöld, träsnitt 1709 (i Peringskiöld a. a. och B 393); Dybeck (D 1:180); v. Friesen foto (ATA); O. Juell foto (utan uppmålning; i v. Friesens samling i UUB).

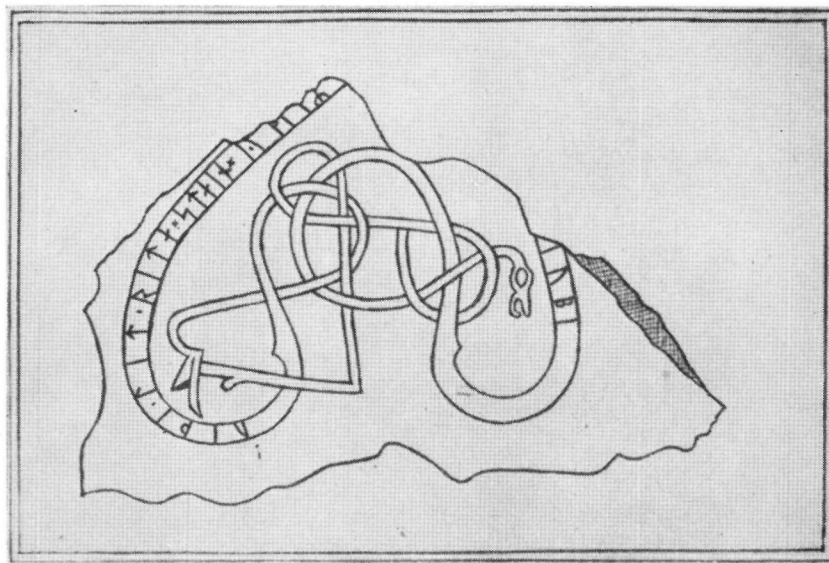


Fig. 80. U 970. Bolsta, Vaksala sn. Efter teckning av Rhezelius.

Runstenen står rest i ett gravfält på betesmark 80 m. SSÖ om mangårdsbyggnaden i Bolsta n:r 1. 6 m. åt NV står U 969.

Också denna sten var känd av Bureus. Platsen anges av Rhezelius: »Sammanledes widh Bålstadh» (F 1 1), »I Vaxala widh Bålsta» (F a 6), av Axehiellm: »Wid Bålstad i Waxala sochn» (F a 6). F a 5: »Bålstad.» — Om uppgifter i *Ransakningarna* se U 968. — Peringskiöld: »Then tredie Runstenen, är neder wid gårdzgården i giärdet, til skriften något afslagen, hwilken wij här föreställa med förbemälta Ätthagar, i ett ögnasichte at åskådas.» Peringskiölds teckning är utförd den 27 aug. 1709. Man ser där hela gravfältet och de tre runstenarna: bakom U 970 närmast U 969 och längre bort och åt vänster U 968, de båda senare liggande på marken. Där- emot finnas här inga hus. Frågan är, om icke Peringskiöld har konstruerat något för att få in alla tre runstenarna på bilden. Avståndet var i verkligheten större. Platsen för U 968 är visserligen icke fullt säkert känd, men uppgifterna synas tala för att den har funnits ungefär på samma ställe som nu, »på öfre backen», de båda andra ett stycke söder därom. B 393: »Bolsta 3:die Run-sten»; L 201: »Dersammastädes.» — O. Celsius granskade inskriften den 11 maj 1729. — Dybeck: »Stenen är några famnar sydväst från föregående» (d. v. s. U 969). — O. v. Friesen: Stenen har, såsom framgår av teckningen i B 393, »stått något längre vesterut nere på gårdet, men har af nuvarande egarens far flyttats till sin nuvarande plats i jämnhöjd med föregående [U 969].»

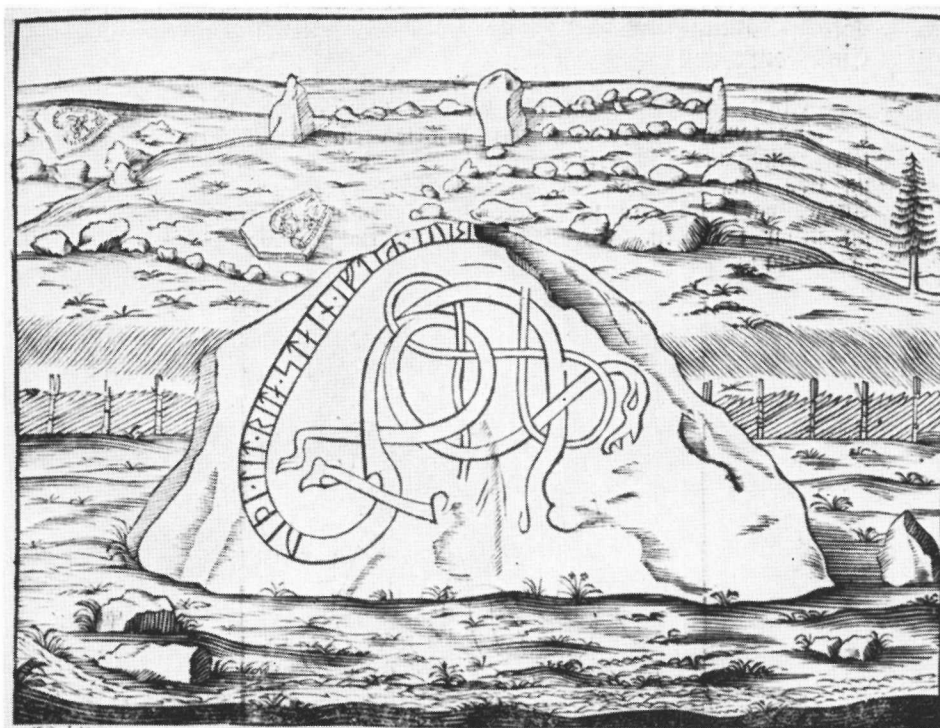


Fig. 81. U 970. Bolsta, Vaksala sn. Efter B 393.

Ljusröd, fältspatrik granit. Höjd 1,05 m., bredd (nedtill vid markytan) 2,01 m. Toppen är avslagen, och en stor del av inskriften har därigenom gått förlorad. Ytan är ganska ojämn, med flera avsatser. Ristningen är rätt ojämnt huggen, delvis tydligt, delvis ganska grunt.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter B 393):

uiþi · lit · rita · stain · e[fti]r . . . - yþir

5 10 15 20 25

Viði let retta stein æftir . . . Öþir.

»Vide lät resa stenen efter . . . Öþir.»

Till läsningen: Intet sk framför 1 **u**. 9 **i** är icke stunget. 17 **e** är sannolikt stunget, men prickens är grund. Övre bst i 18 **f** är borta. Runslingan är i det följande skadad. Efter 18 **f** nedre delen av två raka stavar. 23 **y** är sannolikt stunget, men prickens är grund och osäker. Ingen ramlinje torde ha varit ristad kring de sista runorna 23—26 **yþir**. Jfr liknande förhållanden på de även av Öþir ristade U 973 och U 974. Runslingan börjar åter vid 26 **r**. Runorna framträder i gynnsam belysning rätt tydligt, och ingen som helst tvekan råder om dem. Sista runan 26 **r** står snett. Ingen runa har funnits efter 26 **r**.

Rhezelius, F 1 1: 17—21 **y - - - r**, 22—26 **iubi**. (Likaså F a 6.). Axehiellm: 1—4 **uiþr**, 17—21 **iftir**; r. 22—26 saknas. F a 5: 1—4 **uiþr**, 17—21 **yftir**, 22—26 **iubi**. — Peringskiöld (B 393): **uiþi · lit · rita · stain · iftir · iubi . . .** Peringskiölds teckning är felaktig, så till vida som han låtit de sista runorna **iubi** få sin plats omedelbart efter 17—21 **iftir** högst uppe på stenen, i stället för långt ned på högra sidan, vid inskriftens slut. — Celsius: **uiþi · lit · rita · stain · if - - r**. »Cetera decussa sunt.» — Dybeck: r. 22—26 saknas. — v. Friesen: r. 22—25 saknas. »På stenens högra . . . del synes bland flera osäkra spår af stafvar de någorlunda säkra lemningarna af ett **r**.»

Om mansnamnet *Vidi* se U 60 och G. Linde, *Studier över de svenska sta-namnen* (1951), s. 207.

Ristningen är utan tvivel att föra till Öpirs signerade verk. Slutet har varit **in ybir**, med predikatsverbet 'ristade' utelämnat, men underförstått, alldeles som på den stora Öpir-stenen vid Vaksala backe U 961.

971. Eke, Vaksala sn.

Pl. 28.

Litteratur: B 400, L 197, D 1:177. J. Bureus, F a 6 s. 201 n:r 173 (Rhezelius), F a 5 n:r 429, F a 1 s. 97; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta Uplandica per Thiundiam* (1710), s. 251; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 71; R. Dybeck, *Reseberättelse* 1863 (ATA); UFT h. 5 (1876), s. 73; G. Stephens, ONRM 2 (1867—68), s. 608; E. Brate och S. Bugge, *Runverser* (ATS 10:1), s. 247, 258; F. Sander, *Runinskrifter* (1898), s. 39 f.; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 115; *Upsala Nya Tidning* 10/7 1927; N. Sundquist i: *Studier tillägnade G. Ekholm* (1934), s. 138 f.; O. v. Friesen, *Anteckningar* (UUB); *Fornminnesinventering i Vaksala sn 1937—38* (G. A. Hellman m. fl., ATA).

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (F 11 n:r 108); osign. träsnitt i Peringskiöld a. a. och B 400; Dybeck (D 1:177); N. Sundquist foto, efter ristningens uppmålning av O. v. Friesen (reprod. i: *Studier till G. Ekholm*, 1934, s. 139).

Runstenen står i en åker, den s. k. Eke äng, omkr. 900 m. SSV om Eke mangårdsbyggnad, 250 m. VNV om landsvägen Uppsala—Rasbo, 100 m. S om en bäck, som i väst-östlig riktning går genom åkrarna, 50 m. N om ägo gränsen mot Brillinge. — Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Upsala» och på kartan för fornminnesinventeringen 1937—38 (ATA).

Inskriften finnes upptagen i Bureus' samlingar. Platsen anges av Rhezelius: »Å Brillby Löth widh gamle Stenbron» (F 11), »På Brillby lööt widh Stenbron» (F a 6). F a 5: »Brilleby.» — Kyrkoherde Carl Lithman 1669 (i *Ransakningarna*): »Äro wijdh Brillinge giärden fyra doch luutande steenar emoth hwar andra, om Runiska styylen der uppå är kan ransakas.» Länsmanen Anders Pehrson Rox (o. 1680): »På Eekie Ängen hardt wägen finnes en steen omkull påskrifwen.» — Peringskiöld: »Vthi Eka äng hardt wid wägen åt Brilleby, finnes en afslagen Runesten, som doch för sin merkwärdighet wäl kan kallas en liten Sten-Chrönika, til anseende och skrift.» B 400 och L 197: »Eka äng.» — O. Celsius granskade inskriften den 27 juli 1729, men har inga egna uppgifter om stenens plats. — R. Dybeck antecknar i sin reseberättelse 1863: »Runstenen i Eka äng bör, ehuru icke fullt hel, ovillkorligen resas.» I *Sverikes runurkunder*, s. å. lämnas utförligare upplysningar: »Sockenvägen, som löper från Waksala till Jälla och vidare, har fordom haft en nordligare sträckning från Waksala prestgård och genom Eke äng, i hvilken är en mindre bäck, Samnan, som söderut flyter i Säfja-ån. Vid denna bäck, nästan midt i ängen, synas ännu lemningar efter både vägläggning och bro. Runstenen ligger der. Den öfre delen af honom, hvilken redan saknades på 1600-talet, har icke kunnat finnas, men är sannolikt sunken i den sankna marken, tillika med andra till broläggningen hörande stenar, hvilkas öfre sidor ligga jämnhögt med jordytan.» Det är mycket sannolikt, att en numera helt försvunnen väg i äldre tid har gått fram från Brillinge till Eka och Jälla förbi den plats där runstenen står. Den har här passerat ett mindre vattendrag, numera endast ett större dike. Enligt uppgifterna från 1600-talet stod stenen »hardt wid wägen åt Brilleby» (Peringskiöld), »widh gamle Stenbron» (Rhezelius). »Sannolikt är stenens plats den ursprungliga och omgivningens topografi gör det icke oantagligt, att bebyggelse — den äldsta Eke-gården? — funnits i stenens och gravfältets omedelbara närhet» (N. Sundquist). Vid anläggningen av ett täckdike år 1927 påträffades c:a 40 m. SÖ om runstenen en kistgrav från vikingatiden, som undersöktes av professor G. Ekholm och landsantikvarien N. Sundquist (se N. Sundquist i: *Studier tillägnade G. Ekholm*, 1934, s. 126 f.). — Stenen blev rest på sin gamla plats år 1948.

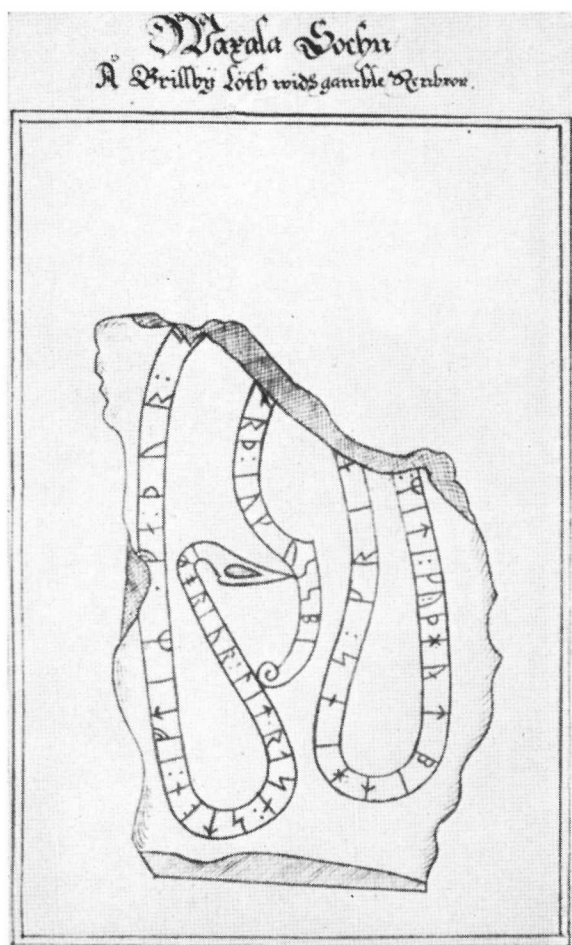


Fig. 82. U 971. Eke, Vaksala sn.
Efter teckning av Rhezelius.

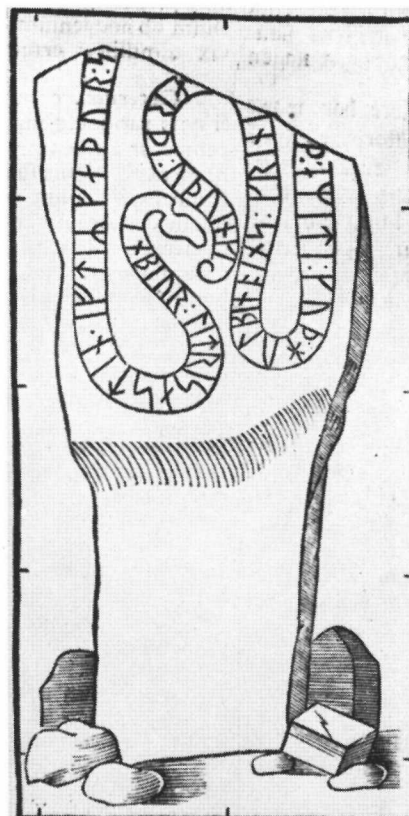


Fig. 83. U 971. Eke, Vaksala sn.
Efter B 400.

Ljusgrå granit. Höjd (över markytan) 1,60 m., bredd nedtill 1,09 m., över mitten 0,94 m. På h. sidan är ett stycke av stenens topp avslaget, varigenom också en del av inskriften har gått förlorad: i yttre runslingan ett par, tre ord, i den inre 4 à 5 runor. Skadan finnes redan på de äldsta avbildningarna från 1600-talet, och det förlorade kan därför ej kompletteras. Däremot har stenen tydligen, då ristningen höggs, nedtill haft sin nuvarande form med sned kant. Ytan är mycket knotttrig, full med fördjupningar, vittringshål, vilket i hög grad försvårar läsningen. Ristningen är delvis mycket grund. Ramlinjerna äro svagare huggna än runorna.

Inskrift:

: kunbiur : lit risa : stin : iftir faður - . . . : miti : kup : hulbin hins : krin . . . arpi uprki
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55

Gunnbior[n] let ræisa stein æftir faður [sinn] . . . Mi[l]di(?) Guð hialpin . . .

»Gunnbjörn lät resa stenen efter sin fader . . . Milde(?) Gud hjälpe . . .»

Till läsningen: Inskriften börjar med ett :, som dock kanske kan vara ögon i ett ormhuvad. Första runan är säkert **k**, även om nedre delen av bst med dess anslutning till hst är grund. R. 2 är sannolikt **u**, ehuru bst är rak. Knappast **æ** (B 400). 3 **n** är tämligen tydligt. 4—7 **biur** är

djupt hugget och tydligt. Intet sk efter 10 t. 12 i är möjligen stunget. 17 i har på h. sidan två korta bst; möjligen o. 19 i är icke stunget. Intet sk efter 23 r. Efter 28 r spåras övre delen av en stav; det kan ha varit övre stapeln i ett s. 30—33 miti är tydligt och djupt hugget; det råder icke någon tvekan om läsningen. Framför 30 m finnes ingen runa, endast ett mycket tydligt sk :. 38 u är icke stunget. Intet sk efter 42 n. Ingen bst på 44 i. 47—50 krin är tydligt. 51 a är säkert. Bst är djupt huggen. 52 r är ej fullt säkert. Endast nedre delen av bst är tydlig. 53 p är säkert. 55—56 up är tydligt. Därefter sannolikt ett ornament, bestående av två parallella, svagt bågböjda streck tvärs över runslingan; mindre sannolikt är att detta skall läsas som en runa u. Av bst i r. 57 är övre delen spårlöst borta, men runan har sannolikt varit r. 58—59 ki säkert.

Rhezelius, F 1 1: *irorior : lit · rasa : ston : iftir · fa : þur : - . . . : miti : kyp huntbian hins : krin . . . arp : iukussbi*; F a 6: 36—41 *hialbian*.

B 400: *inbiur : lit risa stin · iftir fapur : s . . . þ : emiti : kup hulbin oins : krini . . . arpi : upuinki*

Celsius: *irnbiur : lit resa : stin : iftir fa : þur : - . . . : miti : kup : hulbion hons : grin . . . arpi : upuinki*

Dybeck: *iunbiur : lit risa : ston : iftir fapur : . . . : miti : kup hulbin - ins : krin . . . arpi upyinki*. »Sista ordet är icke säkert.»

v. Friesen: - *inbiur : lit risa : stin : iftir fa : þur . . . : miti : kup hulþ - n hins : krin . . . arpi : u - ui - ki*. Sk efter 25 a alldeles säkert. 37 h tämligen osäkert. Av bst i 40 b rätt osäkra stumpar. R. 41 kan ha varit a. Osäkra rester av bst i 43 h. Sk efter 54 i osäkert. R. 56 möjligen þ; av bst finnes möjligen något av nedersta delen. Därefter ett u, med bst stympad och svag. R. 57 is eller r; rester av en något krökt stav jämte en linje, som ser ut nästan som s eller bst till r; möjligen n. Bst i 58 k är något osäker; botten är ojämn.

Bureus ger (i F a 5) följande tolkning av inskriften: »IroBiurnus fecit erigi Saxum in mem. patris sui Mitonis. Deus iuuet Spiritum ipsius . . .» — Peringskiöld har ganska djärvt supplerat de förlorade delarna av inskriften, varefter han får fram följande översättning: »Inbiörn lät resa Stenen efter sin fader Grane, som föll med Emunt; Gud hjälpe hans anda. Grane han som öfwerwant Hudding» (*krini : er : barpi : upuinki*). Och han ger härtill följande motivering: »Vtaf thet behåldne afbrättet kan man något när merka hela Stenens forna inskrift och mening. Monumentet har varit vprättat efter en Man benämnd Grine eller Grane, hwilkens namn två gånger varit infördt. The behåldne begynnelse- och ände-bokstäfwer, vthwisa at här stått *Grini sum fial mid Imiti* (Grane som föll med Emunt) eller *Sar furs mid Aminti* (som omkom med Emund) eller ock *han var i faru mid Eminti* (som var i följe med Emunt). Thet toma rumet och föregående skriftens sammanhang tillåta näpligen någon annan mening.» — »I korthet hafwer här varit antecknat twänne Historier; Först at Grane farit med Emunt; Sedan at thenne Grane varit then samma som genom kamp och strid fordom öfwerwunnit Hudding. Thetta hafwa händt sedan Christendomen inkommit här i landet, sees af then Gudeliga förbönen för Granes anda. Förnämsta personen är Emunt, vnder hwilkens tjenst och följe Grane varit.» Två svenska konungar med namnet Emund kunna här komma i fråga: den ene är den som omtalas i Vita Anscharii, broder till Björn på Håga; den andre är Bröt-Anund (Bröt-Emunt), vilken levde 300 år tidigare och enligt Peringskiölds mening var fader till Ingvar vittfarne, som omtalas på många runstenar. »Altså kunde thenna vår Granes herre och förman wäl hafwa varit then Konung Emunt, som för sina inrättada landzwägar blef kallader Bröt-Emund. Men wij lemna vnder the Lärdas behag, at föra thenna Sten-Chrönika antingen til then äldre eller senare Konung Emundz tijd . . . Udding eller Hadding, som blifwit af Grane slagen och öfwerwunnen, wet man intet wist at igenfinna.»

UFT h. 5 (1876): »Ernbjörn lät resa sten efter (sin) fader . . . Milde Gud hjelpe hans svaghet(?) . . . Utvinge.» »Om man får antaga en omkastning af rpi för rip, skulle man kunna tolka de sista orden med: Utvinge författade.»

Brate antager, att slutet av inskriften har innehållit en uppgift om ristaren. Denna »är dels defekt, dels annars oklar och tarvar förnyad undersökning. Fullständig har den kanske varit: **krinir : karpi : upuinki** 'Grenarna (slingorna) gjorde O'.» Bugge har ifrågasatt, att detta **upuinki** står, med en avsiktlig omkastning av runorna, för **upuikin**, d. v. s. namnet *Óþvagin* (*Óþvægin*), isl. *Úþveginn*. Om detta se nedan U 1012.

v. Friesen ger följande tolkning: »Enbjörn lät resa stenen efter sin far [Svarthovde eller något liknande namn]. Milde (= barmhärtige) gud, hjälp hans(?) ande(?). (Återstoden är genom skriftens svår läsighet oklar.)»

Ornamentiken är otymplig och mycket enkel. Runorna äro också klumpigt tecknade och påfallande ojämnt. Sannolikt har också ortografien vållat ristaren svårigheter; detta kan vara orsak till att inskriften är så svårtydd. Otivelaktiga ristningsfel äro 4—8 **biur** för *-biorn* och 37—42 **hulbin** för *hialpin*. **u** i stället för **ia** i detta vanliga ord är mycket sällsynt; det förekommer på den likaledes av en ovan ristare huggna U 620. Icke osannolikt är, att ristaren har glömt en **a**-bst på 44 **i**, jämte hela ordet **ant** (**at**). Runföljden 34—46 **kuþ : hulbin hins** torde alltså, såsom redan Bureus förmodat, vara ett klumpigt återgivande av förbönen *Guð hialpi and hans*. Slutet är oklart, delvis beroende på att flera runor äro förstörda eller otydliga. 51—54 **arpi** torde vara ett preteritum, dock snarare [**k**]arpi 'gjorde' än [**b**]arpi 'slog'.

Inskriften har bestått av två huvuddelar. Den första är en minnesskrift av vanlig form. På det avslagna toppstycket har stått **sin** jämte ett namn. Om detta kan icke sägas mera än att det har bestått av 7 à 8 runor. Ovisst är, var gränsen har gått mellan inskriftens båda delar, m. a. o. om 30—33 **miti** hör till det föregående eller det följande. I förra fallet borde det vara en bestämning till namnet på den döde, sålunda en ackusativ. Men någon *ia*-stam, till vilken ett **miti** skulle kunna höra, är icke känd. Snarare vore det möjligt, att (såsom redan antagits i *UFT* h. 5) **miti** avser att återge ett *mildi*, med en **l**-runa uteglömd framför **t**. »Milde Gud hjälpe hans ande.» Adjektivet *mildr* brukas i den äldsta fornsvenskan i betydelsen 'god, nådig, barmhärtig' om Gud och helgonen, och det finns ingen anledning att betvivla, att det skulle ha tillhört missionstidens språk.

Namnet *Gunnbiorn* kan icke anses vara fullt säkert. Förledens runor äro skadade. Om detta namn se *Sö* 278.

972. Gnista (Fyrislund), Vaksala sn.

Litteratur: B 390, L 203. J. Peringskiöld, *Monumenta Uplandica per Thiundiam* (1710), s. 263 f.; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) I, s. 77; *UFT* h. 5 (1876), s. 75.

Avbildning: J. Peringskiöld, träsnitt (i *Peringskiöld* a. a. och B 390).

Runstenen omtalas som nyfunnen av Peringskiöld i hans *Monumenta Uplandica* (1710): »På Gnista ägor och Norby vthjord, midt emot Gnista tää, thär gamle wägen framkommer, och then nye wägen sammanstöter, löpandes från Vpsala Stad til Fundbo Sochn, stanna wij litet at beskåda the fornas häfd. Ty här wid landzwägen emillan Gnista tää och Norby wäderqwarn, är nyligen vthu jorden vfunnen en Runesten, liggande wid en gammal fyrkantig stenlagd Ättegraf; kring hwilken finnas i nejden wid pass 80 stycken Ättehögar; och ännu strax här hos på Kumla ägor i Danmark Sochn, finnas äfwen så 83 högar och ringlar, af hwilka Norby bönderne nyligen vpkört några til Åker.» Peringskiöld har själv avtecknat runstenen och dess omgivning; teckningen är signerad den 29 aug. 1709. B 390: »Gnista»; L 203: »Gnista (vid högar).» — O. Celsius har antecknat: »Vidi d. 19 Sept. 1727. Sed plane detritæ sunt runæ.» — Senare uppgifter om runstenen saknas, och den är numera försvunnen.



Fig. 84. U 972. Gnista, Vaksala sn. Efter B 390.

Stenens höjd omkr. 1,65 m., bredd omkr. 1,45 m. Peringskiöld är den ende, som har efterlämnat en teckning av ristningen och en läsning av inskriften. Den har utan tvivel varit mycket svårläst. Då Celsius omkring 20 år senare besökte platsen, antecknade han, att runorna voro alldeles utplånade. Tyvärr har Celsius icke gjort några anteckningar om vad han har kunnat läsa. Vi äro därför uteslutande hänvisade till Peringskiölds teckning, som redan i fråga om ornamentiken icke verkar fullt övertygande. Hans läsning av inskriften kan vara påverkad av att han här trott sig finna ett »Kongl. Monument», över sagornas berömde Styrbjörn starke. Det kan ha föranlett en otillåtligt stark pressning av de bevarade skriftresterna i syfte att få fram en sammanhängande text.

Inskrift (enligt Peringskiöld):

in̄kiuar uap trofast · uk usrik × litu × rita × stain × at · trk - k - a kupan · sturbiurn ×
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60

... letu retta stæin at ... godan. Styrbjörn (?).

»... läto resa stenen efter ... gode. Styrbjörn (?)

Till läsningen: Runorna i första namnet äro tecknade med finare linjer, varigenom Peringskiöld velat ange, att de äro osäkra. Mellan 10 **p** och 11 **t** har möjligen funnits en runa. R. 58 kan läsas som **k** eller som ett uppochnedvänt **u**. Det senare har otvivelaktigt varit ristarens avsikt.

För att kunna få fram en mening i inskriften gör Peringskiöld sedan ett par ändringar i sin läsning: 8—10 **uap** utbytes mot **uk**, och 40—46 **trk - k - a** mot **trenkia**. Och av den sålunda rättade texten ger han följande tolkning: »Ingwar och Trofast samt Husrik låto skrifwa på Steen åt then goda Hielten Styrbiörn.» Och han kommenterar detta så: »At kallas en god Dräng war fordom ibland Konungars och Krigshieltars loford . . . Efter slika goda Drengiar finnas åtskillige Runestendar vpreste . . . Skulle thetta Minningz-Märke, såsom troligen synes, hafwa varit vprest efter then så kallade Styrbiörn Starka, som blef här på Fyriswall slagen af sin Faderbroder Konung Erik Segersälle; så läses om honom i Hervarar Sagan cap. 20.» Slaget stod omkr. år 970 »här på Fyriswall, thär thetta Kongl. Monument vprättat blifwit».

Några mansnamn Trofast och Husrik finnas icke kända från äldre tid; de äro konstruktioner av Peringskiöld. Namnet *Styrbiörn* är däremot väl belagt i svenska runinskrifter (se Sö 339), och det är därför möjligt, att det har funnits även på Gnista-stenen. Det står emellertid för sig inom runslingan, och dess samband med den övriga inskriften är oklar. Det är ingalunda säkert, att den döde, över vilken stenen är rest, har burit detta namn.

Liljegren (L 203) återger inskriften i en något reviderad form, och i *UFT* h. 5 (1876) lämnas av denna en givetvis mycket osäker tolkning: »Ingwar och Göt(?) -fast och Usrik låto rita sten efter den bland kämpar gode Styrbjörn.»

973. Gränby, Vaksala sn.

Pl. 28.

Litteratur: D 1:181. R. Dybeck, Svenska runurkunder 2 (1857), s. 17 (n:r 67), Reseberättelse 1863 (ATA), Fornminnen i Vaksala sn (ATA); *UFT* h. 5 (1876), s. 75; O. v. Friesen, Runstenar i Uppland och Gästrikland undersökta 1899—1901 (ATA); E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 105; Fornminnesinventering i Vaksala sn 1937—38 (G. A. Hellman m. fl., ATA).

Äldre avbildningar: Dybeck, D 8:o n:r 67 (enligt teckning av Carl Säve), D 1:181; v. Friesen foto (ATA); O. Juel foto (i v. Friesens samling, UUB).

Runstenen ligger på ängsmark vid norra sidan om landsvägen Uppsala—Rasbo, 13 m. NV om vägen, på krönet av Sala backe. — Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Upsala» och på kartan för fornminnesinventeringen 1937—38.

Stenen är, omtalar Dybeck, »funnen 1850 vid åkerrödning i sluttningen af Sala backe och nu liggande i backen invid sjelfva vägen $\frac{1}{5}$ mil från Upsala, å Gränby hemmans egor. Består af gråblå grofkornig granit och är på många ställen afslagen. Från en half till en aln tjock.» Och i reseberättelsen 1863: »Runstenen som ligger invid vägkanten i Sala backe (Gränby mark) mellan Upsala och Vaksala kyrka bör bättre förvaras.» I en något senare gjord förteckning över fornminnen i Vaksala sn antecknar Dybeck: »I Sala backe står en nyligen åter rest runsten.» v. Friesen: »På krönet af den s. k. Sala backe till venster om stora landsvägen från Uppsala.»

År 1689 gjordes ett märkligt fornfynd vid Gränby, av allt att döma i närheten av den plats, där U 973 nu ligger. Härom berättar O. Rudbeck i *Atlantica* 3 (1698), s. 12: »Anno 1689. fan Erich Andersson i Skiölsta i Waxala en stor och skiön Urnam uthi en af de Ättebackar, som liggia på höger sidan om vägen, ifrån Upsala till Waxala kyrkia in moot Gränby, af de gamlas Orichalco giord, med tu Ansichte gutin . . . hwilken berättade att der wedh stodo 2 stora Stenar, som fordom varit Domare, men wände uthi dessa stenar.»

Gråblå granit. Höjd 0,90 m., bredd 0,73 m. Ytan är ganska knottrig. Ristningen är tämligen tydlig. Runorna äro djupt huggna, ramlinjen däremot grunt, delvis endast svagt antydd, delvis säkerligen ej alls huggen. Jfr liknande förhållanden på U 967 och U 971, båda ristade av Öpir.

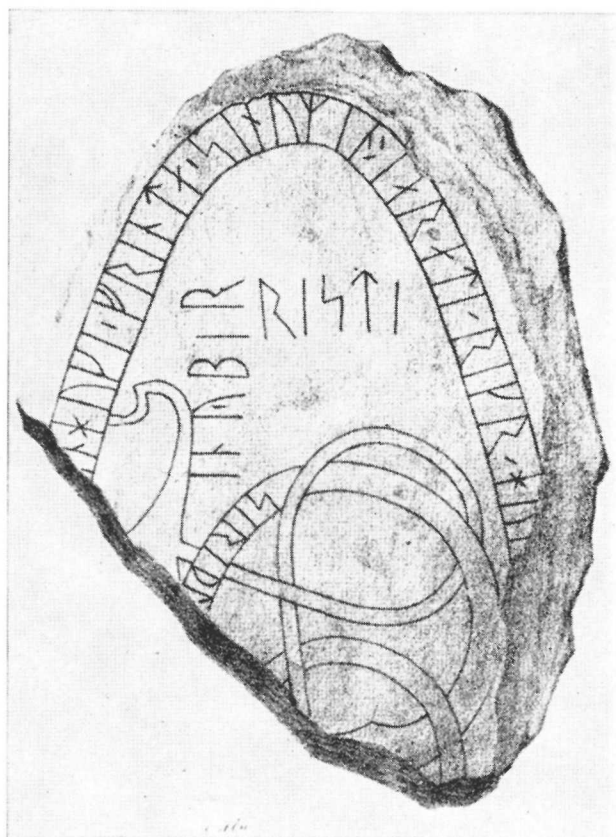


Fig. 85. U 973. Gränby, Vaksala sn. Efter Dybeck, Svenska runurkunder, n:r 67.

Inskrift:

sirip | ... un huki . frenta . sinum . in . iar ati . rikr . hu - ... in ybir risti

Sigrīð [et] ... frēnda sinum. En hiar atti rikr ... En Öpir risti.

»Sigrīd lät ... åt sin frände. Men här hade den mäktige ... Men Öpir ristade.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början. Alla de 6 första runorna äro tydliga. De ha sannolikt utgjort inskriftens början. Intet sk efter 5 **þ**; icke heller efter 8 **n** eller 28 **r**. Av r. 7 finns endast en halv stav, svagt böjd; sannolikt bst i **u**, dock ej fullt säkert. 10 **u** är icke stunget; icke heller 11 **k**. 15 **e** är däremot tydligt stunget. 21 **n** står snett i raden. Övre delen av 37 **u** avslagen; likaså följande runa. R. 39—49 stå utanför runslingan, upptill på stenen, utan ramlinjer. Runorna äro påfallande stora. Intet sk framför 39 **i**, efter 40 **n**, 44 **r**, 49 **i**. 41 **y** är sannolikt stunget.

Dybeck, D 8:vo nr 67: 7—12 **- n huki**, 15 **i**, 36—38 **hu-**, 41 **y**; D 1:181: 7—12 **- n huki**, 15 **e**, 36—38 **hu-**, 41 **y**. »Detta lär icke kunna med säkerhet redas förr än det felande stycket af stenen återfinnes.» — v. Friesen: 7—12 **un huki**, 15 **i**, 36—38 **hu-**, 41 **y**. »Runslingans konturlinier saknas flerstädes, utan att man kan tillskrifva deras frånvaro någon flagring eller vittring hos stenen. Detta f. ö. ett icke sällsynt förhållande med **ybir**'s ristningar.»

U 973 är endast ett fragment. Hur ristningen har sett ut i sin helhet, kan man få en föreställning om genom att jämföra den med U 974, som tydligen har haft en rätt likartad ornamentik. Ristningens höjd torde i sin helhet ha varit inemot dubbelt så stor som det bevarade

styckets höjd i stenens mittlinje. Men stenen har icke brutits av vinkelrätt mot lodlinjen utan snett. Därigenom har en större del av inskriften gått förlorad än annars skulle ha varit fallet. Detta är i hög grad att beklaga, därför att inskriften av allt att döma icke har följt den vanliga schablonen, utan haft ett mera ovanligt innehåll. Detta framgår redan av dativen **frenta sinum**, som avslutar den (sannolikt) första meningen. Denna kan därför knappast ha haft den vanliga lydelsen »N. N. lät resa denna sten efter N. N., sin frände», ty man skulle då ha väntat en ackusativ. En dativ på denna plats är i själva verket mycket ovanlig. Den förutsätter ett annat predikatsverb; jfr U 790 *fiar aflaði uti Grikkium arfa sinum*. I samma riktning pekar också den omedelbart efterföljande satsen **in i iar ati i rikr . . .**, förutsatt att **ati** här är verbet *atti* 'ägde', vilket förefaller mycket sannolikt. Möjligen har inskriften snarare varit ett arvsdokument än en minnesvård av vanlig typ.

Framför **frenta sinum** väntar man i det fragmentariska . . . **unhuki** snarast ett mansnamn, till vilket *frända sinum* är apposition. Men om detta namn kan man knappast ha någon säker förmodan. Möjligen har det ändats på *-ungr*, sålunda i dat. *-ungi*, om man får antaga, att **9 h** är en överflödig runa.

Om de återstående delarna av ristningen med tiden skulle komma i dagen, så att inskriften kunde kompletteras, skulle det vara ett mycket lyckligt fynd.

974. Jädra, Vaksala sn.

Pl. 30, 31.

Litteratur: B 396, L 202, D 1:176. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta Uplandica per Thiundiam* (1710), s. 262 f.; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 76; R. Dybeck, *Reseberättelse 1863* (ATA), Fornminnen i Vaksala sn (ATA); UFT h. 5 (1876), s. 74; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 111; Fornminnesinventering i Vaksala sn 1937—38 (G. A. Hellman m. fl., ATA).

Äldre avbildningar: J. Leitz, träsnitt (i Peringskiöld a. a. och B 396); Dybeck (D 1:176).

Runstenen står i åkermark 200 m. NNÖ om Jädra, 2 m. NV om en tallbevuxen kulle. Ristningen vetter mot SSV. — Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Upsala» och på kartan för fornminnesinventeringen 1937—38 (ATA).

Runstenen omtalas första gången i *Ransakningarna*: »Ståår och een upreest Steen i een eng, som hörer Jedra by till, ther och uppå skrifwit är med Runiska bookstäfwer» (Carl Lithman 1669); »Jädra norr om byen på Engen ståer en steen schrifwen» (And. Pehrson Rox). — Peringskiöld: »På norra sidan om Jädra by, vthi ängen, står en lämpelig Steen, med gammal skrift på» (B 396: »Jädra»; L 202: »Jädra äng»). — O. Celsius har icke själv granskat inskriften. — Dybeck omtalar stenen i sin reseberättelse 1863: »Rusthållaren J. E. Hallberg i Jädra, som ur jorden uppgrävt en på hans egor befintlig, tillförene bekant runsten (Baut. 396), reste honom straxt derefter.» Och i *Sverikes runurkunder* samma år: »Runstenen, som länge ansetts vara förkommen, återfanns sistlidne sommar, liggande i Långängen, nordost från Jädra, alldeles täckt af gräsvallen. Nu är han rest på samma ställe.» I en förteckning över fornminnen i Vaksala sn: »En nyligen åter rest runsten står i Jädra äng.» Stenen restes på sin gamla plats år 1949.

Mörkgrå granit, med en sprickyta av lagrad bergart. Höjd 1,33 m., bredd 0,68 m. Ytan är mycket skör, tål knappast huggning, utan spjälkar lätt av i skivor. En sådan avspjälkning finnes t. v. om korset och har tagit bort den spetsiga fliken mellan den vänstra korsarmen och den övre. Runorna äro i allmänhet djupt huggna och tydliga. Endast på några få ställen är läsningen tvivelaktig. Men ristaren har i stort sett underlåtit att hugga ramlinjer för inskriften. Sannolikt hänger detta samman med ristningsytans sprödhet.

Inskrift:

inkulfr · uk · yntr · litu · raisa · sta - n · iftir · inkialt · broður · sin · uk · sun · kunulfs · þair

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60

Þeir Ingulfr ok Öndr letu reisa stein aftir Ingjald, broður sinn ok sun Gunnulfs.

»Ingulv och Önd de läto resa stenen efter Ingjald, sin broder och Gunnulfs son.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början och slut. 3 k är icke stunget. Sk efter 7 r är tydligt. Sk efter 9 k är däremot svagt och tvivelaktigt. 10 y är tydligt stunget. Båda namnen i



Fig. 86. U 974. Jädra, Vaksala sn.
Efter B 396.

inskriftens början äro fullt säkra. Inre ramlinjen på v. sidan är möjligen svagt uppdragen, men icke huggen till samma djup som runorna och ristningen i övrigt. Teckningen i B 396 ger en felaktig bild. 19 a med ensidig bst, men 22 a med dubbelsidig. T. o. m. 24 t äro runorna mycket djupa och tydliga. Av 25 a finnas endast v. bst och hst:s övre del i behåll. En stor avflagring har tagit bort det mesta av tre runor. Dock synes botten av 27 n. Mellan 25 a och 27 n har sannolikt funnits ett i, men det är numera spårlöst borta. Intet sk kan spåras efter 27 n. 28 i kan svagt spåras i botten av avflagringen. 29 f har, möjligen redan vid huggningen, flagrat bort. Dock finnes v. kanten av hst kvar och spetsarna av bst. 30—32 tia är tydligt. Om därefter ett sk har funnits, är ovisst. Det följande är tydligt, t. o. m. 48 n. Intet sk efter 48 n. 49 u något osäkert, men sannolikt. 50 k är uppochnedvänt, mycket tydligt. Den återstående delen av inskriften är fullt tydlig, med djupt huggna runor. 52 u är (liksom 50 k) uppochnedvänt. 54 k är icke stunget. Tydligt sk efter 60 s.

Teckningen i B 396 är så till vida felaktig, som den visar ramlinjer kring inskriften, som icke finnas. Intet sk efter 9 k, 17 u, 22 a. 23—27 stan. Sk efter 27 n och 32 n. 49 u och 52 u oklara. 58 l. — Dybeck: 23—32 sta . . . ftia, 58 l uppochnedvänt, vilket är oriktigt. »yntr är antingen ett (icke otänkbart) sjelfständigt namn, eller tör ordet stå för uiniutr. Inskriften har tre stuprunor och dess slut saknas. Såväl inskriften som öfriga ristningar äro i Bautil klenst återgifna.»

Peringskiöld tolkar inskriften: »Ingulf och Gyntytr the läto resa Sten efter sin broder Ingjald, Gunnulfs son.» *UFT* h. 5 (1876): »Ingulf och Und (el. Kund) läto resa sten efter Ingjald, sin broder, och Kunulfsson. Desse . . .» Brate: »Ingulv och Önd läto resa stenen efter Ingjald, sin broder och son till Gunnulv, (det voro) de.»

Brate har antagit, att ristningen är utförd av Öpir. Detta är utan tvivel riktigt. Ornamentiken är den från ett flertal signerade ristningar välkända; jfr U 23, 179, 181, 234, 288, 541, 544, 565, 1034 (Tensta kyrka), Sö 308. Framför allt har Öpir använt samma ristningsmönster på en runsten i Vaksala sn, nämligen den tyvärr fragmentariska U 973. Här möter oss också det f. ö. sällsynta draget, att runslingan endast är svagt antydd, delvis icke alls ristad. Det kan knappast betvivlas, att U 973 och 974 äro utförda av samme ristare. Brate har vidare påpekat, att korset är nästan detsamma som Öpir har använt på den signerade U 287.

Om namnet *Ingulfr* se U 485. 10—13 yntr återger otvivelaktigt ett mansnamn *Öndr*, fsv. *Önd*, en utveckling av det välkända nordiska namnet runsv. *Öyvindr*, fvn. *Eyvindr* (*ayintr* Sö 149,

auintr Sö 293 o. dyl.); se härom R. Kinander i *Kronobergs läns runinskrifter*, s. 93. Samma namnform tecknas av runristaren Öpir **uitr** U 893. — *Ingialdr* är ett under vikingatiden och medeltiden tämligen vanligt namn, känt från omkring 20 runinskrifter. — Namnet *Gunnulfr* är däremot ovanligt; det är känt från en sörmländsk inskrift (Sö 215) och en småländsk (L 1209 Markestad, Höreda sn).

Det egendomligaste i inskriften är det sista ordet **þair** 'de'. Det ser ut som om ristaren tänkt börja en ny sats, för vars fortsättning han emellertid icke funnit plats. Så är emellertid säkerligen icke fallet. Det är påfallande, att inskriften är dåligt planerad; kanske står det i samband med att ristaren har avstått från ramlinjerna. Runorna stå tätt i inskriftens början t. o. m. ordet **stain**, sedan avsevärt glesare. Ristaren har tydligen upptäckt, att han har gott utrymme för återstoden. Trots detta blev ett stycke tomt, vilket måste utfyllas. Och ristaren har då funnit på att här tillägga ett ord, som egentligen var överflödigt och som hörde till inskriftens början: *þeir Ingulfr ok Ondr*.

975. Lunda, Vaksala sn.

Pl. 30, 31.

Litteratur: Fornminnesinventering i Vaksala sn 1937—38 (G. A. Hellman m. fl., ATA).

Äldre avbildning: C. M. Bolm, teckning 1877 (ATA).

Det lilla runristade stenblocket står i den s. k. Kiplingebäckens södra sluttning, omkr. 500 m. S om den sydligaste gården i Lunda, omkr. 600 m. N om Jädra, 5 m. NÖ om den lilla körväg, som från Lunda går i sydlig riktning. — Platsen är utmärkt på kartan för fornminnesinventeringen 1937—38 (ATA).

Ristningen har först blivit känd genom en teckning av studenten C. M. Bolm 1877. På denna finnes anteckningen »Upland, Vaksala sn, Lunda. Aftecknadt $\frac{9}{16}$ 77. Största bredd 3 $\frac{1}{2}$ fot. Största höjd 2 $\frac{1}{2}$ fot.» Ö och NÖ om runstenen finnes ett stort gravfält, bestående av ett flertalstensättningar.

Blågrå, finkornig granit. Det lilla stenblockets höjd 0,84 m., bredd 1,08 m. Ytan är fullkomligt plan, men rätt knottrig. Ristningen är mycket grund, knappast inhuggen, endast skrapad i stenens yta. Ristningen består av ett enkelt, likarmat kors, med en kort inskriftsslinga utgående från v. korsarmen och endast innehållande ett namn.

Inskrift:

kunar

Gunnarr.

»Gunnar.»

Till läsningen: Intet sk förekommer. 1 **k** är icke stunget. 3 **n** har bst endast t. h. om hst, 4 **a** endast t. v.

Förmodligen är inskriften gjord till minne av någon död med namnet Gunnar. Det finns inga skäl att antaga, att den skulle härröra från senare tid. Namnet är vanligt under vikingatiden.

976. Råby, Vaksala sn.

Pl. 29.

Litteratur: B 389, L 198, D 1:178. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta Uplandica per Thiundiam (1710), s. 254; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 72; R. Dybeck, Fornlämningar i Vaksala sn (ATA); UFT h. 5 (1876), s. 74; Fornminnesinventering i Vaksala sn 1937—38 (G. A. Hellman m. fl., ATA).

Äldre avbildningar: Osign. träsnitt i Peringskiöld a. a. och B 389; Dybeck (D 1:178); v. Friesen foto (UUB).

Runristningen är gjord i en jordfast häll, som ligger i en äng 125 m. V om Råby nr 1. Ristningsytan har uppkommit genom naturlig sprängning av ett större stenblock; den andra delen av detta ligger 2 m. V om den runristade hällen. — Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Upsala» och på kartan för fornminnesinventeringen 1937—38 (ATA).

Ristningen omtalas första gången i *Ransakningarna*: »Råby enn steen påskrifwen på gierdet ligger omkull.» — Peringskiöld: »Runestenen i Råby, är af ansenlig storlek, fem alnar bred, och fyra alnar hög, liggande omkull på giärdet» (B 389 och L 198: »Råby»). — O. Celsius har granskat inskriften den 17 aug. 1729. — Dybeck (D 1:178): »Ristningen finnes i en jordfast, mot söder sluttande, klipphäll midt i en åker i Hammargärdet vester från byn. En höjd i närheten och norr om runstenen har flere hednagrafvar, de flesta skadade. Allmogens rätt märkliga redogörelse för innehållet skall meddelas bland anmärkningarna.» Dessa »anmärkningar», till vilka Dybeck några gånger hänvisar i *Sveriges runurkunder*, ha tydligen varit avsedda att utgivas som ett tillägg, men de blevo tyvärr aldrig publicerade. Om gravfält i runristningens närhet se redogörelsen i *Fornminnesinventeringen i Vaksala 1937—38*. I sin förteckning över fornminnen i Vaksala sn (ATA) har Dybeck antecknat: »Vid Råby står en runsten.»

Ljusgrå granit med svag skiftning i rött. Ristningens höjd 2,82 m., bredd (nedtill) 3,12 m. Ristningsytan är en typisk naturlig släppa, med ytan av hård, vit kvarts. Under denna yta är graniten blågrå, småkornig. Ytan har varit hård att rista i. Ristaren har varit mycket skicklig, linjerna äro djupa och jämna, med rundad botten. På båda sidorna finnes ristning, som är grundare, tydligen endast uppskisserad, ej fördjupad med mejseln.

Inskrift:

astiarfr lit · risa stain · iftir · asfast · broður sin

5 10 15 20 25 30 35 40

Asdiarfr let reisa stæin æftir Asfast, broður sinn.

»Åsdjärv lät resa stenen efter Åsfast, sin broder.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början och slut; ej heller efter 8 r, 15 a och 37 r. 13 i och 21 i äro icke stungna.

Ornamentiken i B 389 har många brister; granskaren har icke iakttagit de svagare ristade linjerna och ornamenten till höger och till vänster om huvudristningen. Detsamma gäller om Dybeck. — B 389 och Celsius ha sk efter 8 r och 15 a.

Peringskiöld tolkar inskriften: »Asdiärf lät resa upp Sten efter Asfast sin broder.» Och han ger till denna enkla inskrift en utförlig och delvis mycket virrig kommentar, varav endast det huvudsakligaste här kan finna plats: »Namnen Asfast, fast och stadig för Oden; och Astiarfr, dristig för Oden, gifwa tillkänna som woro thenna Stenen vthuggen i Hedendomen. Thet samma bestyrkes af thet bifogade Thors Hammar-Märke. Thetta war fordom Konungars och theras högsta befälhafwandes kännetecken . . . Hammarmärket med sitt skaft här på Råby Runestenen, är siu qwarter långt, som en lagom Spiras längd fordrar . . . Thors Hammarmärke war i Heden-

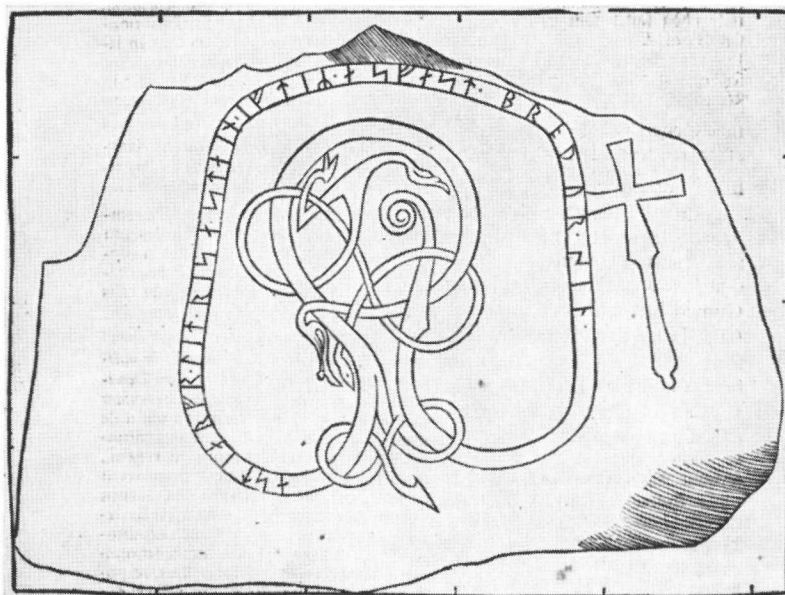


Fig. 87. U 976. Råby, Vaksala sn. Efter B 389.

domen egentligen ett kors . . . Med ett kors vthmärktes wäderstreken emot fyra werldenes ändar, Öster och Wäster, Söder och Norr, öfwer hwilka Thor troddes wara rådande . . . Så at förthen-skul nog samt klart är, at the äldste tidens Hedningar hafwa först vptagit och brukat Korstecknet . . . Wid Christendomens förmerande här i landet, antogs thet heliga Korstecknet på the Nordiska Krigsmäns Skiöldar, som stridde emot sina egna hedniska Landsmän . . . Så at förthen-skul ingen ålderdomsens tadtare, må föregifwa at alla våra Runestenar med Kors ristade, äro efter Christendomens antagande ritade. Vtan fast heller willigt bekänna, at störste delen af våra gamla Runestenar äro i Hedendomen vprättade.»

Inskriftens båda mansnamn äro rätt märkliga, dels därför att de utgöra ett gott exempel på s. k. namnvariation inom en familj, dels därför att de äro ovanliga och bildade på samma sätt. Förleden är i båda *As-* och efterleden ett adjektiv. *Asdiarfr* och *Asfastr* äro icke kända från någon annan runinskrift. (Då Liljegren uppger *Asdiarfr* även från L 268 = U 567, är detta felaktigt; inskriften har *aterfr*. L 196 *Isfast* kan icke heller anföras; dels är läsningen mycket osäker, se nedan U 977, dels skulle det på sin höjd kunna vara fråga om ett kvinnonamn *Asfast*.) Av vartdera namnet finnes i Lundgrens namnordbok ett belägg från medeltiden, båda härrörande från Uppland. Intetdera är känt från Norge eller Island. Namn bildade på detta sätt äro också utpräglat östnordiska. Se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 98 f.

Torkarby, Vaksala sn.

I *Ransakningarna* 1667—84 ingår en relation om fornminnen i Vaksala hd av länsman Anders Pehrsson Rox, varur i det föregående hämtats många uppgifter om runstenar i Danmarks och Vaksala socknar. Där meddelas också följande: »Torkarby finnes en Kiälla, Jungfru Kiällan weed nampn, hwar uthi en Ruhnsteen nederlagd, dock en annan ofwan på, att enär man röhrer weed den öfre, hörer man den andre af dundringen och igenliudet. [Hadorph har här antecknat: »falsum»] . . . Torkarby på Jageplatzen ligger en lång stoor släht steen formenes wara påskrifwen på den sijdan nederligger.»

Någon runsten från Torkarby är icke känd, och uppgiften saknar troligen sanningsvärde.

977. Vittulsberg, Vaksala sn.

Litteratur: B 397, L 196. Ransakningarna 1667—84; O. Rudbeck, *Atlantica* 3 (1698), s. 13 (nytrycket 1947, s. 22); J. Peringskiöld, *Monumenta Uplandica per Thiundiam* (1710), s. 249; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 70; UFT h. 5 (1876), s. 73.

Avbildning: Osign. träsnitt i Peringskiöld a. a. och B 397.

Runstenen vid Vittulsberg omtalas av kyrkoherden Carl Lithman 1669 (i *Ransakningarna*): »Finnes och Runisk Steen wijdh Wittulögz ängen wijdh en allmennewäg emellan Gambla Upsala och Vaxala något lutheliggandes.» Likaså i länsmannen Anders Pehrson Rox' relation: »Witulsängen uthmed wägen enn steehn påskrifwen: bredewed den åtskillige steenlagde platsar såsom grafwar.» — O. Rudbeck (1698): »För en tijo år sedan, när iagh reste til Wittulsängen en half mijl härifrån Upsala, så står en Steen i åkeren wijd wägen, der jämte en lijten Bäck är, som flyter från en Kiälla, rijtader med Drakar och Runebokstäfwer, så frågade iag af Bonden Mattz Ersson, hwad han wiste att sei ja om denna Stenen, han sade effter de Gambblas berättelse, så ligger här en stor Krigzman, som efter sin dödh är wänd i denna Stene-Draken. Då swarade iagh, tror det gemena Folket eller I, att det skall wara sant, han swarade att många af de gemena och serdeles våra Fäder hafwa det trodt, och der som någon af de klokesta och käckesta Konungar eller Krigzkiämpar äro i sådana Drakestenar wände, så hafwa gemene Man dyrkat sådana Stenar som Gudar; och att gifwa sina Barn som de ärnat till Krigzmän, mod och krafft, eller de siuke hälsa, hafwa de tagit deras kläder och swept om dessa Stenar, och gnidet dem der på, eller skafwat med Knifwen små sand af dem och gifwit dem in.» — Peringskiöld: »Witulsänge, som nu är en Bondeby af fem hela hemman, belägen näst til Elda gård, längst i Norden ifrån Wakshalda Kyrkia, och på Nord-Ost sidan om gamla Vpsala; skrifwes i gamla handlingar Witulogz ängen, och synes hafwa sitt namn af någon Wite eller Wårdkase som fordom warit här vprättad, at af thes antända Loge hafwa tekn, i fall fienden här wid skogssidan skulle framkomma, i vpsåt at wilja anfalla gamla Vpsala Håf och Stad. Här i Witulsänge wid almänne wägen emellan gamla Vpsala och Waksala, finnes en kånstigt ritad Runesten, och brede wid honom åtskillige stenlagde hedniske grafwar; Runestenens eftersta rad är skrifwen med wände-Runor.» B 397: »Vituls äng»; L 196: »Wituls äng, vid landsvägen.» — O. Celsius: »Denna sten ganska oläselig. Vidi d. 18 aug. 1728 och allenast upritade slängorna till härnäst. Han låg omkull och skriften neder. General Cronberg lät räta up honom. — Vidi d. 25 Aug. 1728 una cum A. C. [d. v. s. Anders Celsius] accuratissime.»

Runstenen är numera förkommen. Den finnes icke upptagen i Dybecks samlingar, och har även senare förgäves eftersökts, bl. a. vid inventeringarna 1937—38 och 1942.

Stenens höjd omkr. 1,75 m., bredd omkr. 1,15 m. Ristningens höjd omkr. 1,20 m., bredd omkr. 0,90 m. Inskriften är känd endast genom det osignerade (men sannolikt från Hadorph och hans ritare J. Leitz härrörande) träsnittet i B 397 och O. Celsius' anteckningar. Av dessa läsningar är den senare otvivelaktigt den noggrannaste och mest pålitliga.

Inskrift (enligt O. Celsius):

ernfrīð	ok	is . . .	st	litu	ra	--	a	sten	·	eftir	·	kunar	·	faður	·	sin	·	ok	·	kitulbiurn	·	ok	·	kilok	·	at	·	bonta	·	sin	
5		10		15				20		25		30		35		40		45		50		55		60		65		70			
fastulfr	ok			iyruntr	·			at	·			broður																			sin
75		80		85		90		95		100																					

Ærnfrīð ok . . . letu ræisa stein æftir Gunnar, faður sinn, ok Kættilbiorn, ok Gillaug at bonda sinn. Fastulfr ok Jorundr at broður sinn.

»Ärnfrid och . . . läto resa stenen efter Gunnar, sin fader, och Kättilbjörn, och Gillög efter sin man. Fastulv och Jorund efter sin broder.»

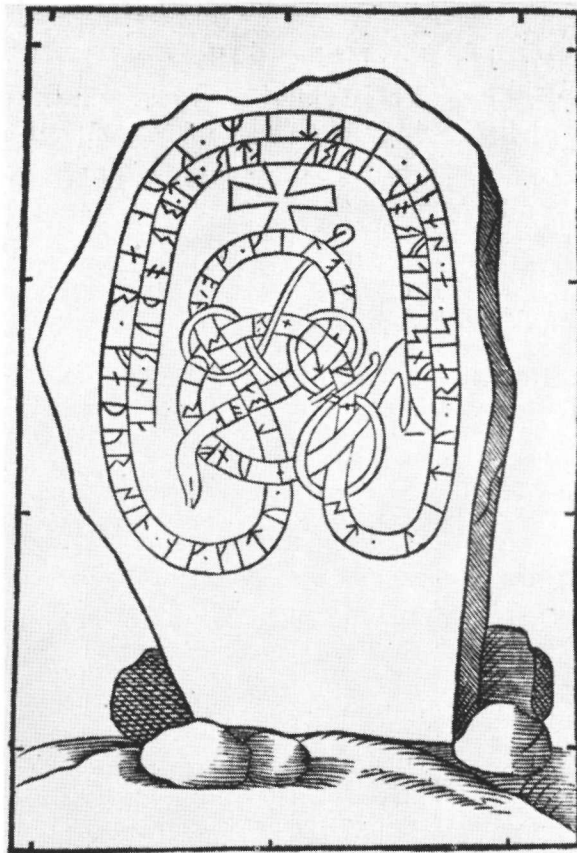


Fig. 88. U 977. Vittulsberg, Vaksala sn. Efter B 397.

Till läsningen: 8, 45, 62 o har hos Celsius formen †, 57, 67 o formen †. Också 56 n har hos C. två bistavar, alltså †. Om 10—13 **is...st** anmärker C.: »**isfast**, puto». Och om 71—73 **sin**: »**sin** står ned under ändan på slängian, fick ey rum i slängian».

B 397: **eunfríp k × ifest · litu · rais · a · sten · iftir · kunar · fapur · sin · nk · kitu · lbairn · ok · kilok at ion fasi- ulfr ok iyruntr · at · bropur · sin**. Ornamentiken är på träsnittet rätt oklar; särskilt gäller detta om runslingans båda ändar. Inskriftens första del (r. 1—70) står inom runslingan, och läsningen går från höger uppåt och mot vänster, sålunda motsols, emot den vanliga regeln. Återstoden (r. 74—101) står i en inre runslinga, lagd omedelbart intill den yttre. Läsriktningen är också här vänster- vridande, men runorna stå på den inre ramlinjen. De bli därför s. k. vänderunor.

Peringskiöld översätter: »Önfred och Ifast låto resa vpp thenna tänkesten efter sin fader Gunnar; men Ketilbiörn och Gilöga åt Jon; samt Fasulf och Iorunter åt bemälte sin broder.» — *UFT* h. 5 (1876): »Ernfrid och Isfast läto resa sten efter Gunnar, sin fader, och Kettilbjörn och Kilög efter sin man; Fastulf och Jorund efter sin broder.»

I inskriften förekomma icke mindre än sju namn, därav två kvinnonamn och fyra mans- namn. Det sjunde 10—13 **is...st** (Celsius), **ifest** (B 397) är skadat och därför ovisst; möjligen var det ett kvinnonamn på *-fast* (*Iofast* e. dyl.). — Om kvinnonamnet *Ærnfrid* se U 35, om *Gillaug* Sö 205. Om *Kætilbiorn* se Sö 226, om *Fastulf* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100. *Gunnarr* och *Iorundr* äro vanliga namn under vikingatiden.

Inskriften är i sin formulering oklar. Man får icke veta, i vilket förhållande Kættilbjörn står till de övriga, om stenen är rest även efter honom eller om han med de övriga deltagar

i resandet av minnesvården efter Gunnar. Det sannolikaste torde vara, att stenen är rest efter Gunnar av hans två döttrar, sonen Kättilbjörn, hustrun Gillög och bröderna Fastulv och Jorund.

Åby, Vaksala sn.

I *Ransakningarna* 1667—84 har J. Hadorph gjort anteckningen: »Wid Åby En Runesteen.» Någon runsten från denna plats är emellertid icke känd. Måhända beror Hadorphs uppgift på förväxling av namnen Åby och Råby (U 976).

I R. Dybeck, *Svenska runurkunder* 2 (1857), s. 17 meddelas följande: »I Lars Bures samlingar af ritningar af Runstenar, förvarad å Riksbiblioteket, samt mig anvisad af vice Bibliothekarien G. E. Klemming, förekommer en ritning af en del af en Runsten, som enligt vidfogad anteckning skall finnas i Waxala socken. Egorna äro icke nämnda.» Den inskrift, som sedan följer, tillhör runstenen U 998 vid Skällerö (Marielund) i Funbo sn. Dybecks uppgift är icke alldeles korrekt. På den teckning, som finnes i den åsyftade handskriften (F 11 i Kungl. Biblioteket; teckningarna äro av J. Rhezelius), finnes icke alls någon »vidfogad anteckning» om att runstenen skulle tillhöra Vaksala sn. Klemming och Dybeck har slutit sig till detta av att teckningen, utan någon som helst lokaluppgift, har blivit, kanske först i senare tid, inbunden i den del av handskriften, som innehåller runstenar från Vaksala sn. Teckningen finnes emellertid på ett ursprungligen löst blad, av annat format än handskriften i övrigt.

978. Gamla Uppsala kyrka.

Pl. 32.

Litteratur: B 387, L 184, D 1:170. J. Peringskiöld, *Vita Theodorici* (1699), s. 482, *Monumenta Uplandica per Thiundiam* (1710), s. 180 f.; A. De la Motraye, *Voyages en Europe, Asie et Afrique*, Tome 2 (1727) s. 310 (sv. övers., 1918, s. 159); O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 58; N. R. Brocman, *Sagan om Ingvar Widtfarne* (1762), s. 173; *Kyrkoinventarium* 1829; O. v. Friesen, *Runstenar i Uppland och Gästrikland undersökta 1899—1901* (ATA); S. Lindqvist, *Gamla Uppsala fornminnen* (1929), s. 59; *Fornminnesinventering i Gamla Uppsala sn 1937—38* (G. A. Hellman m. fl., ATA).

Äldre avbildningar: J. Peringskiöld, teckning (F 18, bl. 2 och 7), träsnitt (i Peringskiöld a. a., s. 180 och B 387); De la Motraye a. a., pl. 8 (vid s. 238); Dybeck (D 1:170); v. Friesen foto (ATA, UUB).

Runstenen är inmurad i absidväggen utvändigt på södra sidan, omedelbart intill långhusväggen och straxt V om södra korfönstret.

Runstenen synes icke ha varit känd för Bureus, och den omtalas icke heller i *Ransakningarna*. Peringskiöld omnämner 1699 helt kort »Sighvidi Angliæ Lustratoris monumentum Runicum, cujus inscriptionem delineavimus inter monumenta apud fanum veteris Upsaliæ exstantia». En utförlig beskrivning lämnar han 1710: »Åfwan på Altaret i gamla Vpsala, är en rödachtig Runesteen såsom til en bordskifwa vplagder, hwilken jämwäl efter Kyrkians Hedniska förändring blifwit från sin Herres rätta Grafställe tagin, och efter thetta heliga bordets storlek på kanterna afslagen. Ja förvtan thet, som Altarets murmästare således af kanten slagit, är ock en stor deel af eftersta Runeslingan genom wädeld och nedfalne stockar afbränder för 450. åhr sedan, förr än Archiebiskops sätet här ifrån til Österarus eller nya Vpsala flyttes, så at samma förbemälte Steen behåller nu allenast emot fyra alnars längd och halftredje alnars bredd; doch störste delen af Runerne behåldne.» B 387: »I gamla Upsala Kyrka»; L 184: »I kyrkan, på altaret.» — Fransmannen A. De la Motraye, som under sin resa i Sverige 1716 också kom till Gamla Uppsala, meddelar om besöket i kyrkan där: »En y entrant dans le vestibule, on foule aux pieds une pierre *Runique* où est la figure d'un grand bateau et celle d'une espece de grande Croix de Malte au dessus [= U 979]. Lors qu'on est entré dans le Temple, on en peut voir sur l'Autel une autre qui lui sert de table, avec la figure et les caracteres representez à la Planche dont voici l'explication [= U 978]. — Sigvidicus fameux par ses expeditions militaires en Angleterre a dressé ce Monument en memoire de Vitarfus, son bon pere. Dieu soit propice à son

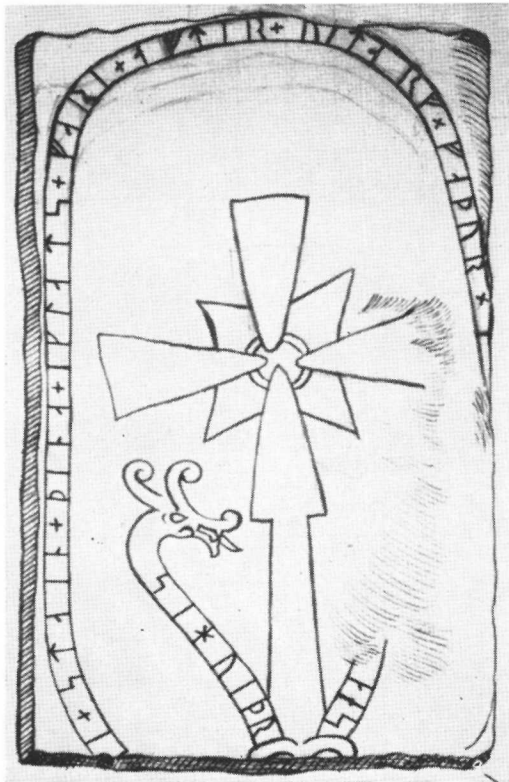


Fig. 89. U 978. Gamla Uppsala kyrka.
Efter teckning av Peringskiöld (F 1 8, bl. 2).

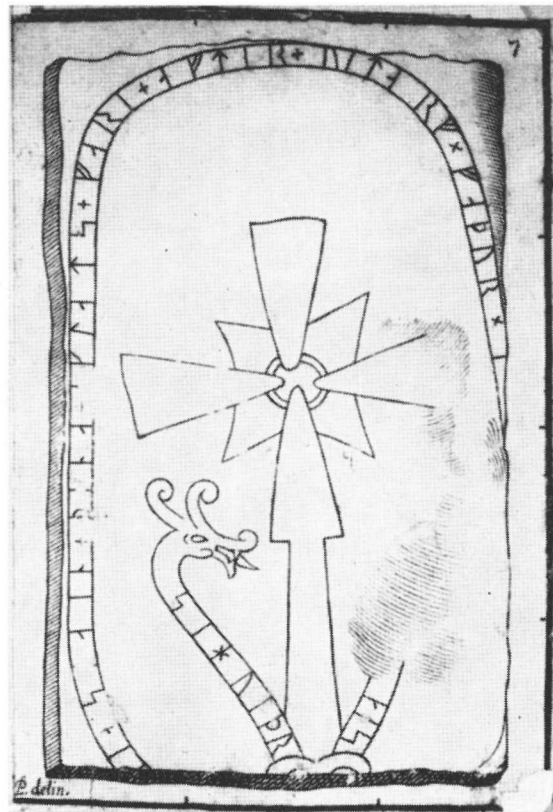


Fig. 90. U 978. Gamla Uppsala kyrka.
Efter teckning av Peringskiöld (F 1 8, bl. 7).

ame! — C'est tout ce qui merite d'être remarqué dans cette Eglise.» — And. Celsius har granskat inskriften den 25 jan. 1726. — Enligt kyrkoinventariet 1829 fanns i kyrkan två runstenar (U 978 och 979): »På södra sidan i Choret nära altaret ligger en rödachtig runesten, på kanterna afslagen: 3 al. 20 t. lång 2¹/₄ al. bred.» År 1856 blev det gamla, murade altaret, som stått fritt mitt i absiden, borttaget, och runstenen insattes på sin nuvarande plats i kyrkväggen. — Dybeck: »Fordom har denne runsten utgjort altarbord i kyrkan, men blef för några år sedan insatt i yttre sidan af kyrkans södra vägg.» Runstenens kända historia är sålunda i korthet, att den på 1600-talet låg såsom altarbord, år 1829 var ersatt i denna funktion och lagd på kyrkgolvet i altarets närhet och år 1856 blev insatt på sin nuvarande plats i kyrkväggen. För att kunna användas som altarbord blev stenen tyvärr illa kanthuggen både nedtill och på h. sidan, varigenom också en del av inskriften har gått förlorad.

Ljusröd sandsten. Höjd 2,29 m., bredd 1,40 m. Ristningen är tämligen djupt huggen och i stort sett väl bevarad.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter B 387):

sihuiþr ... - i + **stain** + **pina** + **iklats** + **fari** + **iftir** + **uitarf** + **fapur**[+ - ... sia] ... ku ---

Sigviðr [ræist]i stæin þenna Ænglandsfari æftir Vidiarf, faður ...

»Sigvid Englandsfararen reste denna sten efter Vidjärv, [sin] fader ...»

Till läsningen: Intet sk framför 1 s. Efter namnet **sihuiþr** kan knappast ha följt något annat än verbet **raisti**, varav sista runan 9 i är bevarad och ett litet fragment av närmast föregående

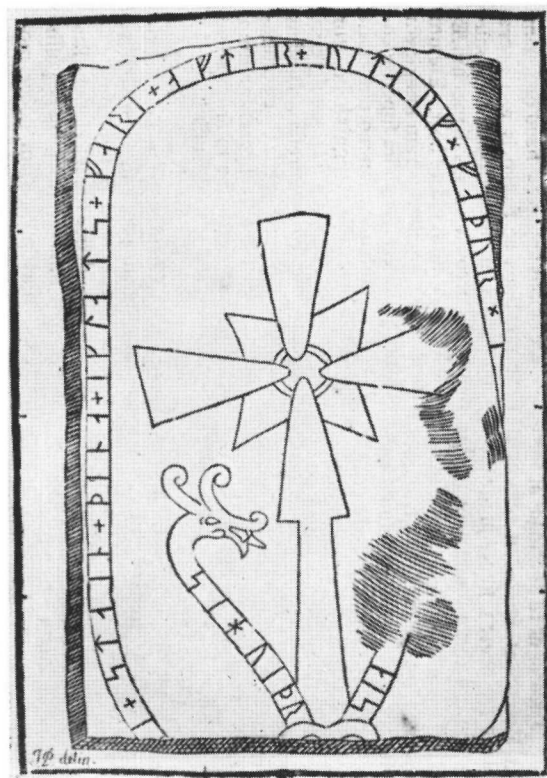


Fig. 91. U 978. Gamla Uppsala kyrka.
Efter B 387.



Fig. 92. U 978. Gamla Uppsala kyrka.
Ur: A. De la Motraye, Voyages, T. 2 (1727), pl. 8.

runa. 19 i och 20 k äro icke stungna; icke heller 29 i. Namnet 34—39 **uitarf** är fullt tydligt. Övre delen av 43—44 **ur** är bortstött, liksom det följande av inskriften utmed h. kanten. Den nedifrån uppåtgående runslingan med inskriftens slut är svårt skadad, om på grund av eld, såsom Peringskiöld påstår, är ovisst. Mycket svagt kan här skönjas 48 **a**. Runorna 49—50 **ku** äro däremot tämligen säkra. Därefter endast grunda rester av tre stavar.

B 387: 29 **a**; 46—48 **sia** tydligt; däremot saknas r. 49—53. — Celsius: 29 **a**; 39—45 saknas: »altartaflan skymde bort det öfriga»; 46—53 **s + a - ki**, varefter: »altartaflan tog ther emot». De sista runorna stodo i »ormstierten, som var aldeles illa medfaren, och stora skifvorna borta, så at knapt dessa runor syntes». »**ki** omissa a Peringsk. Alia vero addita — nisi forte removeat tabulam altaris, et ea viderit, que tecta fuere A. Celsio.» — Dybeck: 29 **a**; r. 46—53 saknas. — v. Friesen: 29 **a**; r. 46—53 saknas. »På höger sida om det stora kors som upptar ristningens midtparti skönjas svagt på den starkt vittrade ytan spår af runor och ornamentik.»

Peringskiöld anser sig kunna komplettera den defekta inskriften och ge den följande översättning: »Sigwid Englandsfare reste thenna Steen til åminnelse efter sin goda fader Witarf, hans siäl Gud hielpe!» Och han kommenterar detta på följande sätt: »Wår Sigwider . . . titulerar sig sielf Englandsfare, af then ort han oftast rest til. Äfwen så ihugkommes en Asiafare på Gredby Runesteen i Sorunda Sochn [Sö 224]. En Moesiafare på Grönsta Stenen i Södermanlands Kloster Sochn [Sö 110]. En Griksfare eller Greklandsfare på Wedyxe Stenen i Vpland [U 956]; Twänne ÖsterRijksfarare, på Edeby Stenen i Södermanland [Sö 224]; Och många Wästerlands eller Hispaniafarare, med flere andre sådane Vthlandsfarare, på Wåre berg och stenar nämnde, efter the fordom warit antingen sielfwe anförare, eller fölgachtige vti store til främmande länder här ifrån gjorde krigståg, hwilkas minning framdeles i Werket med sielfwa Monumenterne

införas skola, så wäl som ett stort antal med Steen- och Bergritningar, här i landet vprättade efter the Göther som i Engeland och Yrland, tid efter annan, för många hundrade, ja några och tusende åhr sedan döde blifwit. — Af förberörde wår Englandsfares Christeliga önskning öfwer sin faders Witarfs siäl, kan man sluta thenna Runestenen warit vprester i then siuende åldern efter wårs Herras Christi födelse.» Peringskiöld redogör därefter utförligt för vikingatågen till England och den engelska missionen i Sverige.

Ornamentiken är enkel och saknar konstnärlig prägel. Ristningen domineras av det väldiga korset. Den torde härröra från en relativt sen tid, då kristendomen redan hade slagit igenom vid Uppsala. Materialet, sandsten, kan möjligen tyda på att stenen har varit rest på en kristen kyrkogård. Någon gång under medeltiden blev den väldiga stenen sedan inlagd som altarbord i kyrkan.

Om namnet *Sigviðr* se Sö 276, 294, om *Vidiarfr* E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 99. Sigvid kallar sig själv *Ænglandsfari*; detta ord är icke känt från någon annan inskrift. Det förekommer emellertid i den isländska litteraturen som tillnamn (se E. H. Lind, *Norsk-isländska personbinamn*). Namnet innebär givetvis, att Sigvid brukat göra färder till England, sannolikt köpmansfärder. Jfr *grikkfari* U 956.

Sigviðr reisti stein þenna Ænglandsfari är exempel på s. k. omfattning: appositionen följer icke omedelbart efter sitt huvudord, utan däremellan står predikatet med dess närmaste bestämning objektet. Om denna ordföljd se Lis Jacobsen i *Danmarks runeinskrifter*, Tekst (1942), s. 873 f. med där cit. litt.

979. Gamla Uppsala kyrka.

Pl. 33.

Litteratur: B 380, 382, L 185. J. Bureus, F a 10: 2 n:r 132, F a 5 s. 54 (marginalanteckning); J. Rhezelius, F 11 n:r 102; O. Rudbeck, *Atlantica* 3 (1698), s. 28 (nytrycket 1947 s. 40); J. Peringskiöld, *Monumenta Uplandica per Thiundiam* (1710), s. 177 f.; A. De la Motraye, *Voyages en Europe, Asie et Afrique*, Tome 2 (1727), s. 310 (sv. övers., 1918, s. 159); O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 57; *Kyrkoinventarium 1829*; R. Dybeck, *Reseberättelse 1862* (ATA); S. Lindqvist, *Gamla Uppsala fornminnen* (1929), s. 59.

Äldre avbildningar: J. Bureus, teckning (i F a 10: 2); J. Rhezelius, teckning (i F 11); O. Rudbeck, träsnitt (i *Atlantica*, Planschbandet, Fig. 6); osign. träsnitt i B 382; J. Peringskiöld, teckning (i F 15: 3), träsnitt (i *Peringskiöld, Monumenta* 1710 och B 380).

Stenen står rest mot kyrkans västra gavelmur, 1,5 m. N om vapenhusets norra vägg.

Stenen var känd redan av J. Bureus; han har avritat den i sin skissbok »Runahäfd» (F a 10: 2). Under bilden har han gjort en anteckning, varav första raden sedan har blivit omsorgsfullt uttraderad; återstoden lyder: »när the Svenske först komo på Svenska Jordan». Utan tveivel har Bureus i ristningen trott sig finna en avbildning av de skepp, som användes då svenskarna inflyttade till Sverige. Platsen anges vara: »Vti Gamble Ubsala kyrkedörr.» Jfr en anteckning i »Sveorum Runæ» (F a 5): »Den i Kyrkedören har ett Skip med kors.» J. Rhezelius: »Gam. Vpsala Sochn. Vthi Kyrkiedören är denna stenen.» — O. Rudbeck omtalar »Stenen i Gambla Uppsala Templets dörr lagder». — Peringskiöld är som vanligt ordrik och fantastisk i sin beskrivning: »Wid ingången til äldre delen af gamla Vpsala Kyrkia finnes allenast ett litet afbrått af en gammal Runesteen, wid första Gudztienstens och Kyrkians Hedniska forandring, ifrån sitt rätta rum tagin, och til en tryskelsteen, mitt i dören inlagder, hwilkens afritning doch nu må wara wår första. — Här på synes hwarken skrift eller åhrtal, thet ena hafwer aldrig warit brukeligt i äldre tiderne at tillsättia; Men Runerne äro af ålderen och afwundsfulla Menniskior aldeles förslitne och rundt omkring afslagne, til åfwentyr af then orsaken at samma Runerijtning innehållit Hedniska gudarnas, the äldsta Ättfäders och Konungars namn och heliga titlar.

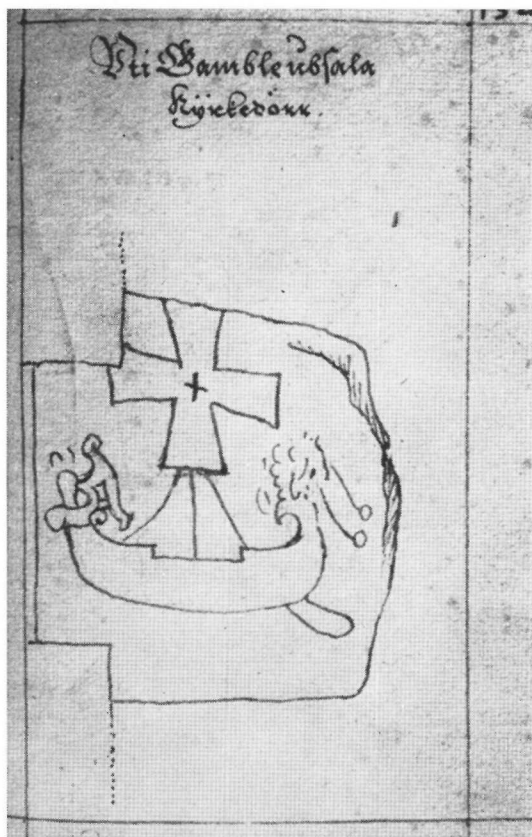


Fig. 93. U 979. Gamla Uppsala kyrka.
Efter teckning av Bureus.

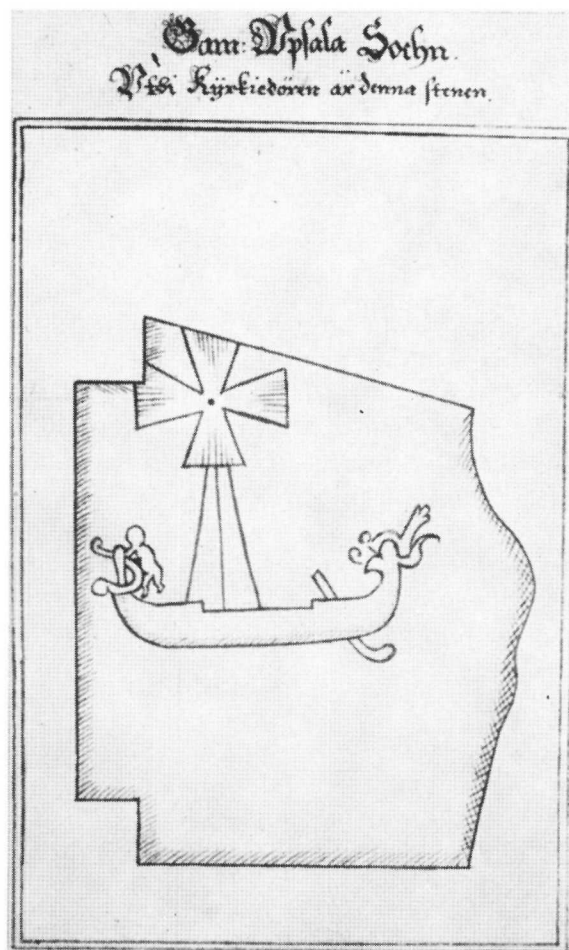


Fig. 94. U 979. Gamla Uppsala kyrka.
Efter teckning av Rhezelius.

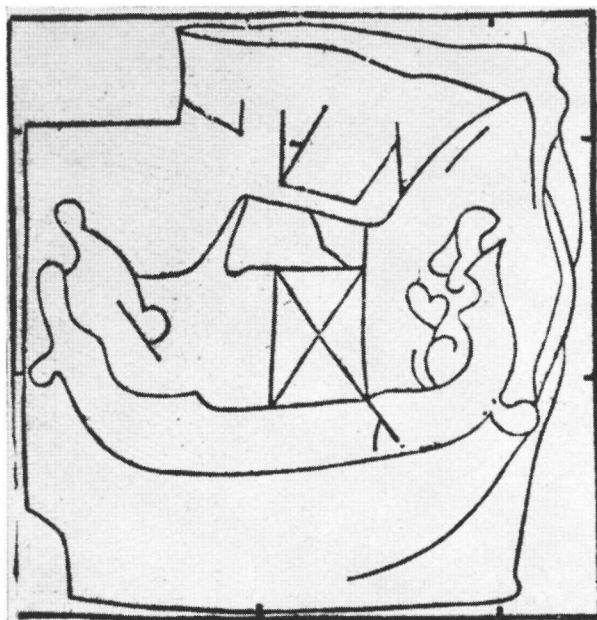


Fig. 95. U 979. Gamla Uppsala kyrka. Efter B 382.

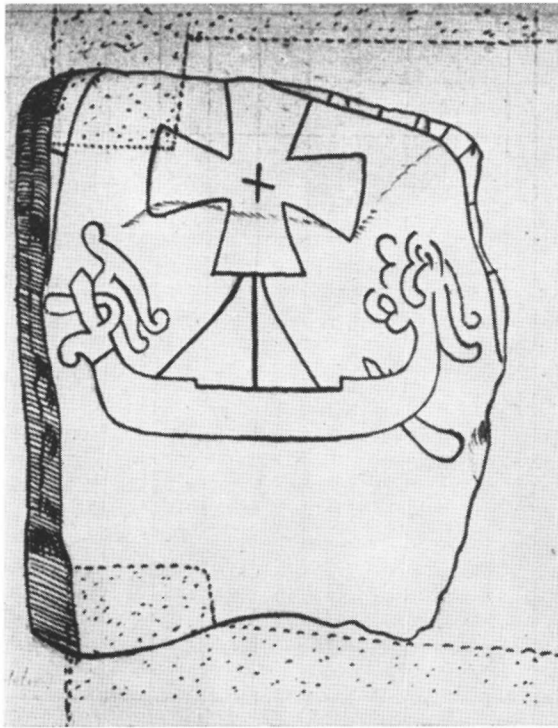


Fig. 96. U 979. Gamla Uppsala kyrka.
Efter teckning av Peringskiöld.

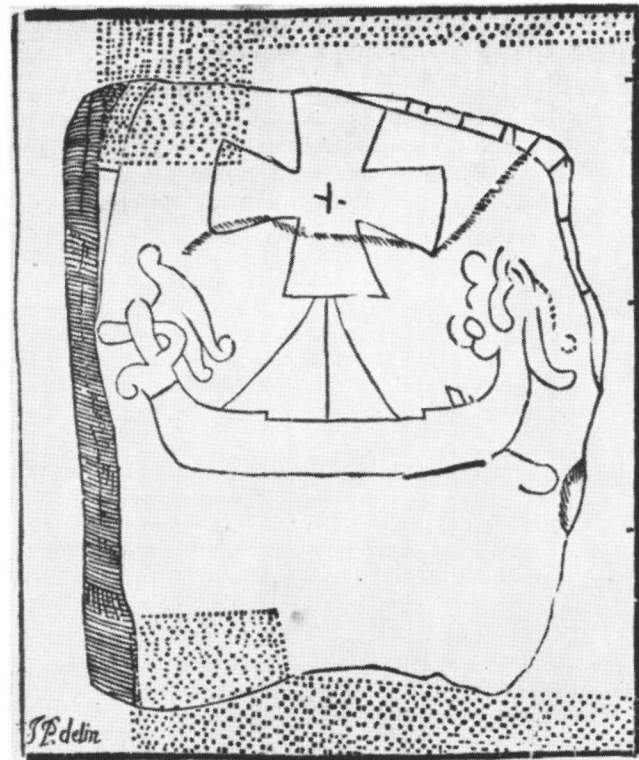


Fig. 97. U 979. Gamla Uppsala kyrka.
Efter B 380.

Skeppet, som här af ålderen tämmeligen vthnött är, gifwer lika såsom tilkänna, at samma Märkesteen varit fordom inrättad efter någon Gud eller Landsens Ättfader, som haft sin vthkomst vhr Noe Arck af Japhets Stamm, och thetta Nordiska Landet med tilliggande Öar beseglat och bebodt hafwer; Ty efter thetta åldriga Märke ligger vti then bolde Ättfadrens Atins eller Nep-tuns Sal, hwi kunde thet icke hafwa varit antingen honom eller thes efterkomne til åminnelse fordom wid thes Hof vprättat? ... Tacitus lærer oss i sin Germania at våra förfäder här i Sverige j äldste tjderna brukat sådana skepp, som varit i bägge stammarne lika giorda, med ett löst styre på sidan, så at thet kunnat, vthan skeppets omvändning, flyttas ifrån then ena stammen til then andra. — Hwaraf är til at aftaga, at thetta Monument intet kan räknas ibland the nyare; finnes ju icke thesvthom på thetta Monument inritat Thors Märke, med en Ægis Hielm som är Thors Kors-Märke eller thes inwigde Tempels grundritning med Cronan eller öf- werste Kors-takets blits, hvilken alla Thors tienare af wördnat til sin Gud och Konung af he- denhös fördt i sina Skölder, til at betekna hwems tienare the varit; äfwen som the Christne betiente och Vpsala Stads Inwånare, straxt efter Hedendomens vthrotande, antogo then Christna Vpsala Kyrkios skapnad til Wapn och Kännemärke. — Men som man i mangel af then bort- slagna Runeskriften, intet wist sluta kan hwars namn och åminnelse wårt anförde Monument burit, antingen efter någon stammfader, eller efter någon annan förnäm Man af Konglige släch- ten, som vnder Vpsala Konungs lydno här ifrån giordt något vthtåg med sina skepp til främ- mande länder: Ty skynda wi oss til andra minnes-wärde Märkens åskådande.» — B 380: »I Gamla Upsala Kyrko-dör, inlagd A. Chr. 1138»; B 382: »Gamla Upsala»; L 185: »I kyrkodör- ren.» — Kyrkoinventariet 1829: »Vid ingången till den äldsta delen eller Högkyrkan ligger i sjelfva dörren ett stycke af en gammal Runesten, doch utan årtal och påskrift; han är 2³/₄ al.

lång 2¹/₄ al. bred.» — R. Dybeck antecknar i sin reseberättelse 1862: »Stenen i kyrkgolfvet (Baut. 380) med ristning, föreställande en farkost, borde upptagas och förvaras.»

Blågrå, grovkornig granit. Höjd över nuvarande markytan 1,31 m., bredd 1,41 m. Ytan är mycket hårt sliten, och ristningen har blivit så gott som totalt utplånad under de århundraden, då stenen låg som tröskel, utsatt för ständig nötning. Sannolikt har den aldrig varit särskilt djupt huggen. De äldre teckningarnas framställning kan numera icke verifieras. Endast de båda horisontala linjerna nedtill äro tydliga för syn och känsel och fullt säkra. Det övriga, som har blivit ifyllt med färg på pl. 33, skymtar svagt vid särskilt gynnsam belysning och under svart duk. Ett kors torde ha funnits, men detaljerna äro osäkra. Inga spår av runor. Avståndet mellan de båda horisontella linjerna nedtill är 13,5 cm.

980. Prästgården, Gamla Uppsala sn.

Pl. 33.

Litteratur: B 383, I 186. J. Peringskiöld, *Monumenta Uplandica per Thiundiam* (1710), s. 208 f.; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 59; S. Gagnerus, *En liten Resa år 1766* (hs i ATA), s. 87; R. Dybeck, *Reseberättelse 1866*, s. 10 (ATA); O. v. Friesen, *Runstenar i Uppland och Gästrikland undersökta 1899—1901* (ATA), *Upplands runstenar* (1913), s. 47, *Runorna* (1933), s. 209; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 82; S. Lindqvist, *Gamla Uppsala fornminnen* (1929), s. 59; *Fornminnesinventering i Gamla Uppsala sn 1937—38* (G. A. Hellman m. fl., ATA); *Uppsala Nya Tidning* 19/s 1950.

Äldre avbildningar: J. Peringskiöld, träsnitt (i *Monumenta* 1710 och B 383); v. Friesen foto (ATA).

Runstenen omtalas första gången i Peringskiölds *Monumenta* (1710): »Vti thenna Konungsgård, Gamla Upsala Sochens nu warande Prästegård, och Upsala Academiæ Professorers Præbenda, finnes ett anseenligt med Runor vthritat Minnings-märke, hwilket fordom warit vprest någonstädes vte på backen wid Kongsgårds Högarna, men blifwit i nästledne mansålder af några obetänckta menniskior, många märkwärdige Antiquiteters störste förstörare, tagit ifrån sitt rätta ställe, och i många stycken sönderslagit, för lättheten skul at inbäras i Prästegården, ther thet doch merendels härtils förwarat, icke vti Drott eller högsätet, vtan i nedersta bagarstugu vngsmuren wid sielfwa askegrafwen ibland eld och rök inmurat, från hwilkas brand och heta Sal. Professor Sckytz thet förlossade, tå han samma åldrige mur laga lät, vthtagandes alla sönderslagna stycken som nu på gården löse ligga, och af mig i förledne åhren sammanlagde blefwe, så at thenne hosfogade form med sin fulla mening och Runeskript tå ännu afriktas kunde.» B 383: »Gamla Upsalas Kungsgård, nu Prästegård»; L 186: »Vid Kungsgården, nu Prestgård.»

Av Peringskiölds redogörelse framgår, att stenen vid 1700-talets början låg på marken på prästgårdens tomt. Den var sönderslagen i många stycken. Dessa hade nyligen blivit framtagna ur ugnsmuren i prästgårdens bagarstuga, där de varit inmurade. Var stenen ursprungligen har stått, kan man givetvis icke veta. Att den »warit vprest någonstädes vte på backen wid Kongsgårds Högarna», är endast ett löst antagande av Peringskiöld. Hans teckning visar, att stenen vid denna tid var så gott som fullständigt i behåll; genom prickade linjer har han angivit, att den bestod av ett stort stycke, innehållande ristningens centrala delar, och därtill sju mindre. Dessa lågo sammanlagda på marken, men de ha aldrig blivit hopfogade och stenen rest, så som teckningen tycks ge vid handen.

Om stenens senare öden känner man ingenting. Så mycket är tydligt, att den icke har blivit tillvaratagen och vårdad. De olika fragmenten skingrades. Förmodligen ha de blivit använda vid byggnadsarbeten på olika håll. Dybeck omtalar i sin reseberättelse 1862, att ett stycke av en runsten »lärer, enligt orgelnistens utsago, vara för få år sedan funnet i kyrkan (kanske en del af någon af de förlorade prestgårdstenarne), men har redan förkommit». Och några år senare i reseberättelsen 1866: »Från universitetsstaden drog jag till gamla Uppsala, der tu runstens-

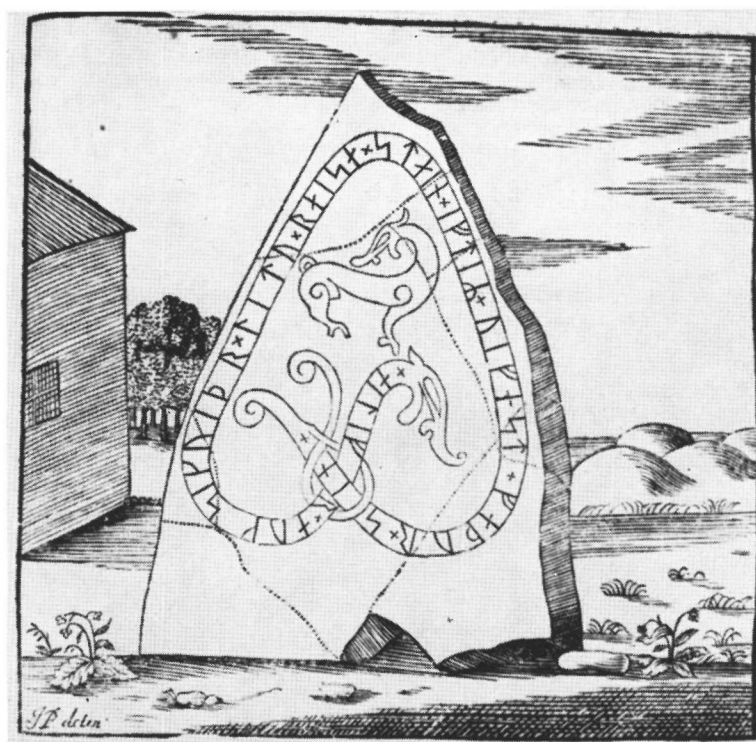


Fig. 98. U 980. Prästgården, Gamla Uppsala sn. Efter B 383.

stycken, hörande till stenen No. 383 i Bautil och liggande till trappstenar vid brygghuset i prestgården, frigjordes och afritades, hvarefter anstalt fogades till deras förvaring.»

O. v. Friesen har omkr. 1900 antecknat, att tre fragment funnos i vapenhuset och ett i prästgårdens trädgård, alla av mindre storlek och härrörande från runstenen B 383. »De äro af granit och återfunnos för ett antal år sedan, då man ref prästgårdens gamla brygghus.» Vid fornminnesinventeringen 1937—38 anträffades endast ett fragment i vapenhuset; likaså vid runinskriftsinventeringen 1942. De båda andra söktes förgäves. Fragmentet i prästgårdsträdgården omtalas icke. Detta hade emellertid år 1936 blivit anmält som nyfunnet och uppställt på gräsplanen t. h. om infartsvägen. År 1950 påträffades ytterligare ett fragment med några runor i samband med prästgårdens ombyggnad. De båda fragmenten flyttades till kyrkans vapenhus. Där förvaras sålunda tre stycken av runstenen U 980. Det senast funna fragmentet (C) utgör redan på Peringskiölds teckning ett särskilt stycke nedtill på h. sidan; det har runorna \times **fapu**. De båda andra fragmenten ha tillhört det stora mittpartiet, som sålunda efter Peringskiölds tid har blivit sönderslaget och skingrat. Det ena (A), som fanns i kyrkan redan omkr. 1900, innehåller en del av djuret på stenens mitt; det andra (B), som omkr. 1900 låg i prästgårdsträdgården, har ett par runor på ristningens v. sida: **ipr \times li**.

Rödgrå granit. Fragment A 0,43 \times 0,47 m., fragment B 0,64 \times 0,39 m., fragment C 0,48 \times 0,67 m. Ytan har varit slät och jämn; på fragment A är den dock hårt sliten. Ristningen har varit djupt och tydligt huggen.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter B 383):

[\times **ailifr** \times **auk siku**] **ipr** \times **li** | **tu** \times **raisa** \times **stain** \times **iftir** + **uifast**] \times **fapu** [**r** \times **sin** +]

Æilifr ok Sigviðr letu raisa stein æftir Vifast, faður sinn.

»Eliv och Sigvid läto resa stenen efter Vifast, sin fader.»

Peringskiöld översätter inskriften så: »Elof och Sigwed låto resa Steen til åminnelse efter sin fader Wifast.» Han fäster stort avseende vid »den tillbakaseende ulven» på stenens mitt och uppfattar denna figur som ett sköldemärke: »Här är fuller ingen heders eller ämbetes titul tilsätter, men namnet Wifast, efter hwilken thetta monument är vprättat, gifwer dock nogsamnt tilkänna, honom hafwa warit en sådan man, som warit fast och stadig wid the heliga offrens försvar och vpwachtning på thenne Wi, eller heliga inwigde ort, hwilket fordom war Konungarnas andra höga ämbete och bestälning, som förthenskul vndertiden allenast åth thes Diar eller högste herrar anförtroddes. — Then tillbaka seende Vlfwen inom en bord, eller sköldekant med en kringflätad orm vthmärkter, vtwisar at samma Wifast, med sine söner Eleff och Sigwid hafwa warit af en gammal Ridderlig Slächt, i senare tiden Vlfwar kallade, hwilken allareda långt för Christi födelses tid här i landet sutto i stort wärde, florerandes vti tw tusende åhr, in til näst-ledne femtonde Christna ålder.» Det var givetvis mycket lätt för den nyktre Samuel Gagnerus att vederlägga denna konstruktion: »Gissningen om den Ulfviska Släktens höga ålder har han kommit at fatta, i anledning af en sönderslagen Runsten uti Prästgården wid gamla Upsala, som han jämmerligen beskrifwer, hafwa der blifwit funnen inmurad uti nedersta Bagarstuguungsmuren, wid sjelfwa askegrafwen, ibland eld och rök.» Sedan Gagnerus anfört inskriften, fortsätter han: »Men huru kan något bewis härifrån ledas til Ulfve-släktens höga ålder, torde en gransynt Criticus inwända. Io: här felar ännu något. Peringskiöld påstår, at denna Vifast warit af förrberörde ätt, på den grund, at på Stenen, likasom uti et Fält, tillika skal synas en tillbaka seende Ulf... Och aldraminst kan figuren på denna Stenen, efter dess ritning, sägas wara en ulf: då han knappast har et djurs skapnad.»

Om mansnamnet *Æilifr* se Sm 16, U 697. Det är svårt att skilja från *Æilæifr*, som tydligen också har funnits; se Sö 220, U 233. I medeltida källor är *Elif* rikligt belagt (Lundgren-Brate m. m.). Vida vanligare synes emellertid *Elifr* ha varit på västnordiskt område (Lind); det förekommer även i en runinskrift från Li, Gausdal, Gudbrandsdalen (*Norges innskrifter med de yngre runer* 1, s. 118 f.). — Om namnet *Sigviðr* se Sö 276, 294; om *Vifastr* E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 101. Namnet *Sigviðr* förekommer även på en annan runsten i Gamla Uppsala, nämligen U 978. Det kan icke avse samme man: Sigvid på U 978 är son till en *Vidiarfr*, Sigvid på U 980 är son till en *Vifastr*. Det är emellertid märkligt, att dessa båda namn *Vidiarfr* och *Vifastr* äro bildade på ett likartat sätt: förleden är *Vi-*, efterleden ett adjektiv. På en närbelägen runsten, U 976 vid Råby i Vaksala sn, nära gränsen till Gamla Uppsala sn, förekomma de mycket likformiga namnen *Asdiarfr* och *Asfastr*; de äro namn på två bröder. Det är frestande att tro, att även *Vidiarfr* på U 978 och *Vifastr* på U 980 ha varit bröder eller åtminstone ha tillhört samma familj. Sigvid, som låter resa U 978, och Sigvid, som jämte sin broder Eliv låter resa U 980, kunna sålunda ha varit kusiner.

Inskriften på U 980 har emellertid även förbindelse med U 981, också den vid Gamla Uppsala prästgård. U 980 är rest av **ailifr** × **auk** × **sikuiþr** över deras fader **uifast**, U 981 av **ailif** efter hennes man **kalf** och hennes fader **uifast**. Redan O. v. Friesen har antagit, att **uifast** i de båda inskrifterna avser samma person. Detta är ytterst sannolikt. **ailif** (nom.) i U 981 är en kvinna. Det är emellertid knappast fallet med **ailifr** i U 980. Det står i inskriften före **sikuiþr**, vilket knappast skulle ha varit fallet, om **ailifr** hade varit en syster till **sikuiþr**; vidare är det icke sannolikt, att kvinnonamnet **ailif** (alternativt) skulle ha böjts som en io-stam, med **-r** i nominativ. Det är därför övertvägande troligt, att **ailifr** U 980 och **ailif** U 981 ha varit bror och syster. De båda stenarna kunna ha blivit resta samtidigt: U 980 av bröderna Eliv och Sigvid efter deras fader och U 981 av systemen Eliv efter hennes man och hennes fader.

Egendomligt är, att de båda runstenarna äro utförda av olika runmästare. Såväl v. Friesen som Brate anse med rätta, att U 980 är ett verk av Fot. U 981 är signerad av Åsmund Kåreson. Vilkendera runstenen som är äldst, är omöjligt att avgöra. De äro ungefär samtida. Det

är beklagligt, att de båda runstenarna ha gått förlorade. Det hade här varit ett sällsynt tillfälle att jämföra de båda främsta uppländska runmästarna med varandra.

Den triangelformiga ytan på mittfältet har ristaren utfyllt med en djurbild med tillbakavänt huvud. Den påminner i detaljerna mycket om djurbilderna på U 955 (Tjocksta, Danmarks sn) och U 991 (Broby, Funbo sn); båda dessa stenar äro med all sannolikhet även ristade av Fot. Jfr också U 176 och U 937.

981. Prästgården, Gamla Uppsala sn.

Litteratur: L 187. J. Bureus, F a 6 s. 86 n:r 193, s. 205 n:r 193, F a 5 n:r 134, F a 1 s. 33; J. Peringskiöld, Monumenta Uplandica per Thiundiam (1710), s. 210; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 60; O. v. Friesen, Upplands runstenar (1913), s. 47, Runorna (1933), s. 209; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 32.

Runstenen fanns enligt Bureus »Vti Gamle Vps. Prestegård i Bakestugu muren» (F a 6) »Gamla Vpsala Prestegård» (F a 5), enligt Rhezelius (F a 6) »I Gambla Vpsala Prestegård i Bakestuge Muren nidher vnder gulfvet.» — Stenen var redan förkommen, då Peringskiöld sökte den i början av 1700-talet: »Förvthan thenna vår afritade Runesten [U 980], hafwer här wid Prästegården fordom funnits en annan Sten, upprester af förbemälte Vifastes dotter Elifa, hwilken war Gailfs andra hustru. Samma Runesten är nu förkommen, men likwäl hafwer Antiquarien Johan Thomæson Bureus, för hundrade år sedan honom afritat.» Stenen har ej heller senare återfunnits. Och vi äro sålunda uteslutande hänvisade till Bureus' och Rhezelius' uppgifter om inskriftens lydelse. Någon teckning av stenen har tyvärr icke blivit bevarad.

Inskrift (enligt Bureus):

ailif **r**aisti **s**tain **p**inso **a**btir **k**alf **b**uanta . . . **i**r + **u**ifast + **f**aður + **s**in **o**smunrt **r**isti

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60

Æilif reisti stæin þenna æptir Kalf, boanda [sinn] . . . [æpt]ir Vifast, faður sinn. Asmundr risti.

»Eliv reste denna sten efter Kalv, [sin] man . . . efter Vifast, sin fader, Åsmund ristade.»

Till läsningen: I Bureus' inskriftssamling F a 6 finnes inskriften på två ställen: dels s. 86 skriven med Bureus' egen hand, dels s. 205 på en liten inhäftad papperslapp av en okänd hand. De båda läsningarna överensstämja fullständigt med varandra. Av allt att döma är den på s. 205 original och den på s. 86 avskrift. Troligen har sålunda Bureus icke själv läst inskriften utan fått den av någon medhjälpare. 20 s har en viggliknande form. 21 o har två bst på h. sidan av hst. 32 u är stunget med två prickar: ꝥ; förmodligen ha dessa fördjupningar icke varit huggna. 35 t har bst endast t. v. 53 o har tydligt två bst t. v. om hst. Efter 59 t finnes s. 205 ett kort lodrätt streck, kanske ett sk; s. 86 är det uppdraget i en runas hela höjd, sålunda i. — Peringskiöld återger inskriften i full överensstämmelse med Bureus, med undantag av att han har supplerat luckan mellan 36 a och 37 i; sålunda: 31—44 **buanta · sin · uk · abtir · uifast**.

Bureus översätter inskriften (F a 5): »Eiliva erexit lapidem hunc in memor. Cailvi mariti . . . VieFasti Patri suo. AsMundus sculpsit.» — Peringskiöld: »Eilifa reste Sten thenna, efter Kalf sin mann, och efter Wifast sin fader; Asmundr rista Runerne.» — Brate: »Eliv reste denna sten efter Kalv, sin make, och efter Vifast, sin fader. Asmund ristade.»

Stenen har sålunda varit rest av en kvinna Eliv till minne av hennes man Kalv och hennes fader Vifast. Såsom förut är nämnt, är denne Vifast sannolikt samme man, som omtalas på runstenen U 980. Eliv har i så fall varit syster till de båda män Eliv och Sigvid, som ha låtit resa denna sten efter sin fader. Kvinnonamnet *Æilif* synes icke vara känt från någon annan forntida eller medeltida källa. Om mansnamnet *Kalf* se U 337.

982. Bredåker, Gamla Uppsala sn.

Litteratur: D 1:172. R. Dybeck, Reseberättelse 1862 (ATA).

Avbildning: Dybeck (D 1:172).

I sin reseberättelse år 1862 meddelade Dybeck: »Af sockens sex sedan gammalt bekante runstenar finnas för närvarande bara två. Ett stycke af en hittills obekant uppdagades af mig vid Bredåker (Runurk. 172).» Och i *Sveriges runurkunder* samma år: »Runstensstycket ligger å en stenig backe på norra sidan om sockenvägen mellan G. Uppsala kyrka och Jälla gård i Waksala socken.» Fragmentet har förgäves eftersökts vid inventeringarna 1937—38 och 1942.

Storlek omkr. 0,80 × 0,45 m.

Inskrift (efter D 1:172):

... ufti: uifast: faþ - ...

... æftir Vifast, fað[ur sinn] ...

» ... efter Vifast, sin fader ... »

»Denne Vifast», anmärker Dybeck, »torde varit samme man som nämndes å de två runstenar, hvilka förr funnos vid G. Uppsala kyrka; men stycket kan icke vara en del af någon utaf dem.»

983. Bärby, Gamla Uppsala sn. Nu inom Upplands flygflottiljs kasernområde.

Pl. 34.

Litteratur: Skrivelse till Riksantikvarien från folkskolläraren J. Hansson ^{9/7} 1928 (ATA); Handlingar i ATA 1928—44; O. v. Friesen, Anteckningar (UUB); Fornminnesinventering i Gamla Uppsala sn 1937—38 (G. A. Hellman m. fl., ATA).

Äldre avbildningar: J. Hansson foto 1935 (ATA); G. A. Hellman foto 1943 (ATA); N. Åzelius 1944 (ATA).

Folkskolläraren J. Hansson i Uppsala-Näs meddelade i brev till Riksantikvarien ^{9/7} 1928, att en runsten låg i en backslutning vid Bärby, Gamla Uppsala sn. Stenen skulle enligt uppgift ha legat i en åker i närheten, med runorna vända nedåt. År 1898 skulle den ha blivit söndersprängd och de fem delarna upplagda i backen ovanför. Vid inventeringen 1942 stod runstenen lutad mot ett jordfast stenblock i sydvästra kanten av en låg, med enbuskar bevuxen, stenig höjd 200 m. SV om Bärby mangårdsbyggnad och 50 m. SV om ladugården. Under de följande åren förändrades omgivningarna mycket radikalt genom att ett flygfält här anlades. Stenen kom att ligga på flygfältets kasernområde. Den lagades och restes år 1944. Den står nu 3 m. N om huvudvägen genom kasernområdet, 50 m. SÖ om kadettmässen, 125 m. N om kanslibyggnaden. Ristningsytan vetter åt SÖ.

Mörk diabas av blågrön färgskiftning. Höjd 1,80 m., bredd 1,35 m. Ristningen är grunt huggen, men tämligen tydlig. Ornamentiken är tafatt och ger ett bestämt intryck av att den icke är utförd av en van runristare. Runornas former äro i flera fall säregna, och inskriften ger icke någon mening. När denna efterbildning av en runsten har blivit ristad, förefaller icke möjligt att fastställa.

Inskrift:

linkntipt : nmui: knit ... × tsu -

5 10 15 20

Till läsningen: 9 t och 17 t ha bst endast t. v. 12 u är omvänt: /|. 19 s är synnerligen ore-gelbundet. 20 u har ungefär formen av en spetsig vinkel: Λ.

984. Ekeby, Gamla Uppsala sn.

Litteratur: B 386, L 190. J. Bureus, F a 5 n:r 136; J. Rhezelius, F 11 n:r 101, F 12 n:r 104; Ransakningarna 1667—84, J. Peringskiöld, Monumenta Uplandica per Thiundiam (1710), s. 228; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 63, Acta Literaria Sveciæ 3 (1730), s. 96; R. Dybeck, Reseberättelse 1862 (ATA); E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 105.

Avbildningar: J. Rhezelius, teckningar (i F 11 och F 12); osign. träsnitt i Peringskiölds Monumenta 1710 och B 386.

Runstenen är tecknad av Joh. Rhezelius; platsen anges sålunda: »Gam. Ubsala Sochn. Widh Ekeby qwarn är denna runsten» (F 11). Bureus på en inklistrad lapp i F a 5: »Vid Ekeby Quarn i G. Vps.» — *Ransakningarna*: »Hardt weed wägen i Eekieby enn steen ligger omkull påskrifwen.» — Peringskiöld: »Ekeby som eljest kallas Skarp-Ekeby, sal. Professor Scheffers gård, längst norr i gamla Vpsala sochn belägen, strax wid Stiernmans bro som går öfwer Lena Åån, hwilken på ömse sidor hafwer en stor myckenhet af små och stora Hedniska Ättebackar, samt en stor vthuggen gråstens häll, stående på Åbacken midt för bemälte Ekeby gård» (B 386: »Ekeby»; L 190: »Ekeby åbacke»). — O. Celsius har granskat inskriften den 28 aug. 1726; i *Acta Literaria Sveciæ* 1730 uppges platsen vara: »ad Villam Ekeby». — Från denna tid har emellertid runste-

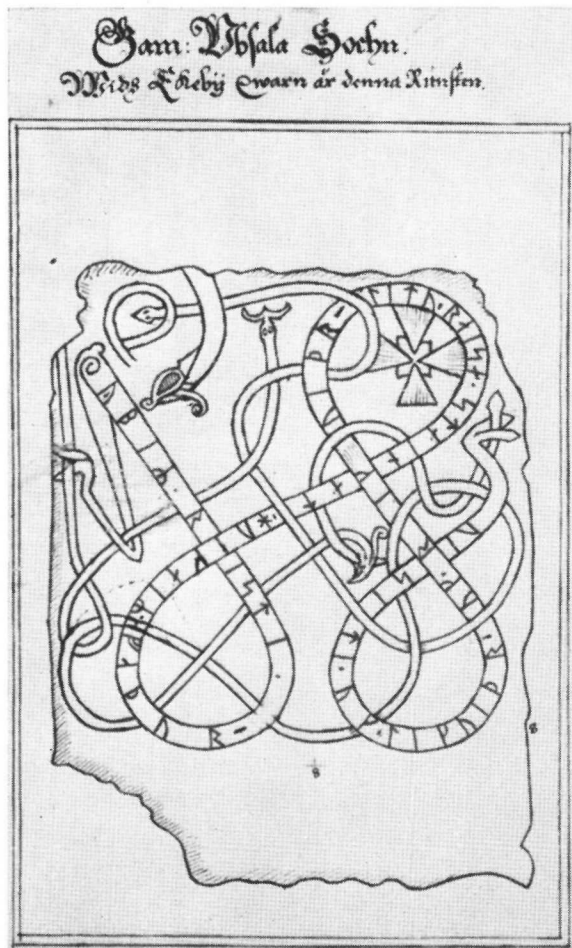


Fig. 99. U 984. Ekeby, Gamla Uppsala sn.
Efter teckning av Rhezelius (F 11).

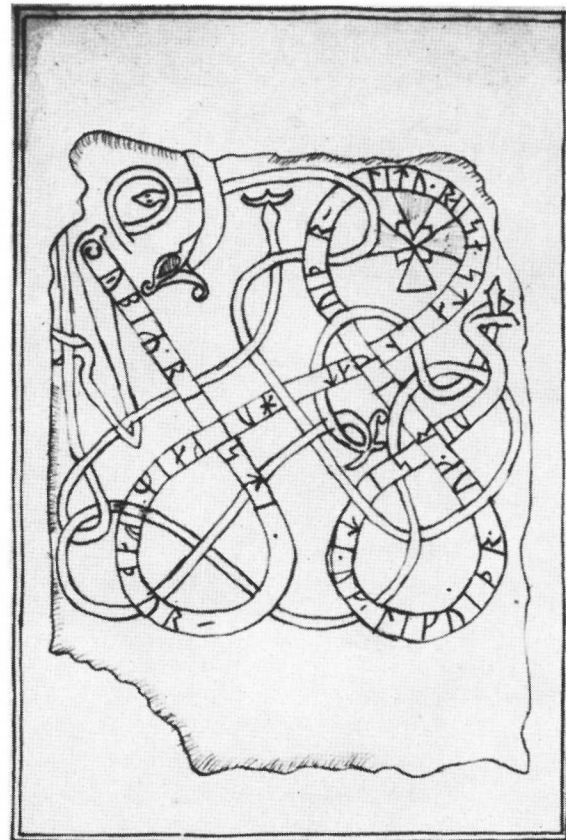


Fig. 100. U 984. Ekeby, Gamla Uppsala sn.
Efter teckning av Rhezelius (F 12).

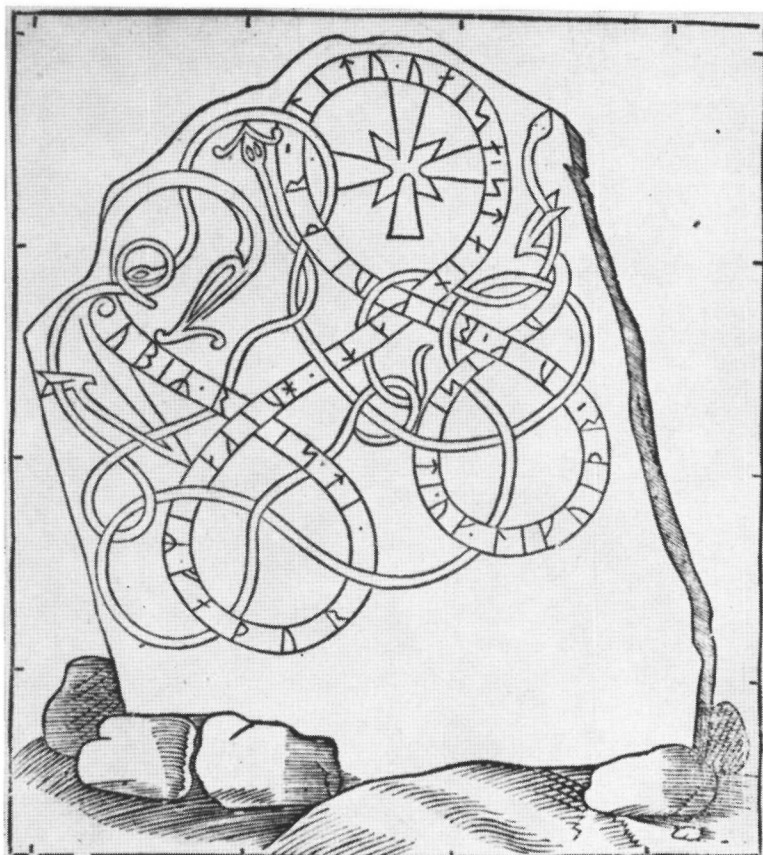


Fig. 101. U 984. Ekeby, Gamla Uppsala sn. Efter B 386.

nen varit försvunnen. Dybeck skriver i sin reseberättelse 1862: »Jag hade af vissa skäl föresatt mig att med all flit söka Ekeby-runstenen. I två hela dagar efterspanades han ock, men förgäfvades.» Den har icke heller återfunnits vid inventeringarna 1937—38 och 1942.

Enligt B 386 var stenen omkr. 2,10 m. hög, 1,65 m. bred. Det förefaller ha varit en mycket vacker ristning, ett motstycke till Öpirs stora runsten vid Vaksala backe, U 961.

Inskrift (enligt O. Celsius):

uisiti · uk · likuiþr · uk · rikuiþr · litu · raisa · stain · at huikain · faþur · yþir risti
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60

Viseti ok Likviðr ok Rikviðr letu reisa stein at Holmgæir(?), faður. Öpir risti.

»Visäte och Likvid och Rikvid läto resa stenen efter Holmger(?), [sin] fader. Öpir ristade.»

Till läsningen: Inskriften tycks ha varit mycket tydlig och lättläst. De bevarade läsningarna stämma väl överens, så när som på ett eller annat skiljetecken. Rhezelius överensstämmer sålunda helt med Celsius. Han har 41—47 **huikain** och 53—56 **yþir**. Bureus (F a 5) har visserligen 41—47 **hulkain** och 53—56 **ubir**, men detta saknar betydelse, då Bureus icke själv har sett inskriften. — B 386: 29 u, 53 u. — Celsius anmärker: »NB. *ubir r.* möter vid ändan. därför fick *sin* icke rum.» Detta är knappast riktigt. Ristaren skulle mycket väl ha fått plats för de tre runorna **sin**, om han velat. Det är säkerligen ett exempel på Öpirs välkända benägenhet att utelämna något vid slutet av inskriften.

Peringskiöld översätter: »Wisyte och Lichwid, samt Ryggwid låto resa vpp Sten åt sin fader Hwigeir. Vbbe vthhögk skriften.» — Celsius: »Visiti, & Rikvidr fecerunt lapidem erigi Hwigeiro patri. Ybir incidit.» — Brate: »Visäte och Likvid och Rikvid låto resa stenen efter Viger, (sin) fader. Öbber ristade.»

Tre söner ha låtit resa stenen till minne av deras fader. Om namnet *Viseti* se Sö 205, om *Likviðr* U 38, om *Rikviðr* U 848. Vilket namn som åsyftas med 41—87 **huikair** är ovisst. Det kan vara *Vigæirr*, såsom Brate föreslagit, med ett av Öpir oriktigt tillsatt **h**. Men sannolikare är väl, att ristaren har glömt en bistav på 43 **i**, och att namnet har varit **hulkair**, d. v. s. *Hol-gæirr*, *Holmgæirr*, som bekant ett mycket vanligt namn både under vikingatiden och medeltiden. Det kan givetvis också ha funnits en skada i stenen, varigenom bistaven i **i**-runan har gått för-lorad.

Det är att märka, att Öpir har utelämnat possessivpronomenet **sin** efter 48—52 **fapur**, fastän det tydligen har funnits tillräcklig plats för det inom runslingan. Se härom nedan U 993.

985. Hämringe, Gamla Uppsala sn.

Pl. 34, 39.

Litteratur: B 385, L 189, D 1: 171. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta Uplandica per Thiundiam (1710), s. 227; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 62; Fornminnesinventering i Gamla Uppsala sn 1937—38 (G. A. Hellman m. fl., ATA).

Äldre avbildningar: Osig. träsnitt i Peringskiölds Monumenta 1710 och B 385; Dybeck (D 1: 171); O. Juel foto (i v. Friesens samling, UUB).

Runstenen står rest invid byvägen mellan Hämringe och Vittulsberg, omkr. 300 m. Ö om Hämringe, vid södra sidan av vägen. Ristningsytan är vänd mot vägen, d. v. s. mot N.

Runstenen blev känd genom *Ransakningarna*; länsmannen And. Pehrson Rox omtalar på »Lundwreeten weed Hembringe enn ruhnesteen omkul påskrifwen.» Peringskiöld: »In emot then gamla och fordom af Hedningarne heliga håldne Aspelunden i Hembringe gårde, wid Lundwreeten, finnes en åldrig Runesten» (B 385: »Hembringe»; L 189: »Hämringe gårde»). — Dybeck: »Från Hämlinge löper österut till Vitulfsberg och vidare en sämre väg. Runstenen ligger utmed denna, i så kallade Lundwreeten.» Ännu vid inventeringarna 1937—38 och 1942 låg stenen i åkern, omkr. 35 m. N om sin nuvarande plats, till stor del nedsjunken. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Upsala» och på kartan för fornminnesinventeringen i Gamla Uppsala 1937—38. Stenen flyttades och restes på sin nuvarande plats år 1948.

Grå, grovkornig granit, med rödaktig skiftning. Höjd 2,41 m., över nuvarande markytan 2,10 m., bredd nedtill 1,73 m., över mitten 1,30 m. Tjockt stenblock med triangelformig genomskärning. Den ristade framsidan, vänd mot vägen, är mycket ojämn och skrovlig. Tvärs över stenen något nedanför mitten går en avsats i ytan, och nedre delen ligger i ett högre plan. Ytan har också här en ljusare färgskiftning. H. sidan är mycket slätare, men saknar ristning. Ristningen är ganska grund och otydlig; särskilt gäller detta om ornamentiken i mitten. Ristaren har ej rätt upp systemet med slingornas gång över och under varandra. På ett par ställen har han tecknat felaktig korsning.

Inskrift:

karl · lit · raisa · stain · iftir · uikair · fapur · sin an uar sun stufials uk systr sun kulaug

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65

Karl let raisa stein æftir Vigæir, faður sinn. Hann var sunn Styfialds ok syst[ur]sunn Gullaug[ar].

»Karl lät resa stenen till minne av Viger, sin fader. Han var Styvialds son och Gullögs systerson.»

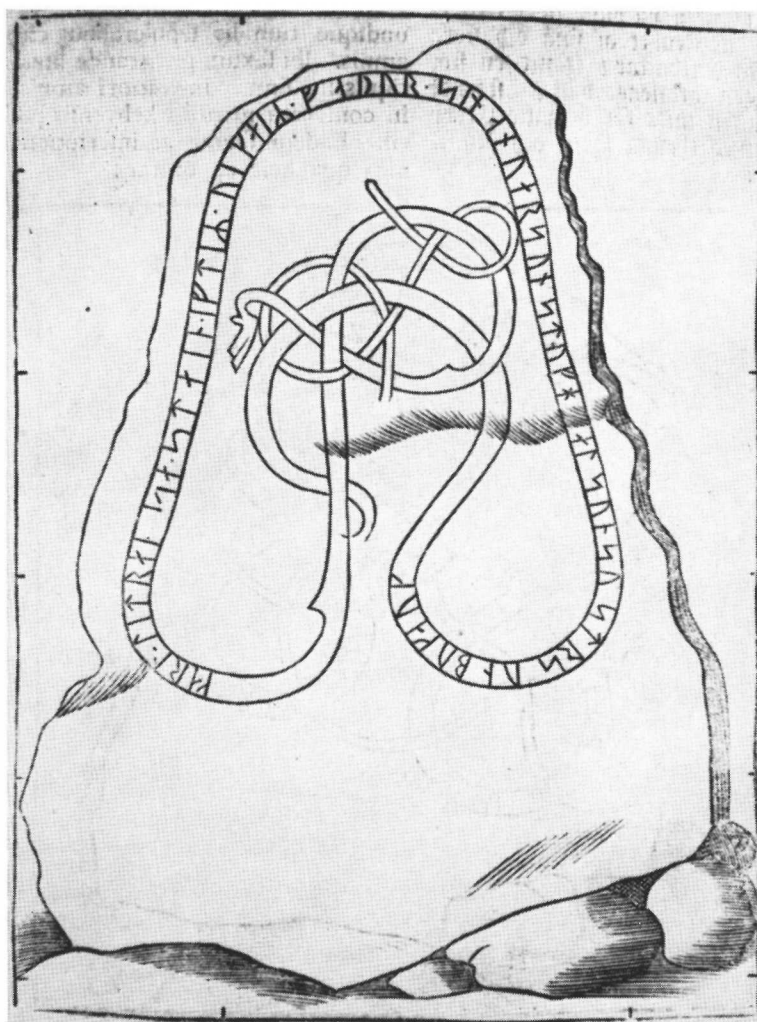


Fig. 102. U 985. Hämringe, Gamla Uppsala sn. Efter B 385.

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början och slut; icke heller mellan orden i senare delen av inskriften. Alla **a**-runor ha ensidig bst, endast på v. sidan av hst. Bst i 4 **l** är tydlig och hela namnet klart. 18 **i** är icke stunget; icke heller 25 **k**, 63 **k** och 47 **u**, 64 **u**. 22 **æ** har bst endast t. h. På v. sidan om runan är en stor knöl; någon bst har här aldrig varit huggen. Namnet 23—28 **uikair** är fullt säkert. Runorna inom slingan på v. sidan är djupt huggna och tydliga. Avsevärt grundare äro de på h. sidan. Bst i 37 **a** är svag, men sannolik. En flisa har just här fallit bort, och bst står något nedanför kanten. 41 **r** är fullt tecknat, men säkert. 49 **i**, icke **h**. 56 **y** är tydligt stunget, med ett kort streck. 63 **k**, icke **b**. Visserligen finnes en svagare fördjupning nedanför bst, som möjligen skulle kunna uppfattas som nedre bst i ett **b**, men den är sannolikt naturlig. 65 **l** har bst lågt ansatt och skulle därför även kunna uppfattas som **n**. 66—67 **au** är säkert. Om r. 68 är stunget **k**, d. v. s. **g**, eller **f**, är svårt att säkert avgöra.

B 385: 37—38 **an**, 49 **h**, 54 **n**; 56 **u**, icke stunget; 63—68 **bukauk**. — O. Celsius har ingen egen läsning. — Dybeck: 37—38 **-n**. 49 **h**, 54 **m**, 56 **u**, 63—68 **bukauk**. »Den inre ristningen är illa och ofullständigt återgifven i Bautil.»

63—68 **kulaug** måste stå för gen. *Gullaugar*, d. v. s. ristaren har tillåtit sig att utelämna ett

par runor i slutet av inskriften. Det finns ingen yttre anledning till detta. Det finns ännu god plats inom runslingan, och stenytan är icke sämre här än på flera andra ställen av inskriften. Det är sålunda helt enkelt ett godtycke av ristaren. Liknande förekommer som bekant i flera av Öpirs signerade inskrifter; se härom U 229, 687 och 961. Jfr också U 984, 993 och L 156 Högsta, Bälunge sn, där ordet 'sin' saknas, U 104, 252, 311, 489, 914 med **sin** i st. f. väntat **sina**. Det finns också andra drag i ornamentik och runformer, som tyda på att U 985 är utförd av Öpir eller av någon som lärt av honom. — Om kvinnonamnet *Gullaug* se Sö 263. Om namnet *VigæirR* se Sö 214, om *Styfiälldr* Sö 374 och U 773. Den Viger, till vars minne stenen är rest, kan icke vara samme man som den **huikain**, efter vilken stenen vid det närbelägna Ekeby, U 984, är rest av sönerna Visäte, Likvid och Rikvid.

Inskriften består av två satser. I den senare meddelas, att Viger, efter vilken stenen är rest, var son till Styviald och systerson till Gullög. Det är egendomligt, att icke Vigers mor omnämnes, utan en syster till henne. Anledningen torde ha varit, att vid den tid, då stenen restes, de båda som särskilt nämnas, ännu voro i livet, den dödes fader Styviald och hans moster Gullög.

986. Kungsgården, Samnan, Gamla Uppsala sn.

Litteratur: B 384, L 188. J. Bureus, F a 6 s. 68 n:r 116 (Bureus' egen uppteckning), F a 10:2 n:r 61, F a 5 n:r 135, F a 1 s. 33; J. Rhezelius, F a 10:1 n:r 119, F 1 1 n:r 100; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta Uplandica per Thiundiam (1710), s. 225 f.; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 61; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 33.

Avbildningar: J. Bureus, teckning (i F a 10:2), kopparstick (F f 6 n:r 61 b); J. Rhezelius, teckningar (i F a 10:1 och F 1 1); osign. träsnitt i Peringskiölds Monumenta 1710 och B 384.

Runstenen finnes upptagen i Bureus' samling. Han kallar platsen »I Drottning Disas Samnan i Gambl. Upsala» (F a 6), »I Drotn. Disas Samnan i G. Vpsala» (F a 10:2), »Dr. Disas Samnan» (F a 5). Rhezelius: »G. Vpsala Sochn. Widh Disas Sampnan» (F a 10:1), »Gamble Vpsala Sochn. Widh Drotn. Dijsas Sampnadh är denna» (F 1 1). — *Ransakningarna*: »I Bäckén Sambnan emillan Huusby och Kyrkian 1 steen påskrifwen.» — Peringskiöld: »I Gamla Vpsala by, finnes nu mehra intet Monument behållit, förvtan the förberörde Ättebackar; men et litet stycke norr om byn på gårdet wid Samnan är något merkwärdigt at i acht taga. Thenne ort kallas ännu Drotning Disas Samna, och är nu för tiden en vthtërkat Åå, innom hwilken landsens Inwånare och Allmoge som fordom sammankallades til Disa tings almänna offer och samqväm, sig samnat hafwa. Här wid Samna Åen, neder hos lilla bron, thär gångvägen framlöper til Bredåker, beskåda wij en ansenlig gammal Runesteen, såsom med en Mödisas ormslingade hufwud vthi en Sköldsform vthmärkter.» B 384: »Vid Drottning Disas Samna, eller Samle Å»; L 188: »Vid Samnan.» — O. Celsius har granskat inskriften den 11 maj 1726; men han har inga nya uppgifter om platsen. Stenen har sedan varit försvunnen. Den är icke omtalad av Dybeck, och den har förgäves sökts vid inventeringarna 1937—38 och 1942.

Samnan är namnet på en bäck, som österifrån rinner ut i Fyrisån omkr. 1 km N om Gamla Uppsala kyrka, på det ställe där ån gör en tvär krök mot V. Vägen till Störvreta och Lena passerar Samnan på en bro 1½ km. N om Gamla Uppsala station, ungefär mitt mellan Gamla Uppsala by och Husby. Stenens plats var »i bäcken Samnan» (*Ransakningarna*); hos Peringskiöld finna vi den noggrannaste uppgiften: »et litet stycke norr om byn på gårdet wid Samnan... wid Samna Åen, neder hos lilla bron, thär gångvägen framlöper til Bredåker.» Till yttermera visso har Peringskiöld angivit platsen för »Samna Runesten» på en karta över »Gamla Vpsala Högar och hedniska ättebackar» (a. a., efter s. 216), omkr. 500 m. NNÖ om kyrkan och omkr. 300 m. Ö (eller ÖSÖ) om »Ååmotet», d. v. s. Samnans inflöde i Fyrisån. — Bureus har satt ortnamnet

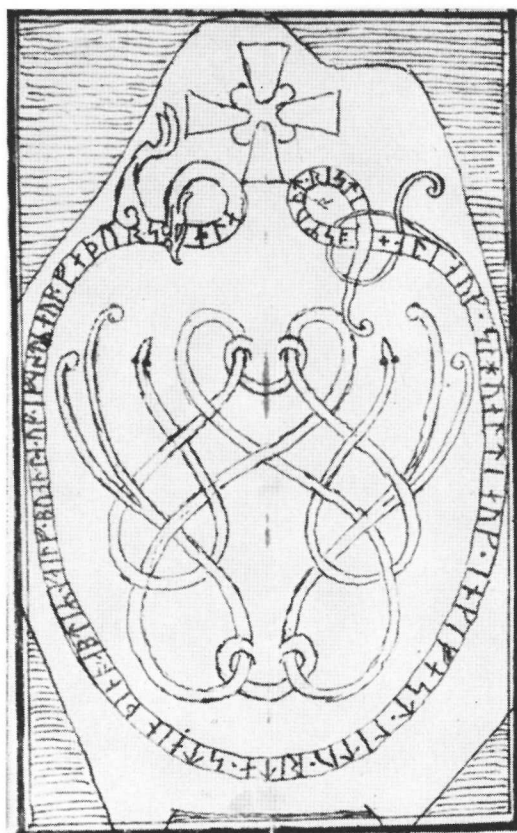


Fig. 103. U 986. Kungsgården, Samnan, Gamla Uppsala sn. Efter teckning av Bureus.

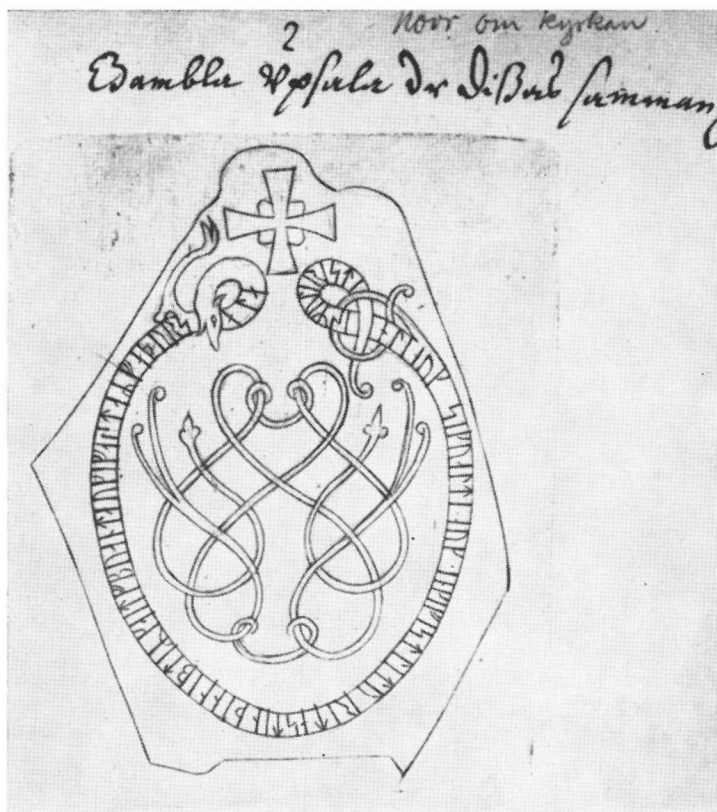


Fig. 104. U 986. Kungsgården, Samnan, Gamla Uppsala sn. Efter kopparstick av Bureus.

Samnan, vilket han tolkat som 'samlingen', i samband med Disasagan. Det var där som folket hade samlats till Distingen, som skulle ha inrättats av drottning Disa. O. Rudbeck hade senare förklarat det grekiska Medusa ur ett nordiskt Mödisa, och inte utan skäl finner Peringskiöld en viss likhet mellan det stora ornamentet på runstenens mitt och Medusas ormomslingrade huvud.

Stenens höjd var enligt B 384 omkr. 2,80 m., bredd omkr. 1,65 m.

Inskrift (enligt Celsius):

+ ali · auk sihualti · uk · inkifast · litu rita stin þino · abtir · **kānilf** · buanta inkifastar auk faþur
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70
ala osmunrt · risti
 75 80 85

*Ali (Alli) ok Sigvaldi ok Ingifast letu retta stæin þenna æftir **kānilf**, boanda Ingifastar ok fa-
 ður Ala (Alla). Asmundr risti.*

»Ale (Alle) och Sigvalde och Ingefast läto uppresa denna sten efter **kānilf**, Ingefasts man och Ales (Alles) fader. Åsmund ristade.»

Till läsningen: Celsius har tecknat r. 47 som en rak stav med **a**-bst t. v. något ovanför mitten och **n**-bst t. h. något nedanför mitten, sålunda som en binderuna av **a** och **n**. Inskriften synes ha varit tydlig. Avvikelserna äro små i de läsningar, som ha blivit bevarade utom Celsius'. Bureus har i F a 6: 15—16 **uk**, 36 **n**, 46—50 **kailf**, 57—66 **ukifastar**, 70—77 **faþursala**; i F a 10: 2

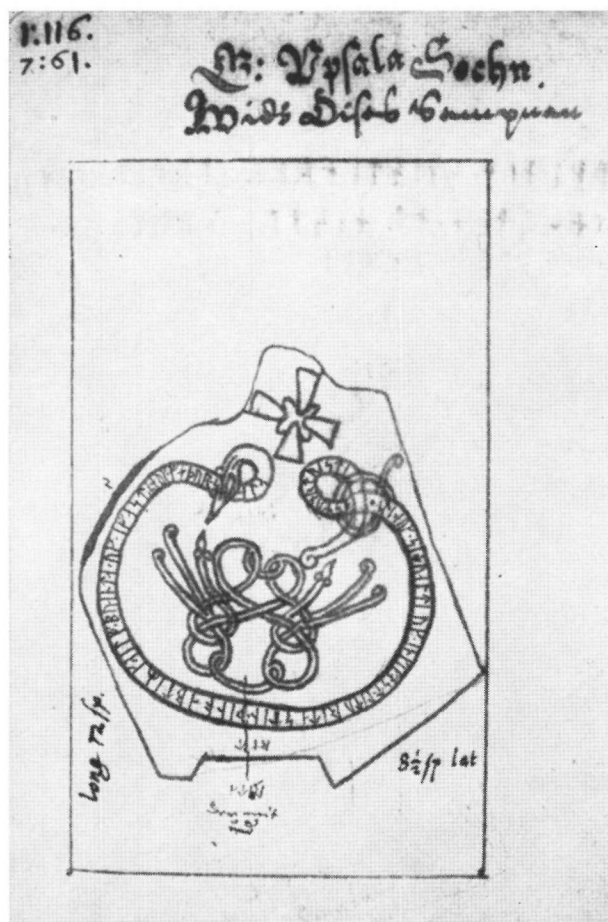


Fig. 105. U 986. Kungsgården, Samnan, Gamla Uppsala sn. Efter teckning av Rhezelius (F a 10: 1).

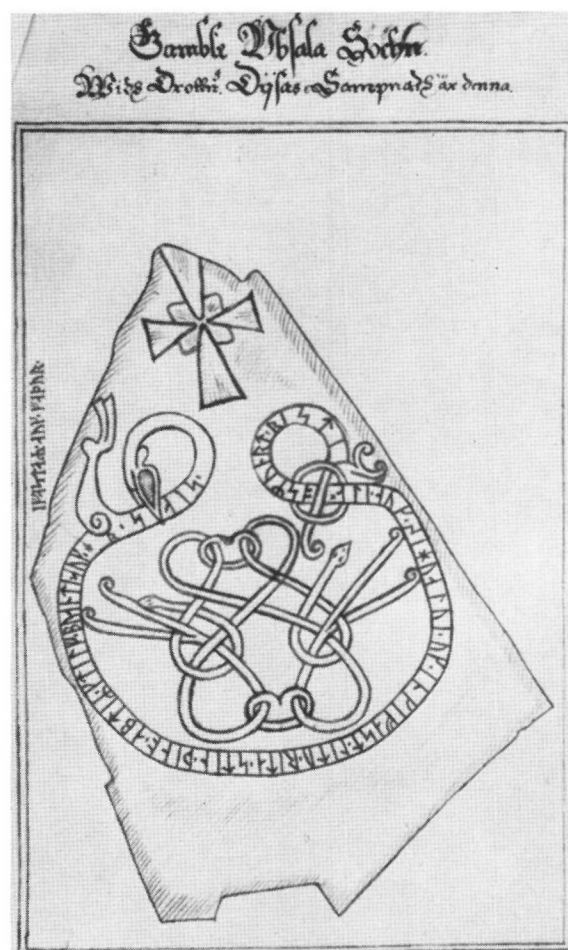


Fig. 106. U 986. Kungsgården, Samnan, Gamla Uppsala sn. Efter teckning av Rhezelius (F 1 1).

15—16 auk, 33—36 stin, 46—50 kailf, 57—66 uk·ifasta, 70—77 fapursala. Rhezelius i F a 10: 1: 15—16 uk, 33—36 stin, 46—50 kailf, 57—66 uk·ifasta; i F 1 1; 13 u (sihualui), 15—16 uk, 33—36 stin, 46—50 ktulf, 56 i, 70—76 ... r·sais· — B 384: Intet sk efter 3 i, men väl efter 6 k. 15—24 uk·inkifast, 33—36 stin, 40 i, 46—50 ktulf, 57—66 uk·ifastan, 74 r är oklart; 78 i.

Bureus tolkar inskriften (F a 5): »Alo et SigValdus et Ingifastus fecer. pingi Saxum hoc in mem. Cailvi domini et Ifasti patris beati. Asmundus sculpsit.» — Peringskiöld: »Ale och Segerwäldig samt Ingefast, the låto rita thenna Sten, efter Gailf, som war Yggefastas Man, och alla theras Fader; men Osmund han vthhögg Runeritningen.» Peringskiöld påstår, säkerligen blott på grund av en viss namnlikhet, att »Kailf, efter hwilken böta-stenen sätter är, kan också kallas Gylfe, med hwilket namn en konung war i Vpsala näst för Christi födelses tijd». Och han identifierar utan vidare denne kailf med kalf på runstenen vid Gamla Uppsala prästgård U 981. kailf-kalf måste i så fall ha varit gift två gånger: den ena gången med Eliv (U 981), den andra med Ingefast (U 986). Kombinationen kan utan vidare avvisas som osannolik. — Liljegren har utan vidare ändrat kailf till kalf, vilket givetvis är otillåtligt. kailf eller kailf (ack.) måste vara ett annat namn än Kalf, men vilket är svårt att avgöra. Några mansnamn på -elfr, isl. -elfr äro icke kända.

De övriga namnen i inskriften äro väl kända. Om mansnamnet *Ali* eller *Alli* se U 194, om *Sigvaldi* Sö 42, U 759, om kvinnonamnet *Ingifast* E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 101. Minnesvården är rest efter en man av hans son Ale (Alle) och hans hustru Ingefast. Den är signerad av runmästaren Åsmund Kåreson.

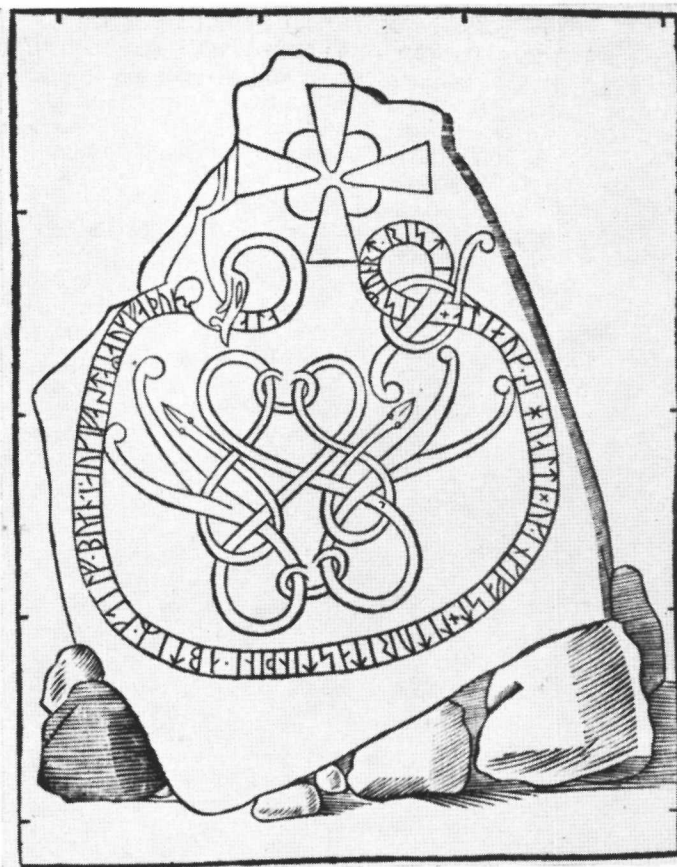


Fig. 107. U 986. Kungsgården, Samnan, Gamla Uppsala sn. Efter B 384.

Rasbo härad.

Socknar: Funbo, Rasbo och Rasbokil. Fyrisån har sedan gammalt utgjort gräns mellan Rasbo och Norunda härad. Till Rasbo hd har då även räknats de delar av Ärentuna och Lena socknar, som äro belägna på östra sidan av Fyrisån. Här finnas tvenne runstenar: U 1021 vid Storvreta, Ärentuna sn och U 1032 vid Årby, Lena sn. Det har emellertid ansetts lämpligt att behandla de båda socknarnas alla runinskrifter på samma ställe, sålunda under Norunda hd.

Rasbo hd är beläget mellan Vaksala och Norunda härad i V och Närke och Ö, sålunda på gränsen mellan Tiundalands centrala delar och Attundaland. Det består av smärre slättområden omkring Funboån och dess tillflöden, på alla håll omgivna av vidsträckta och i äldre tid obebyggda skogsmarker. Endast längst i SV har Funbobygden på en smal sträcka samband med Uppsala-slätten. Häradet har en långsträckt form med den största utsträckningen från N till S på 32 km., under det att största bredden knappt uppgår till hälften. Större delen av Rasbokils sn, N om kyrkan, är emellertid ren skogsbygd, och om denna från-räknas, får återstoden, som innesluter den sedan gammalt odlade bygden, en mera ordinär form. Häradets centrum är omkring Rasbo kyrka, där den största öppna bygden utbreder sig. Betydligt mera sönderbruten och kuperad är bygden i Funbo, ehuru även den i stort sett samman-slutes till en enhet genom avgränsande skogsmarker. Talrika fornlämningar vittna om att den för åkerbruk lämpade delen av häradet under järnåldern har varit väl bebyggd. I jämförelse med hundarena i V ha dock bygderna i Rasbo hd haft ett relativt isolerat läge. Av vikt för förbindelserna har framför allt Funboån varit, som har möjliggjort färdsel med båtar ned till Fyrisåns mynning och Kungshamn. Från Örby och Yrsta i Rasbo sn har man sannolikt med mindre farkoster kunnat ta sig ned till Funbosjön, och likaså genom en annan vattenled (Viste-byån) från Lejsta och Västersta i trakten av Rasbo kyrka. Detta förklarar också Rasbo- och Funbobygdernas samhörighet med varandra. Viktiga vägövergångar (broar) funnos vid Örby och Lejsta i Rasbo sn och vid Broby, Funbo och Sundby i Funbo sn.

Runstenarnas förekomst och fördelning ansluter sig naturligt till bebyggelsen, sådan som man kan förutsätta att denna har varit under vikingatiden. En karta över runstenarna inom häradet skulle ge nära nog samma bild av kulturbygden som en karta över de gamla byarnas läge eller över de viktigaste ortnamnstyperna.

Antalet kända runristningar inom Rasbo härad uppgår till 26, eller om man räknar med de delar av Ärentuna och Lena socknar, som ligga på östra sidan om Fyrisån, 28. De äro ungefär jämnt fördelade på Rasbo och Funbo socknar. Av dessa 26 äro numera 5 förkomna och endast kända genom äldre avbildningar och uppgifter: U 988, 994, 995, 1000 och 1001. Det återstår sålunda för närvarande 21 ristningar. Ett par av dessa äro numera endast fragment, men funnos på 1600-talet fullständigt i behåll: U 1005 och 1008; av ytterligare en (U 998) är endast halva stenen bevarad. En runsten (U 1011) har under 1600-talet blivit flyttad till Uppsala och står nu uppställd i Universitetsplanteringen.

Av de 26 ristningarna äro 6 kända endast i mycket fragmentariskt skick, nämligen U 988, 994, 1001—1004. Av dessa fragment äro, såsom nämnt, 3 förkomna. Om man bortser även från de 5 fragmenten U 1002—1005 och 1008, finnas följaktligen inom häradet 18 fullständigt eller till en större del bevarade ristningar.

Två av fragmenten innehålla endast ornamentik, inga runor: U 1001 och 1004.

Flertalet av runstenarna i Rasbo härad voro kända redan av Joh. Bureus. Han har själv upptecknat inskrifterna på 7 stenar (U 987, 989, 995, 996, 999, 1005 och 1011), och om 9 andra hade han fått meddelanden av sin utmärkte medhjälpare Joh. Rhezelius (U 988, 990, 991, 997, 998, 1006, 1008, 1009 och 1012); sammanlagt 16.

Genom *Ransakningarna* blevo ytterligare 2 runstenar kända: U 993 och 994, och under antikvariernas resor 2: U 1000 och 1001. Sammanlagt 20 ristningar i Rasbo härad ha sålunda varit kända för 1600-talets fornforskning. De finnas allesammans avbildade i *Bautil*: B 416, 533—551 (av U 998 dock endast nedre halvan). 14 av träsnitten äro signerade av Joh. Hadorph och tecknaren Joh. Leitz, 1 (B 416) av Hadorph och tecknaren P. Helgonius. De återstående 5, allesammans av mindre format, äro osignerade (B 536, 542, 543, 545, 551).

I Liljegrens *Runurkunder* (1833) upptagas 23 nummer från Rasbo härad (L 290—311, 1677). En och samma sten har av misstag blivit uppförd två gånger (L 308 och 311), och två nummer (L 297 och 298) bero på missuppfattning av uppgifter i äldre källor. För 100 år sedan voro alltså fortfarande samma 20 runristningar kända som i slutet av 1600-talet.

Under 1800-talet ha 4 nya ristningar kommit i dagen inom häradet: U 992, 1004, 1007 och 1010, och under 1900-talet 2: U 1002 och 1003.

I Liljegrens *Runurkunder* finnes upptagen i »Flock V. Runristningar på hushålls tillbehör, samt prydnader» under nr 1879 »Ett piskskaft, från Funbo socken.» En avbildning, hämtad ur J. F. Peringskiölds provtryck av Antikvitetsarkivets samling av sigill och andra fornsaker, finnes i J. G. Liljegren, *Fullständig Bautil* (ATA) nr 1879. Föremålet är en runstav, som blivit försedd med pisksnärt och använd som piska. Huruvida den ännu finnes i behåll och var den i så fall förvaras, är icke känt.

987. Funbo kyrka.

Pl. 35.

Litteratur: B 547, L 300, D 1:255. J. Bureus, F a 6 s. 75 n:r 150 (Bureus' egen uppteckning), s. 185 n:r 99 (Rhezelius), F a 10:2 n:r 35, F a 5 n:r 126, F a 1 s. 31; J. Rhezelius, F c 6 (Monumenta Uplandica), s. 27 (utg. i UFT h. 30, 1915), R 550 (UUB) n:r 10; O. Verelius, *Manuductio ad Runographiam Scandicam* (1675), s. 54; *Ransakningarna* 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 2, bl. 145; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 97; *Kyrkoinventarium* 1829 (ATA); R. Dybeck, *Reseberättelse* 1864, 1866 (ATA); UFT h. 3 (1873), s. 38; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 50; O. v. Friesen, *Anteckningar* (UUB).

Äldre avbildningar: Bureus, teckning (i F a 10:2), kopparstick (F f 6 n:r 55); Rhezelius, teckningar (i F c 6 och i R 550); Verelius a. a., träsnitt; J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 547); Dybeck (D 1:255); O. Juel foto 1904 (i v. Friesens samling, UUB).

Runstenen står rest på kyrkogården, 30 m. N om västra ingången till kyrkan, 2 m. VNV om gravkorets västra vägg. Ristningsytan är vänd åt V, mot vägen.

Joh. Bureus har den 26 maj 1601 upptecknat inskriften i sin anteckningsbok (F a 6). Stenen fanns då »I Funbo Kyrkedör» (F a 6), »I Funbo Kyrkedör» (F a 10:2). Övre delen var dold under muren. Joh. Rhezelius har ritat av ristningen den 27 sept. 1634: »Der samastädes i Vapenhus dören» (F c 6), »I Kyrkiedören inmurath» (R 550). Han tillägger: »Om denne Runsten wet ingen något referera eller berätta.» O. Verelius (1675): »Thenna stenen ligger i Funbo Kyrkiodör.» — *Ransakningarna*: »Wapnhuus döhren.» Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Funbo kyrkdör» (B 547 och L 300: »I kyrkodörren»). — O. Celsius har läst inskriften 1727 d. 19 febr.; platsen var fortfarande »Funbo Kyrkiodör.» Med »kyrkodörren» menas ingången från vapenhuset på södra sidan till kyrkan; här låg stenen i golvet som tröskel med övre och nedre delarna inskjutna under muren på ömse sidor. — *Kyrkoinventarium* 1829: »Wid

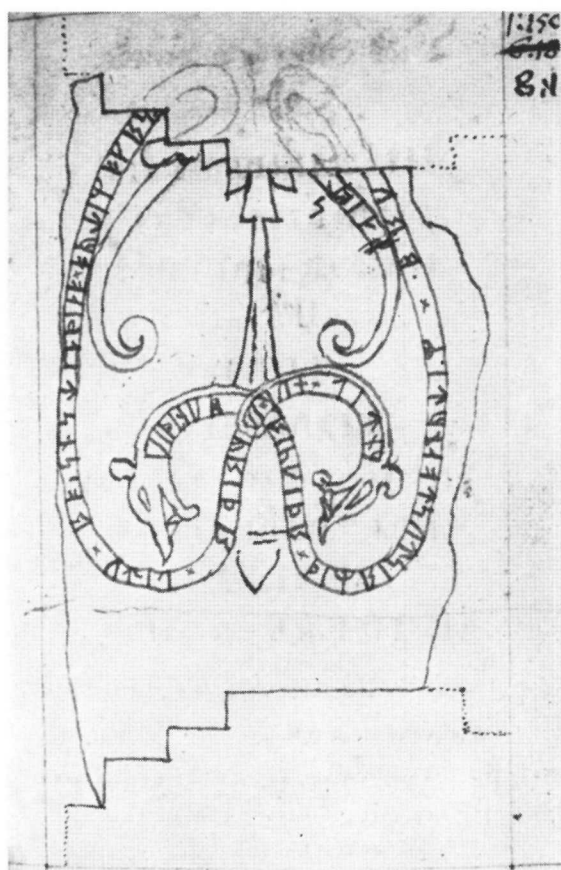


Fig. 108. U 987. Funbo kyrka. Efter teckning av Bureus.

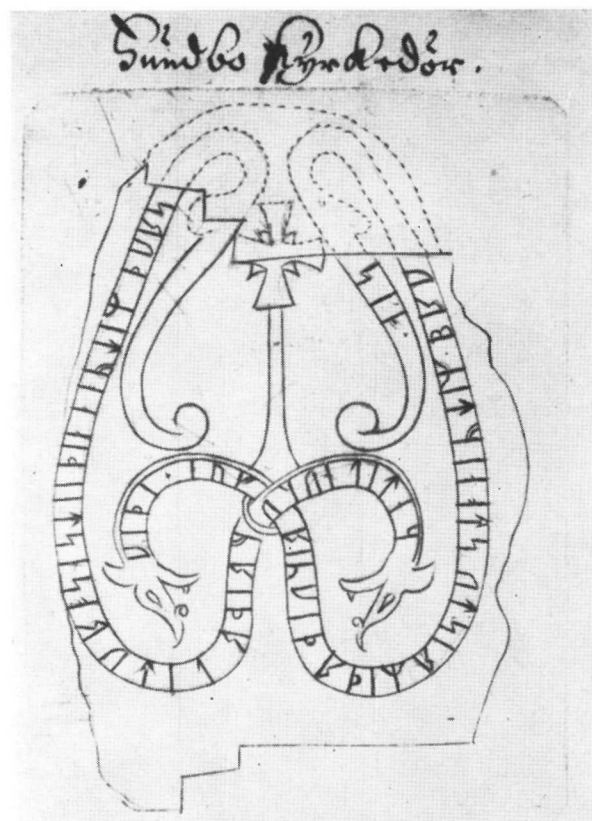


Fig. 109. U 987. Funbo kyrka. Efter kopparstick av Bureus.

Södra Ingången finnes en Runsten inmurad till tröskel, hwilkens figurer och bokstäfwer genom nötning blifwit okänbara.» Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Rånäs» (1868): »i kyrkan, såsom trappsten till vapenhuset på kyrkans södra sida.» När detta trycktes, var stenen i själva verket redan framtagen och rest. — Dybeck meddelar i sin reseberättelse 1864: »En runsten fanns ligga i Funbo kyrkas södra vapenhus, nu materialbod, till tröskel. Runorna väl behållne, men stenen till stor del inmurad. Märkligt att ingen i socken kände denne sten. Han kommer nästa år att frigöras.» I reseberättelsen 1866 omtalar han att runstenen B 547, »hvilken hittills icke kunnat fullständigt läsas, uttogs ur södra kyrkdörren och restes på vallen norr om kyrkan. På framställning af församlingens nitiske pastor, G. Sandahl, har socknen bekostat resningen med något öfver 20 R^{dr}.» Och i *Sveriges runurkunder* s. å.: »Runstenen har legat till tröskel i södra kyrkdörren till nästlidne sommar, då han upptogs och restes på vallen, norr om kyrkan.» Till sin nuvarande plats torde stenen ha flyttats på 1920-talet i samband med kyrkogårdens utvidgning på norra sidan.

Grå granit, med korn av svart glimmer och vit kvarts. Höjd ovan jordytan 1,76 m., största bredd 1,20 m. Ytan är jämn och vacker, men till färgen skiftande och något orolig, vilket mycket försvårar läsningen. Ristningen är ganska grund, säkerligen delvis beroende på långvarig nötning. Inskriften är därför i vissa delar tämligen svårläst och något osäker. Runorna äro »vänderunor», och inskriften läses från höger till vänster. I den vänstra runslingan stå runorna på den yttre ramlinjen, i den högra på den inre.

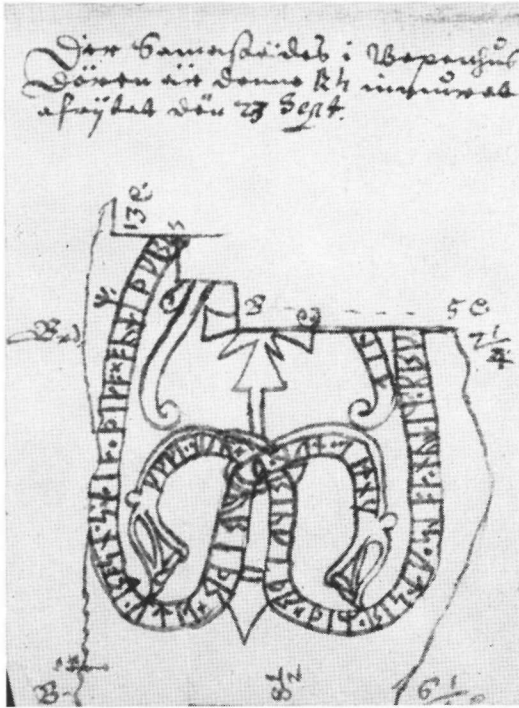


Fig. 110. U 987. Funbo kyrka.
Efter teckning av Rhezelius (F c 6).

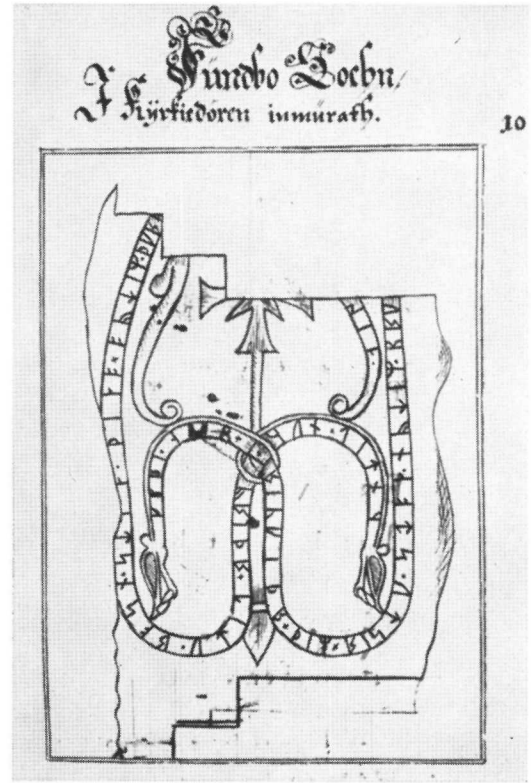


Fig. 111. U 987. Funbo kyrka.
Efter teckning av Rhezelius (R 550).

Inskrift:

katil · aukuriþr · litu rosa stin þino × oftir þurstin sun sin

uipi auk rikuiþr · þir ristu ston aftir brupur sin × kup hialbi on þurstins ·

Katill ok Gyridr letu reisa stein þenna æftir Þorstein, sun sinn. Vidi ok Rikvidr þeir reistu stein æftir broður sinn. Guð hialpi and Þorsteins.

»Kättil och Gyrid läto resa denna sten till minne av Torsten, sin son. Vide och Rikvid de reste stenen till minne av sin broder. Gud hjälpe Torstens ande.»

Till läsningen: Intet sk vid början och slutet av v. runslingan. Icke heller vid början av h. runslingan; sk vid dess slut är osäkert. 1 **k** är svagt. Övriga runor i namnet 1—5 **katil** tydligare. Namnet 8—13 **kuripr** fullt säkert. 8 **k** är icke stunget; ej heller 9 **u**. Nedre delen av hst i 9 **u** är grund och svagt skönjbar. Sk efter 13 **r** tydligt **·**, icke **×**. Bst i inskriftens **þ**-runor är i allmänhet liten; särskilt gäller detta om 12 **þ**. Intet sk efter 17 **u**, 21 **a**, 25 **n**, 34 **r**, 41 **n**, 44 **n**. Bst i 19 **o** äro säkra; likaså i 30 **o**. 24 **i** har sannolikt icke haft någon bst. Sk efter 29 **o** är svagt. 38 **s** har formen **h**, men nedre delen av v. stapeln är grunt huggen. 40 **i** är icke stunget. 48 **u** är tydlig; 49 **i** har möjligen haft en **a**-bistav. 50 **þ** är osäker, men skymtar vid god belysning (under svart duk). Kan endast vara **þ** eller möjligen **n**; absolut icke **s**. Runorna i namnet 55—61 **rikuiþr** äro svaga (särskilt 60 **þ**), men torde vara säkra. Icke **ulfr**. Intet sk efter 51 **i**, 54 **k**, 64 **r**, 69 **u**, 73 **n**, 78 **r**, 84 **r**, 90 **þ**, 96 **i**, 98 **n**. 63 **i** är icke stunget; ej heller 66, 104 **i**, 88 **k**. H. bst i 64 **r** mycket svag; den v. tydlig. 72 **o** och 74 **a** säkra. Nedre delen av 86 **i** är skadad. Sk efter

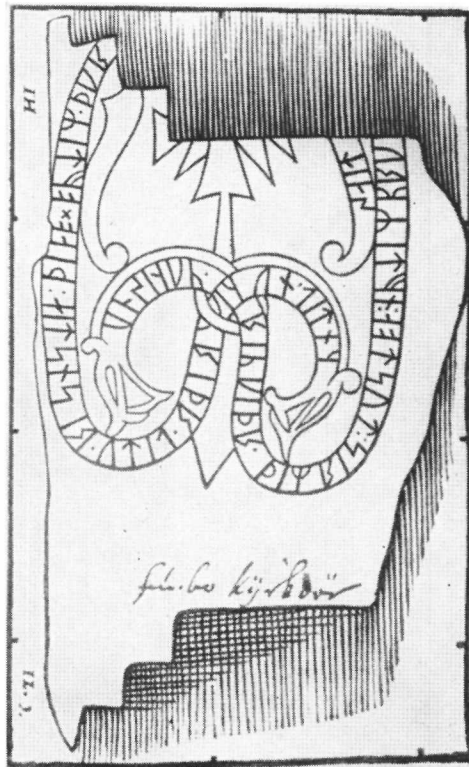


Fig. 112. U 987. Funbo kyrka. Efter B 547.

87 n är svagt. 93 a är säkert; runan har blivit ristad efter 92 i och 94 l och står därför trångt inpassad mellan dessa runor. 94 l har bst nedtill t. v.; runan är sålunda upp och nedvänd. Bst i 97 o säkra. Likaså bst i 98 n; den står tämligen högt, och uteslutet är icke, att runan är avsedd att läsas t; någon bst t. h. kan dock ej säkert spåras. 103 t har bst endast t. h.

Bureus (F a 6): 9—13 **ufriþr**, 48—51 **uiþi**; 38—47 och 82—106 saknas. — Rhezelius (F a 6): 2 h, 9—13 **ufriþr**, 48—51 **uiki**; 38—44 och 82—106 saknas; (R 550) 2 a, 9—13 **ufriþr**, 48—51 **uiþi** (rättat fr. **uiki**). — Hadorph och Leitz (B 547): 9—13 **ukriþr**; sk efter 17 u, 25 n, 34 a, 54 a, 61 r, 67 s, 73 n. 19 i; 48—51 **unsi**; 38—47 och 82—102 saknas. — Celsius: 9—13 **ufriþr**, 48—51 **uiþi**. — Dybeck: 9—13 **ufriþr**; 48—51 **unsi**, men 50 s är »matt och osäker.» 91—96 **hialbi**, 97—98 **on**. *UFT* har rättelsen 91—96 **hialbi**, »enligt stud. Carl Blom». — v. Friesen: 6—13 **auk · ufriþr**, men f anges som osäkert; 48—51 **un-i**; 91—97 **hialbi**.

Om kvinnonamnet *Gyriðr* se U 77. Mansnamnet *Vidi* är ett kortnamn till tvåledade namn som *Vidbiorn*, *-ulfr* m. fl. eller (med *i*) till *Vidfari*; det är även belagt i U 60 och 970. Då läsningen är mycket osäker, bör man även räkna med namnet *Vigi* (Rhezelius har **uiki**); om detta se U 47 och 463. Om namnet *Rikvidr* se U 848 och nedan U 997. — Bureus (F a 10:2) och Verelius tolka andra namnet som *Ofridh*, *Ufriþr*; L 300 har *Ikriþr* och D 1:255 **kufriþr**, vilket i *UFT* tolkas som Gunnfrid. 48—51 **uiþi** tolkas av Bureus (F a 10:2) som *Vite* eller *Vidhe*, av Verelius som *Widi*; B 547 läser **uasi**, vilket av L 300 tolkas *Vasi*; D 1:255 rättar läsningen till **unsi**, vilket i *UFT* tolkas Unse(?) och av Brate Hunsi(?), »kanske kortnamn på *-si* av namn på *Hün-* t. ex. *-vidr.*» 55—61 **rikuiþr** återges i *UFT* som Ringvid, vilket givetvis är tänkbart; *Ringvidh* är (liksom *Rikvidh*) väl belagt i medeltida urkunder (Lundgren o. Brate).

Ristningen är icke signerad. Men i såväl ornamentik som runornas användning visar den

påfallande likheter med de båda av Torfast ristade U 599 och 629. Karakteristiskt för Torfast är särskilt bruket av o-runan som tecken för a-ljud, såväl nasalerat som onasalerat: **pino, ston, on; rosa, oftir** (jämte **afftir**). Jfr också enkelteckningen av *æi* med **a** i U 599: **rasa, stan**, i U 629: **rasa**. Det kan icke råda något tvivel om att Torfast har utfört U 987, såsom Brate och v. Friesen mena. Enligt v. Friesen har Torfast »med Asmunds senare ornamentik som förebild ristat sex å sju stenar i mellersta och östra Uppland.» v. Friesen vill, säkerligen med all rätt, till Torfast attribuera även U 410, 418 och 419.

988. Funbo kyrka.

Litteratur: B 542, L 301. J. Bureus, Fa 6 s. 185 n:r 103 (Rhezelius), Fa 5 n:r 125; J. Rhezelius, R 550 (UUB) n:r 12, F c 6 (Monumenta Uplandica) s. 31 (utg. i UFT h. 30, 1915); J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 149; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 99; UFT h. 3 (1873), s. 39; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 118.

Avbildningar: Rhezelius, teckningar (i F c 6 och i R 550); osign. träsnitt i Peringskiölds Monumenta och B 542.

Ett fragment av en runsten fanns enligt Rhezelius »Vthi Kyrkiemuren på Söder sijdhan i hornet på bete mur» (F c 6), »I Kyrkiemuren på Sodher sijdan» (R 550), I Kyrkemuren söder sijdan inmurad» (F a 6). F a 5: »I Kyrkemuren.» Rhezelius har (i R 550) antecknat: »Dänne Runestenen är aldeles förderfwat och sönderslagen, icke eler wet man något om honom at berätta. Doch efter den befallning och instruction migh gifwin är, hafuer iagh honom här infördt.» Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften »Funbo södra kyrkogårdsmur i ett hörn» (B 542: »Södra Kyrkogårds-mur», L 301: »I S. kyrkogårdsmuren»). O. Celsius har icke sett stenen; den omtalas ej heller i Kyrkoinventarium 1829 eller i Dybecks samlingar. »Beskrivningen till Geo-

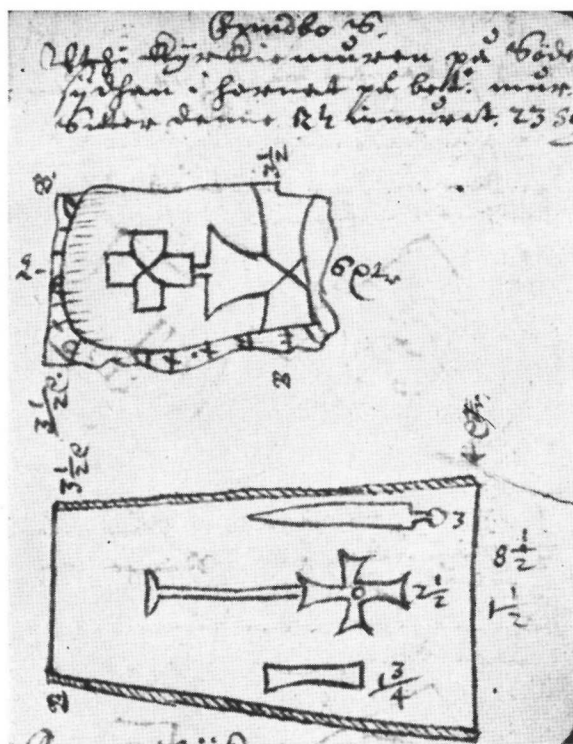


Fig. 113. U 988 och 989. Funbo kyrka.
Efter teckning av Rhezelius (F c 6).

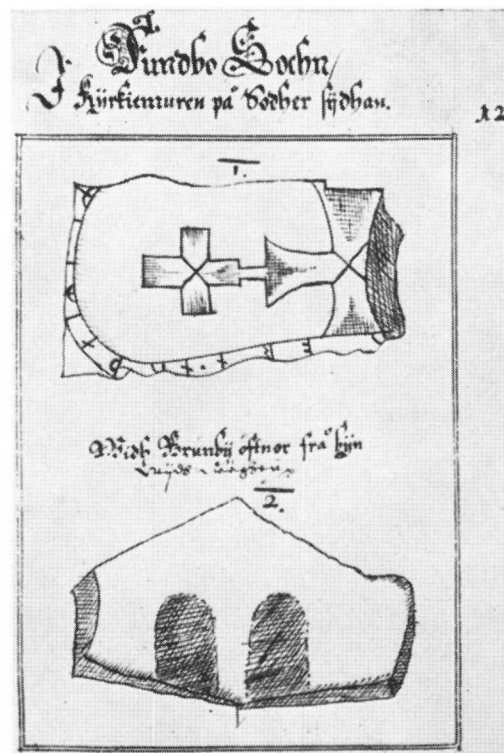


Fig. 114. U 988. Funbo kyrka.
Efter teckning av Rhezelius (R 550).

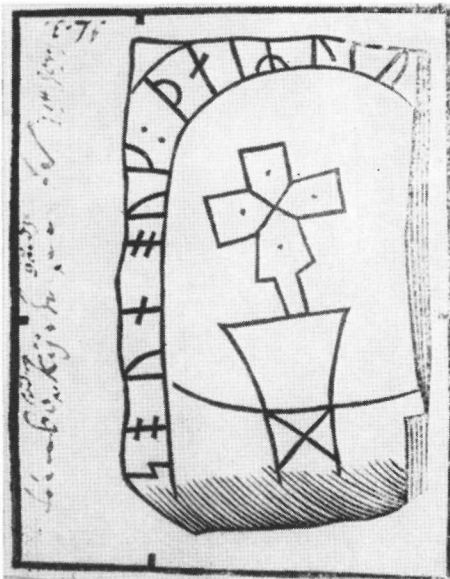


Fig. 115. U 988. Funbo kyrka. Efter B 542.

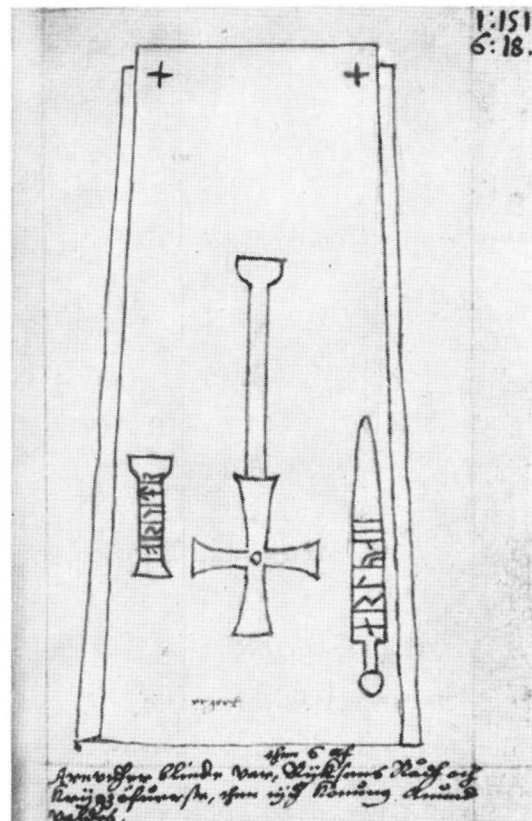


Fig. 116. U 989. Funbo kyrka. Efter teckning av Bureus.

logiska kartbladet »Rånäs» (1868): »i södra kyrkogårdsmuren, B 542, L 301, finnes ej, muren i senare tid omlagd». I *UFT* finnes anteckningen: »I s. vapenhusets golf ligga nu tvänne bitar med runor, hvilke måhända äro delar af denne sten.» Sannolikt beror denna uppgift på något misstag; i vapenhusgolvet finns i varje fall icke numera några runstensfragment. Stenen har förgäves eftersökts 1942 och 1950.

Fragmentets storlek omkr. 1 m. i höjd och 0,60 m. i bredd. Det utgör övre högra delen av en runsten. Inom runslingan ha funnits två enkla kors, påminnande om korsen på U 912, 946 och 951. Såsom Brate förmodar, har U 988 varit utförd av samma ristare, som på U 951 namnger sig som Grim skald. — Båda korsen ha i mitten ett kryss, som förenar korsarmarnas mötespunkter med varandra. Detta är i Uppland rätt ovanligt, men förekommer både på U 912 och U 946. Det nedre korset synes ha varit helt identiskt med korset på U 946. Det övre korset har haft 4 punkter, en i varje korsarm (jfr Vg 74).

Inskrift (enligt B 542):

... **soun** **ouk** : **þair** **þiu** ...

Rhezelius (F a 6): ... - orn · auk · þair · - - r ... ; (R 550) ... - orn · au þair - - r ...

Anm. I en förteckning över »Uplands Runestenar», som ingår i Peringskiölds *Monumenta*, bd 1 (n:r 28) omtalas 3 runstenar i Funbo kyrka: »Wapenhusdören 1 st. [= U 987] — 1 östre Wapenhusväggen fragm. 1 st. — Funbo Kyrkiegolf 1 st. [= U 989]» Vad som avses med fragmentet i östra vapenhusväggen är oklart. Det kan knappast vara U 988.

989. Funbo kyrka.

Pl. 35.

Litteratur: B 543, L 1677, D 1:254. J. Bureus, F a 6 s. 75 n:r 151 (Bureus' egen uppteckning), F a 10:2 n:r 34, Monumenta Sveo-Gothica hactenus exsculpta (1624), n:r 18 (3. uppl. 1664 n:r 22), F a 5 n:r 124, F a 1 s. 30; J. Rhezelius, R 550 (UUB) n:r 11, F c 6 (Monumenta Uplandica) s. 31 (utg. i UFT h. 30, 1915); J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 149; P. Dijkman, Historiske Anmärkningar (1723), s. 43; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1 s. 98; N. R. Brocman, R 556 a (UUB); Kyrkoinventarium 1829 (ATA); R. Dybeck, Reseberättelse 1864, 1866 (ATA); UFT h. 3 (1873); s. 39; S. Söderberg o. E. Brate, Ölands runinskrifter (1901—06), s. 80 not 2; O. v. Friesen, Anteckningar (UUB); S. Gardell, Gravmonument från Sveriges medeltid 1 (1937), s. 472.

Äldre avbildningar: Bureus, teckning (F a 10:2), träsnitt (i Monumenta 1624, 1664, F a 10:1, F a 5; F f 6); Rhezelius, teckning (i F c 6 och i R 550); osign. träsnitt i Peringskiölds Monumenta och B 543; Dybeck (D 1:254); v. Friesen foto (UUB).

Gravhällen står uppställd i vapenhuset, fastmurad vid västra väggen.

Den var känd redan av Joh. Bureus och är upptagen i hans samlingar. Platsen anges sålunda: »Inne på kyrkegolvet å en tälgesten» (F a 6), »Inne i Funbo Kyrkia» (F a 10:2), »Funbo Kyrkegålf» (F a 5), »I Fundbo Kyrkia» (Monumenta 1624). — Rhezelius (R 550): »På Höghkohrs golfwet i Kyrkian.» Därjämte har Rhezelius antecknat: »Den som vnder denne sten ligger begrafwen, seijes hafwa låtet fundera Fundbo Kyrkia. Annat hörde iagh intet om honom berättas.» — J. Peringskiöld, Monumenta: »I Funbo Kyrkia» (B 543: »I Kyrkan», L 1677: »Funbo kyrkogolf»). P. Dijkman: »Funbo Sokn. På Kyrkegålfwet». — O. Celsius (6 jan. 1727): »Funbo Kyrkia, på Höghchors golfwet». — Kyrkoinventarium 1829: »Imellan Stora Gången och Södra Kyrkdörren ligga 3^{ne} Grafstenar. På den sten, som ligger närmast gången finnes ett enkelt wapen uthugget och följande inskrift omkring kanterna: Hic sepultus est Nicolaus Filius Domini Hulmvidi et Dominæ Agathæ. På stenen dernäst är följande ritning: midt uppå sten ett kors med lång fot, och på ena sidan derom ett swärd med Runska Stafwar inhuggne: Arlfaid, och å andra sidan deremot på en figur, som en Commendeur-staf Iorleiter, samt nederst i hwardera hörnet ett litet kors.» Beskrivningen av stenen är ordagrant hämtad ur P. Dijkmans *Historiske Anmärkningar*. — R. Dybeck i reseberättelsen 1864 (efter omtalandet av U 987): »En annan runsten af lösare stenart ligger under en af södra bänkarne i kyrkan. Ristningen är i det närmaste utplånad.» Två år därefter (1866) upptogs ur Fundbo kyrkogolf en förtrampad runsten, B 543, för att bättre vårdas.» *Sverikes runurkunder* (s. å.): »Runstenen, hvilken i mer än 200 år legat i kyrkogolvet under en af södra bänkarne, upptogs innevarande år till förvaring; men nog sent, ty de runor som här funnits äro dels borttrampade, dels otydbara.»

Ljusgrå kalksten. Liggande gravhäll av trapetsform, något smalare i ena ändan: längd 1,60 m., bredd upptill 0,63 m., nedtill 0,52 m. Mitt på stenen är ett likarmat kors, stående på en hög fot; dess rundade avslutning nedtill skall förmodligen föreställa en gravkulle. Ristningen avbildar sålunda ett gravkors rest på kyrkogården. Korsets höjd är 0,81 m. T. v. om korset är ett svärd, t. h. en figur som liknar en liten kolonett eller ett svärdfäste (enligt S. Gardell: ett bryne?). Om det avbildar ett verkligt föremål eller endast utgör en ram kring runorna, är dock svårt att avgöra. I de båda hörnen nedtill äro två små konsekrationkors.

På svärds klingan t. h. och på kolonetten t. v. äro runor ristade, som dock numera äro utnötta och svårlästa. Linjerna äro smala och jämna, väl huggna.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter B 543):

På svärds klingan: a[r]nu[ai-] på kolonetten: i[or]uidr

Till läsningen: 1 a är tydligt. Hst i r. 2 är tydlig; sannolikt har en bst funnits på h. sidan, nu alldeles bortnött (r?). Bst i 3 n är svag, men sannolik. 4 u är säkert; äldre läsningar ha emeller-

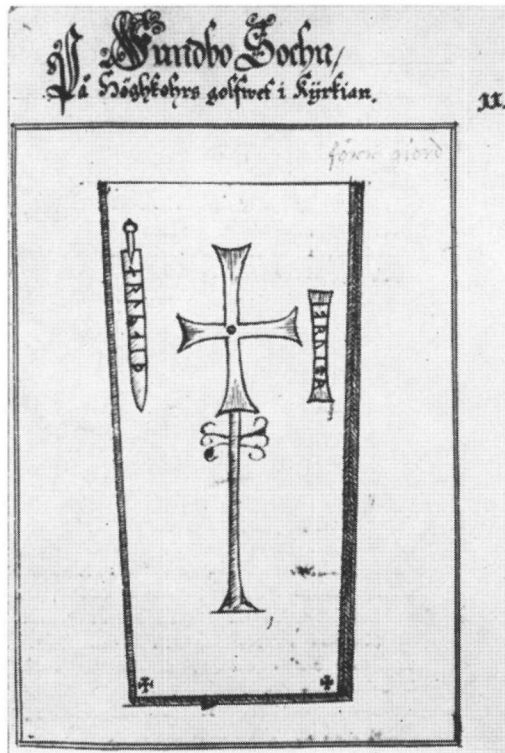


Fig. 117. U 989. Funbo kyrka.
Efter teckning av Rhezelius (R 550).

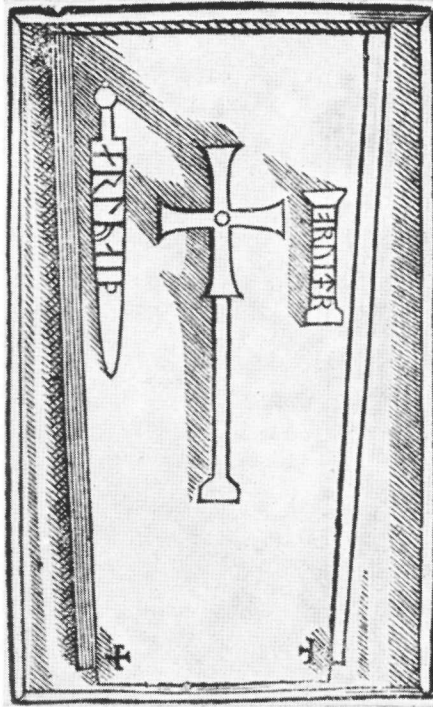


Fig. 118. U 989. Funbo kyrka.
Efter träsnitt av Bureus.

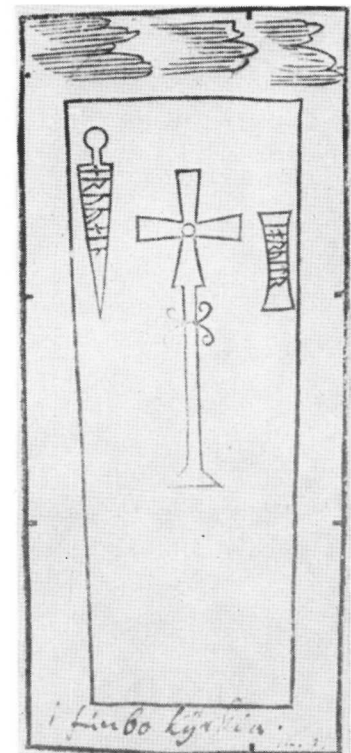


Fig. 119. U 989. Funbo kyrka.
Efter B 543.

tid ett upp- och nedvänt **f**. Av **5 a** finnes endast hst; de följande r. 6—7 äro helt förstörda. — **8 i** tydligt. Hst i **9 o** är tydlig; möjligen svaga spår av bst. Av **10 r** är endast hst tydlig. **11 u** är väl bevarat. Även **12 l** och **14 r** äro säkra. **13 d** är tydligt stunget; bst numera endast på h. sidan.

Bureus: **arnfaip ioruidr**. R. 3 återges på träsnittet som **l**; **4 f** är upp- och nedvänt; **7 p** anges i F a 6 som osäkert. Rhezelius (R 550): **arlfaip ioruidr**. Runorna saknas på teckningen i Rhezelius' kladdbok F c 6, och det är möjligt att han vid renritningen i R 550 helt enkelt har lånat inskriften från Bureus' träsnitt. Det är i varje fall ovisst, om den har självständigt värde. — B 543: **arufain ioruitr**. — Celsius: **arnfal-ioruidr**. — Broeman har i sitt exemplar av *Bautil* (R 556 a) angivit sin läsning 1754: **arnfaip iorundr**. Bst på **12 n** är svagt markerad. — Dybeck: »Namnet till höger har sannolikt varit **ioruitr** med stunget **t**, hvilket ock Celsius märkt.» — v. Friesen: **ar-ya--i-rui--**.

Inskriften består sannolikt av två namn. Det på h. sidan är bäst bevarat; det har säkerligen varit **iorundr**, d. v. s. *Iorundr*, såsom redan Liljegren förmodat, ehuru bistaven på **n**-runan redan på 1600-talet var bortnött. Namnet på v. sidan synes ha haft förleden *Arn*-; efterleden är oklar, men det är anmärkningsvärt, att de tre äldre läsningarna (Bureus, B 543, Celsius) samstämmigt ha 4—6 **fai**. Man skulle kunna gissa, att namnet har varit **arngair Arngæirr**.

Joh. Bureus anmärker (F a 5): »Detta synes märkia deras Namn som Funbo Kyrkia hafva byriat. ÄrlWaid synes hafva varit en som med sit svärd har fäcktat för fädralandet och JorWitter andra broderen den hemma har suttit Riket til styrkio som en Stöd». Tidigare (F a 10:2) har han tänkt på namnet Arnvid: »Arnvidher blinde var then 6 af Rijkens Råd och Krijgsöfuerste, then tijdh Konung Anund valdes.»

Namnet Jorund förekommer även på en runsten i närheten av Funbo kyrka, U 995. Den är rest av bröderna Anund, Jorund och Sigvid efter deras fader. Att Jorund på de båda stenarna U 989 och 995 skulle avse samma person är kanske möjligt, men knappast i högre grad sannolikt. Jorund är i Uppland ett relativt vanligt namn. Namnet på svärds klingan torde knappast kunna tolkas som Anund. Redan P. Dijkman har riktigt påpekat, att den stungna **d**runan visar, att stenen »är huggen i tiderna in vthi Christendomen» och alltså härrör från relativt sen tid.

Gravhällar med runor, liknande U 989, finnas på andra ställen i Uppland; se U 64, 413, 440 och 799. Hällen har ursprungligen legat över en grav på kyrkogården men senare blivit inflyttad och inlagd i kyrkgolvet.

990. Broby, Funbo sn.

Pl. 36, 37.

Litteratur: B 544, L 305, D 1:248. J. Bureus, F a 6 s. 185 n:r 101 (Rhezelius), F a 5 n:r 128, F a 1 s. 31; J. Rhezelius, F c 6 (*Monumenta Uplandica*) s. 30 (utg. i UFT h. 30, 1915), F 1 2 n:r 103, R 550 (UUB) n:r 4; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 2, bl. 152; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 91; N. R. Broeman, *Sagan om Ingvar Widtfarne* (1762), s. 235; R. Dybeck, *Reseberättelse* 1867 (ATA); UFT h. 3 (1873), s. 40; O. v. Friesen, *Upplands runstenar* (1913), s. 48, *Anteckningar* (UUB).

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckningar (i F c 6, F 1 2 och R 550); Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 57); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 544); Dybeck (D 1:248); v. Friesen foto (UUB).

Runstenen står i östra kanten av gamla landsvägen till Funbo kyrka, 80 m. V om huvudbyggnaden i Broby, 100 m. NÖ om ån, 15 m. SSÖ om landsvägen Bärby station — Frötuna. 2 m. åt NNV står U 991. Ristningsytan vetter åt SV. — Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Upsala».

Joh. Bureus känner inskriften genom Rhezelius' uppteckning. Platsen anges av denne sålunda: »Widh Brooby i Fundbo» (F a 6), »widh Broby Grindh» (F 1 2). I *Monumenta Uplandica* (F c 6) har Rhezelius 1634 nedskrivit följande intressanta upplysning: »Desse två [R] stå wid broby sunnan byn widh grinden, denne eft^{ne} [= U 991] wender sigh norr, och den ofuan:te [= U 990] sudost. Afrijdade [sic!] den 23 Sept. Sal. K. M:t hauffer stigit af hästen senast han derom redh och sedt på den för:ne sten». I huvudsak samma notiser lämnas i renskriften R 550: »Widh grinden, sunan byen i gärdeth, widh Broby. Om desse efterf^{ne} Twå Runestentar wet ingen annat berätta, vtan alenast detta att när Sal. K. M^t der igenom förreste hafuer han stigit af sin häst, och granneligen dem besedt, befalandes och at de måte vpresas, huilcket intet wart efterkommet.» Ristningen på U 990 var vänd mot SÖ, den på U 991 mot N. Troligen är detta en ursprunglig placering och beror på att båda ristningarna voro vända mot vägen, som har gått fram emellan dem. F a 5: »Broby». — *Ransakningarna* 1677: »Broby 2 st. stenar och en högh». Peringskiöld, *Monumenta*: »Broby i Funbo Sⁿ — wid byn» (B 544: »Broby», L 305: »Broby vid byen»). I en förteckning över »Upplands Runestentar», som ingår i Peringskiölds *Monumenta*, bd 1 (n:r 28): »Broby wid Byn Wintervägen 2 st.» — Celsius: »wid Broby grind». — Dybeck: »Stenen är invid och söder om Broby gård.» I sin reseberättelse 1867 meddelar Dybeck följande om sockens runstenar: »Af Fundbo sockens . . . runstenar äro nu sju återfunne och i bästa skick, sedan de två förut liggande Brobystenarne blifvit under sommaren resta, samt den stora Karbergastenen — en tunn, mycket framlutande flisa, tio fot hög öfver marken — samtidigt erhållit upprät ställning. Jag spanade äfven nu förgäfvets efter tre i denna socken förr befintelige runstenar, hvilka nu saknas.» Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Upsala» (1869): »vid Broby, 2 resta intill hvarandra». — De båda stenarna, som sjunkit rätt djupt, restes på fastare underlag 1949.

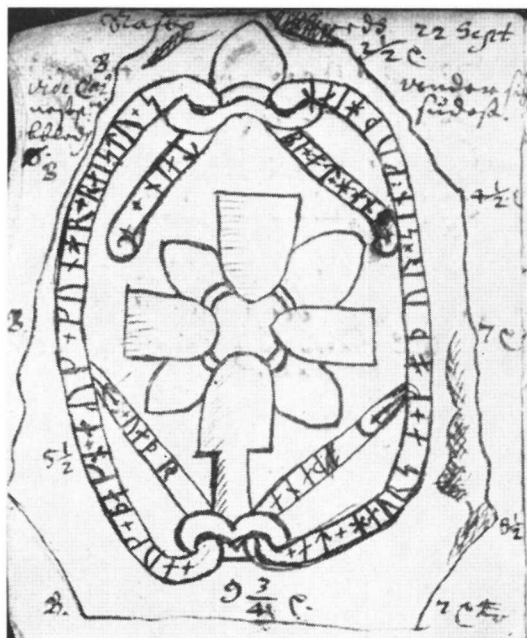


Fig. 120. U 990. Broby, Funbo sn.
Efter teckning av Rhezelius (F c 6).

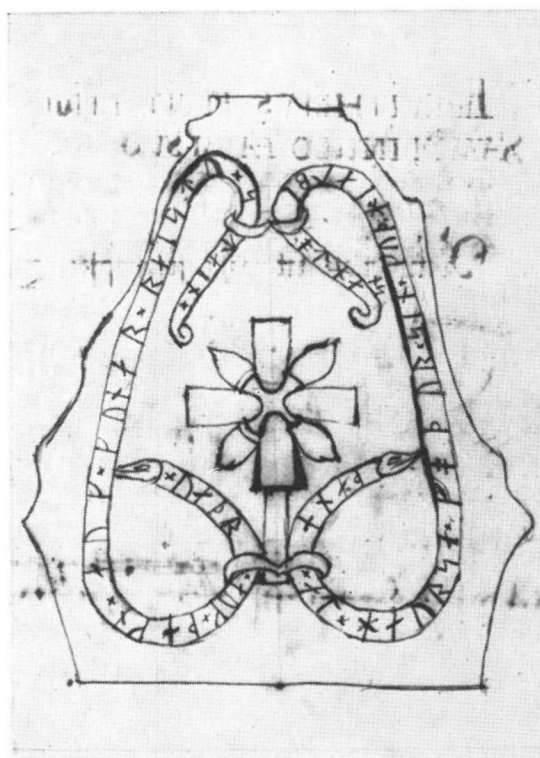


Fig. 121. U 990. Broby, Funbo sn.
Efter teckning av Rhezelius (F 12).

Blågrå granit. Höjd 1,50 m., största bredd 1,44 m. Ytan är slät och jämn. Ristningen är tydlig, men något ojämn.

Inskrift:

• uapr + auk × pakn × auk × kunar + raistu × stain +
5 10 15 20 25 30
pana × at × haursa × fopur sin + kup hialbi ot hans ×
35 40 45 50 55 60 65

Vedr ok Þegn ok Gunnarr ræistu stæin þenna at Haursa, faður sinn. Guð hialpi and hans.

»Väder och Tægn och Gunnar reste denna sten efter Hörse, sin fader. Gud hjälpe hans ande.»

Till läsningen: Sk framför 1 u är tydligt •. Sk efter 7 k otydligt; likaså sk efter 14 k. 10 k och 15 k äro icke stungna. Intet sk efter 47 r, 53 p, 59 i, 61 t. — Inskriften är korrekt återgiven redan av Rhezelius. — Hadorphs träsnitt (B 544) saknar sk efter 30 n, men har ett sådant efter 47 r, och 59 i. (L 305 har felaktigt *stin, fapur.*) — Celsius har ingen egen läsning. — Också Dybeck har × efter 47 r och efter 59 i och 61 t. 18 a liknar ett h med övre h. bst borta. »Jag föreställer mig att a i kunar först varit ett missristadt n och att ristaren derefter huggit bara halfva a-strecket, på det att mynden ej skulle bli en missledande h-runa. † förekommer ju eljest icke i inskriften.» — v. Friesen: Sk framför 1 u är +. Sk × efter 47 r och 59 i.

Namnet uapr förekommer, såvitt känt är, endast i två andra inskrifter, U 937 och 991. Det avser emellertid i alla dessa tre inskrifter samme person. Namnet har sålunda varit ovanligt. Det är icke känt från danska eller norska inskrifter, icke heller från den isländska sagolittera-

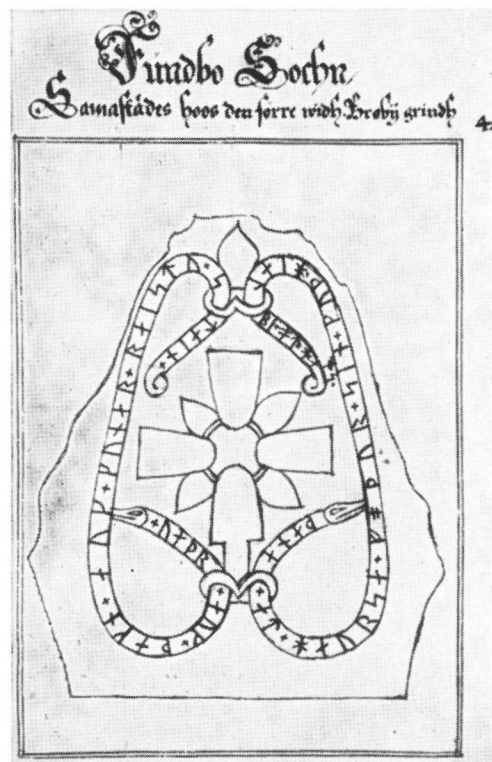


Fig. 122. U 990. Broby, Funbo sn. Efter teckning av Rhezelius (R 550).

turen. Det tecknas på samma sätt i de tre inskrifterna, varav den äldsta är U 990. Namnet står här i nominativ; i U 937 och 991 däremot i akkusativ. Härav framgår, att *-r* har hört till stammen. Vokalen kan ha varit *a*, men också *æ* eller *e* (jfr **þakn**, **þana** U 990, **aftin** U 937 och 991). *a* ger icke någon anknytning för namnets tolkning; icke heller *æ*. Det sannolika torde vara, att — såsom redan S. Bugge har förmodat — ristningen **uaþr** återger ett *Veðr*, motsvarande antingen isl. *veðr* m. (gen. *veðrs*, i sammansättning även *veðrar*; pl. *veðrar*) 'vädur, bagge, gumse' eller isl. *veðr* n. (gen. *veðrs*) 'väder, vind'. Det förra har i fsv. sidoförmen *vædhur* m., nsv. *vädur*. Som tillnamn förekommer såväl isl. *Veðr* (Lind) som fsv. *Vædhur* och fda. *Vædher* (DGP). Det är säkerligen samma tillnamn, brukat som egentligt mansnamn, som möter oss i de tre uppländska inskrifterna. — 8—11 **þakn** kan på samma sätt återge ett runsv. *Þegn* (jfr U 999 **þekn**). Men då på U 937 och 991 namnet på samme man tecknas **þiakn**, är det givetvis tänkbart, att ett *i* är utglömt eller överhoppat av ristaren och att namnformen sålunda varit *Þiagn*. Namnet har, liksom appellativet, under runsvensk tid förekommit i båda formerna, *Þegn* och *Þiagn*. — Om namnet *Haursi* se U 99 och E. Brate i *ATS* 20:3 s. 19 f.

Redan N. R. Brocman har uppmärksammat, att U 990, 991 och 999 utgöra ett »Exempel på 3 Runstenar, som Tid efter annan äro uthuggne, men likväl troligen alle inom 50 År». Härtill har senare kommit ytterligare U 937, som innehåller samma inskrift som U 991. Äldst är Åkerby-stenen U 999, rest over Tägna, »en god bonde i Funbo», av hans söner Hörsi och Kättil. Därefter kommer U 990, den äldsta av Broby-stenarna, som Väder, Tägna och Gunnar ha rest efter sin fader Hörsi. Och slutligen komma parstenarna U 937 och 991, vilka Tägna och Gunnar ha låtit resa efter sin broder Väder. Vi lära alltså känna tre generationer av en Funbo-släkt på 1000-talet, och släkttavlan har följande utseende:

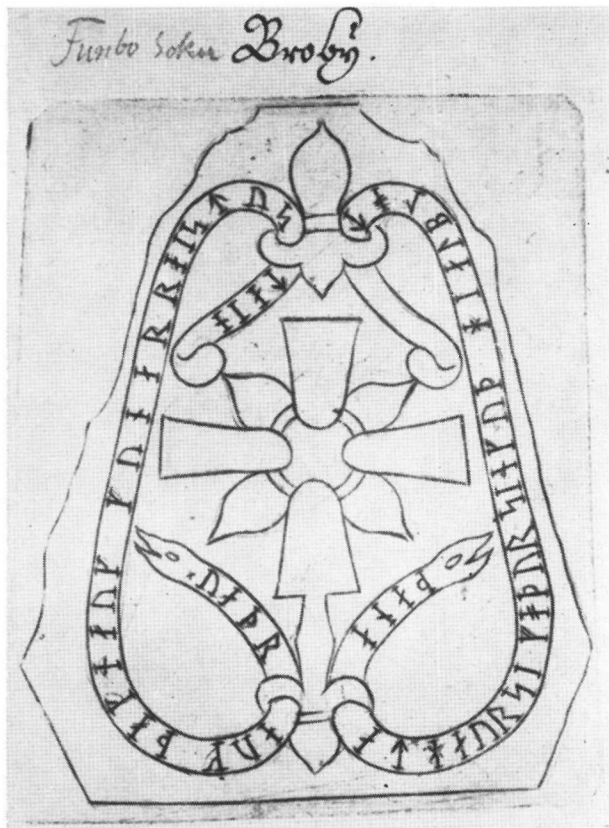


Fig. 123. U 990. Broby, Funbo sn. Efter kopparstick av Bureus.

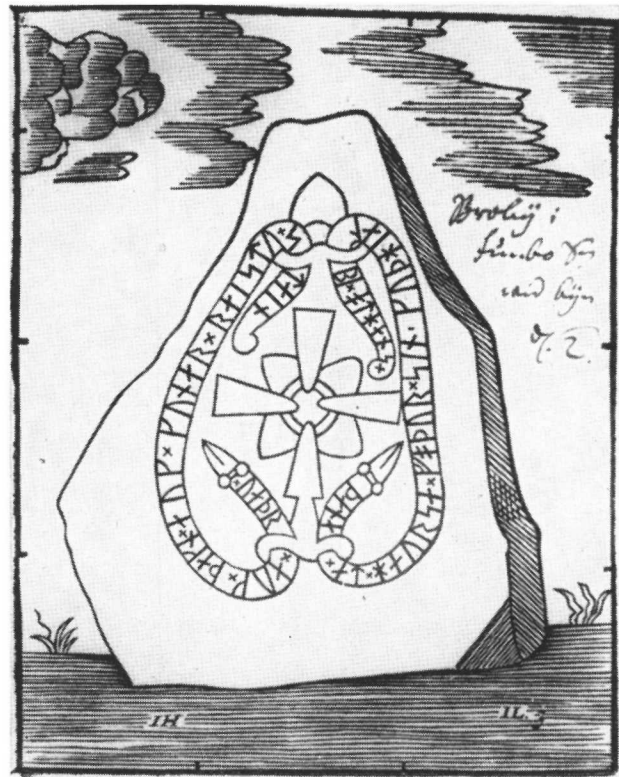
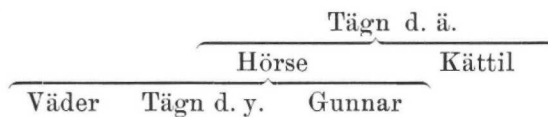


Fig. 124. U 990. Broby, Funbo sn. Efter B 544.



Om Tägn d. y. är uppkallad efter farfadern, torde mellan U 999 och U 990 ligga en tid av omkring 25 år. Det förefaller icke osannolikt, att Broeman har rätt i att tidsavståndet mellan den äldsta inskriften (U 999) och de yngsta (U 937 och 991) är högst 50 år.

O. v. Friesen har utnyttjat Funbo-gruppens stenar i diskussionen om dateringsproblemen för Upplands runstenar. »Den sten som Horse och Kättil rest öfver sin fader [U 999] torde böra hänföras till den äldsta gruppen stenar i Uppland, den som saknar ornamentik — alltså tiden cirka 1025. Till tiden cirka 1045 — Ingvarsstenarnas — hör den som tillägnats Horse af hans söner [U 990]. Slutligen ha Tjägn d. y. och Gunnar rest tvenne stenar [U 937 och 991] öfver brodern Väder (Vädur). Dessa torde vara huggna af Fot, en ny bekräftelse på att Fots konstnärskap börjar ungefär vid den tid Asmunds slutar.» I annat sammanhang (*Runorna*, 1933, s. 217) har v. Friesen velat precisera detta till 1050-talet. Enligt denna beräkning skulle alltså minst 30 år ha förflutit mellan U 999 å ena sidan och U 937 och 991 å den andra.

v. Friesens attribueringar förefalla synnerligen övertygande. Inte minst visar U 990 stora likheter i ornamentik med Ingvar-stenarna. Jfr särskilt U 661. Det är icke osannolikt, att U 661 och U 990 rent av äro utförda av samme ristare.

Vid Broby har v. Friesen trots sig finna spår av en gammal vägbro, d. v. s. en fyllning av

sten och grus för att bilda ett farbart vad över en i lermark framflytande å. Av denna bro har byn en gång fått sitt namn. Vid bronns ända, i närheten av byn, ha de två runstenarna U 990 och 991 haft sin plats, sannolikt också den tredje U 937. Vid bronns södra sida har en fjärde runsten varit rest, U 992. Vi ha alltså här vid Broby haft en av vikingatidens stora runstensbroar i Uppland, ett motstycke till Jarlabankes bro vid Täby (U 164 och 165). Säkerligen har i äldre tid en huvudväg från Rasbo härads centrum söderut till Mälabygderna gått över Örby, Frötuna, Gråmunkehöga och sedan direkt över Broby ned till Bärby och Ärnevi, ej långt från Funbo kyrka. Vid Broby har man då måst ta sig över den besvärliga, ständigt översvämmande, starkt serpenterande ån.



Fig. 125. U 991. Broby, Funbo sn.
Efter teckning av Rhezelius (F c 6).

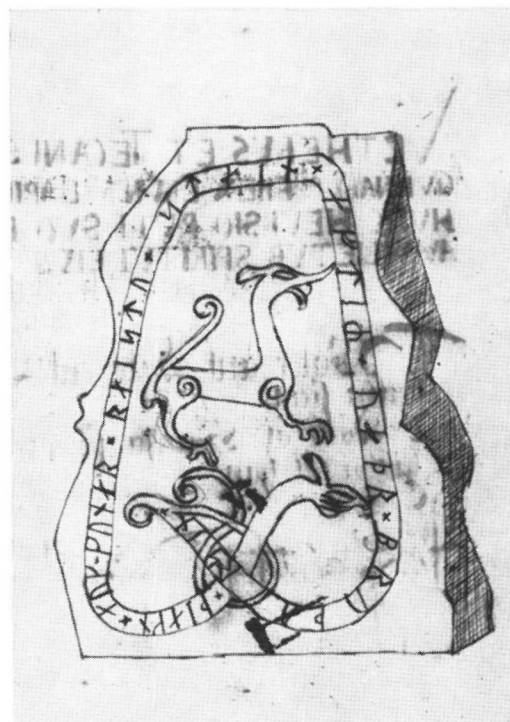


Fig. 126. U 991. Broby, Funbo sn.
Efter teckning av Rhezelius (F 12).

991. Broby, Funbo sn.

Pl. 36, 37.

Litteratur: B 546, L 304, D 1: 249. J. Bureus, F a 6 s. 185 n:r 102 (Rhezelius), F a 5 n:r 129, F a 1 s. 32; J. Rhezelius, F c 6 (Monumenta Uplandica) s. 30 (utg. i UFT h. 30, 1915), R 550 n:r 3, F 12 n:r 102; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 150; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 90; N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 235; R. Dybeck, Reseberättelse 1867; UFT h. 3 (1873), s. 40; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 83; O. v. Friesen, Upplands runstenar (1913), s. 48 f., Runorna i Sverige (1928), s. 67 f., Runorna (1933), s. 221, Anteckningar (UUB).

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckningar (i F c 6, R 550 och F 12); Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 58); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 546); Dybeck (D 1: 249); v. Friesen foto (UUB; reprod. i: Upplands runstenar, fig. 30, Runorna i Sverige, fig. 40).

Runstenen står invid gamla landsvägen till Funbo kyrka, 13 m. SSÖ om landsvägen Bärby station — Frötuna, 2 m. från U 990. Ristningsytan vetter åt SV. — Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Upsala».

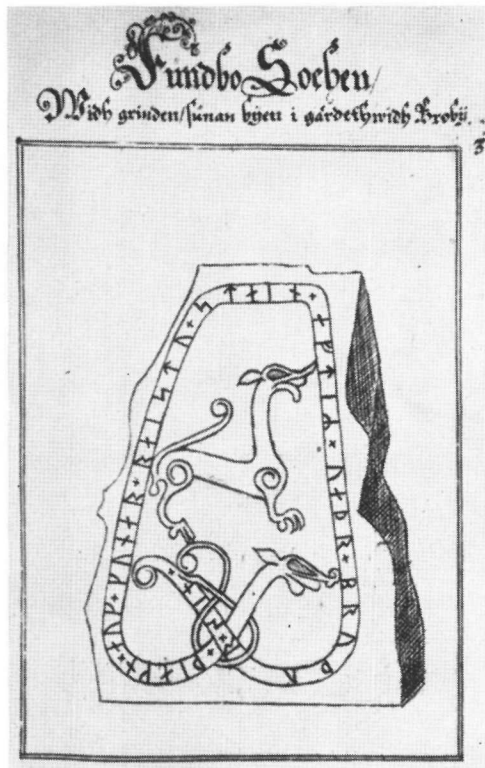


Fig. 127. U 991. Broby, Funbo sn.
Efter teckning av Rhezelius (R 550).

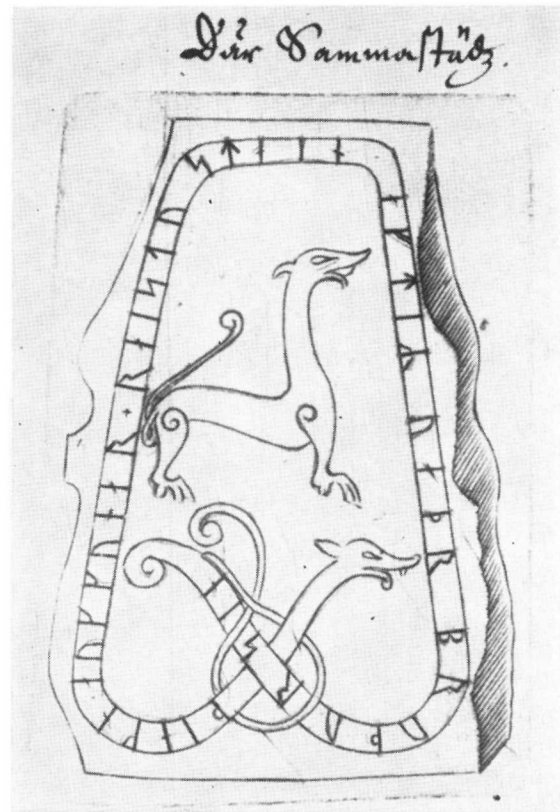


Fig. 128. U 991. Broby, Funbo sn. Efter kopparstick
av Bureus.

Stenen omtalas i äldre källor tillsammans med den föregående U 990. Uppgifterna om plats äro till stor del gemensamma. Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Broby i Funbo Sochn» (B 546 och L 304: »Broby»). Celsius: »Vid grinden, sunnan byn, i gårdet». Dybeck: »Denne sten står invid föregående.»

Rödgrå granit. Höjd 1,47 m., största bredd 1,08 m. Ytan är slät och jämn. Ristningen är djupt huggen och tydlig.

Inskrift:

× piakn × [a]uk × kunar × raistu × staina + aftir × uapr × brupur + sin +

Piagn ok Gunnarr raistu staina aftir Væðr, broður sinn.

»Tjågn och Gunnar reste stenarna efter Väder, sin broder.»

Till läsningen: 1 **p** är svagt, men säkert. 4 **k** och 9 **k** äro icke stungna. Av 6 **a** finnes endast hst:s nedre del kvar; övre delen av runan är avslagen. 12 **a** är tydligt; icke **o**. Sk efter 25 **a**, 40 **r** och 43 **n** äro tydliga. — Rhezelius (F a 6, F c 6, F l 2, R 550): 20—25 **stain**. F a 5: **stain**. — Hadorph och Leitz (B 546): 12 **o**, 20—25 **staina**. Intet sk efter 42 **n**. — Celsius har ingen egen läsning av inskriften. — Dybeck: 12 **a**, 20—25 **staina**. Intet sk efter 42 **n**.

U 991 innehåller samma inskrift som en vid Svartbäcksgatan i Uppsala år 1885 funnen runsten, U 937. Denna har säkerligen under medeltiden blivit bortförd från sin ursprungliga plats vid Broby för att användas som material i någon byggnad på klosterområdet. Det är därför som

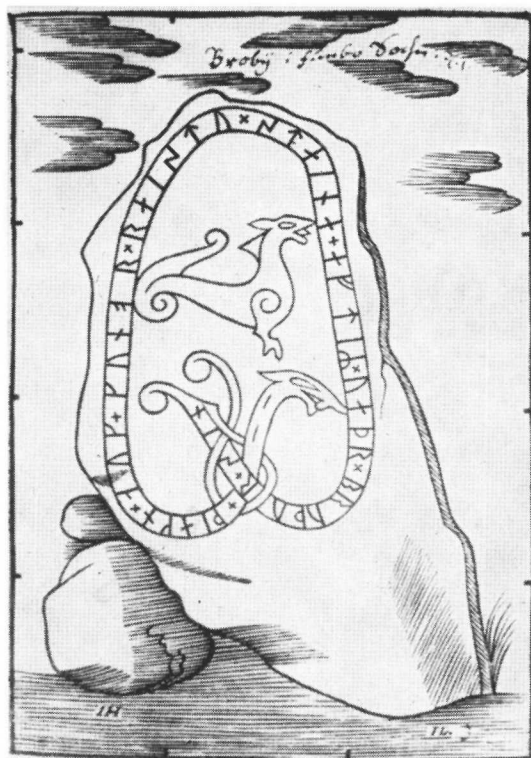


Fig. 129. U 991. Broby, Funbo sn. Efter B 546.

det i båda inskrifterna talas som »stenar». Det blir naturligt och begripligt, endast om de båda stenarna ha stått i närheten av varandra och tillsammans utgjort ett minnesmärke.

Runformer, ornamentik och ristningsteknik vittna otvetydigt om att ristaren är Fot, såsom såväl v. Friesen som Brate ha antagit. Särskilt påfallande är likheten med Fresta-gruppens stenar (U 267, 268, 269 och 255). De båda Broby-stenarna U 937 och 991 utgöra ett motstycke till de runstenar, som Jarlabanke har låtit resa vid Täby-bron (U 164 och 165) och låtit förse med likalydande inskrifter. Mästaren är också där Fot.

Mittfältet på stenen upptages av ett fyrfotadjur, sett från sidan: huvudet, med mandelformigt öga, är en variation av runslingans, kroppen är smal och långsträckt, fötterna, med tre tår, äro med spiraler infogade i bälgen, svansen är upplagd utefter ryggen och slutar i en spiral. Liknande djurbilder förekomma på andra ristningar av Fot: U 955 och 980; jfr även U 176 och 937. Triskelen på den ena och djurbilden på den andra av de båda samhöriga stenarna ha säkerligen haft en rent dekorativ uppgift.

992. Broby, Funbo sn.

Pl. 37, 38.

Litteratur: Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Upsala» (1869), s. 68; UFT h. 3 (1873), s. 40; O. v. Friesen, Anteckningar (UUB).

Äldre avbildning: UFT h. 3, pl. 5; v. Friesen foto (UUB).

Runstenen står i betesmark på södra sidan om ån, i kanten av åbrinken, som här gör en ganska kraftig nedskärning i terrängen (»skornan»), 70 m. SSÖ om landsvägsbron för vägen

Broby—Bärby, omkr. 300 m. rakt SV om huvudbyggnaden, 200 m. SSV om U 990 och 991. — Platsen är utmärkt på geologiska kartbladet »Upsala».

Stenen omtalas första gången i beskrivningen till Geologiska kartbladet »Upsala» (1869): »SSW från Broby, liggande högt upp i södra åbrinken, troligen hittills oanmärkt.» Några år senare blev den upptagen i C. A. Klingspors Upplandsbeskrivning i UFT (h. 3, 1873): »Vid Broby, på andra sidan om ån, är en förut ej känd runsten nyligen upprett, han tyckes hafva varit större.» v. Friesen har (den 16 maj 1906) i närheten trott sig finna spår av en broanläggning: »Vid ändan af en numer täml. otydlig vikingatids broläggning tvärs öfver ån mot en högre framskjutande afsats af åkerjorden på ö. sidan ån. Bron har tydl. gett gården namn — 9 å 10 meter rakt nordvest ligger ett stenblock som är ett fragm. af en runsten — endast svaga spår af slingor och runor (trott mig se **kop** i början).» — År 1950 flyttades stenen, som sjunkit ned i marken och lutade bakåt, 1½ m. åt SV och restes på fast grund. Ristningsytan är som förut vänd åt NÖ.

Blågrå, grovkorning granit. Höjd över nuvarande markytan 0,90 m., bredd 1,35 m. Endast nedre delen av stenen är bevarad, med ungefär halva ristningen. Den förlorade övre delen har förgäves sökts i omgivningarna. Ytan är tämligen knottrig, och inskriften därför svåräst. Ristningen är ej särdeles djup, på vissa ställen grund och svagt skönjbar. Det finns många förvillande fördjupningar. Det fordras god belysning för att ristningen skall framträda tydligt. Ristningens komposition synes ha varit lik den på U 990. Den har bestått av två rundjur, sammankopplade upptill och nedtill, och på stenens mitt ett stort kors. Det kan knappast råda något tvivel om att det är samme ristare, som har utfört de båda Broby-stenarna U 990 och 992, och att de sålunda äro fullt samtida. På U 990 ha båda rundjuren lagts på samma sätt, med huvudena nedtill på stenen. På U 992 har däremot den vänstra ormen haft sitt huvud nedtill, den högra upptill. Inskriften har börjat i den högra ormen upptill och så gått runt och slutat i den vänstra ormen upptill. Början och slutet äro därför förlorade.

Inskrift:

... **ustain** × **fopur** × **fopur** × **sin** × **auk** × **at** ×

: **kuþsrik** + **fopur** × **sin** × **auk** × **at** × **kunu** ...

... [Ø]ystain, faðurfaður sinn, ok at Guðrik(?), faður sinn, ok at Gunnu ...

»... [efter] Östen, sin farfader, och efter Gudrik(?), sin fader, och efter Gunna ...»

Till läsningen: I första namnet äro alla runorna säkra. Nedre bst i 7 **f** är grund; men **f** är sannolikare än **m**. 8 **o** är fullt säkert; likaså 13 **o**. Sk efter 16 **r** är svagt, liksom de flesta sk i inskriften. Sk efter 24 **t** är särskilt grunt, osäkert. 25 **k** är icke stunget. 25—26 **ku** är tydligt; bst i 27 **p** är svag, men sannolik; 28 **s** är svagt. 29—31 **rik** är säkert, ehuru rätt grunt. 33 **o** är säkert; nedre bst dock kortare än den övre. Sista delen av inskriften är tydlig. 45 **k** är icke stunget.

UFT (1873): 7 **m**, 8 och 13 **o**, 25—31 **kuþsuik**(??), 33 **o**; intet sk efter 36 **r**; 45—48 **kunu**. v. Friesen: 7 **f**, »möjl. **m**», 8 och 13 **o**, 25—31 **kuþsiik**; 27 **p** anges som osäkert; 29 **i** »l. **r** l. **u**??»; 33 **o**.

Det namn, varmed den bevarade delen av inskriften börjar, har utan tvivel varit Östen. Framför den skadade runan 1 **u** torde sålunda ha gått ett **a**, sålunda **austain**. — Något mansnamn, som direkt svarar mot 25—31 **kuþsrik**, är icke känt. Säkerligen är det *Guðrikr*, som avses, med **ps** tecknat för **ð**. Detta namn är känt från flera uppländska inskrifter: U 29, 355, 649, L 179 Broddebo, Skuttunge sn, möjligen också U 21 (... **brik** felläst för **prik**?). — 45—48 **kunu**, var-

med inskriften avbrytes, kan vara ack. av kvinnonamnet *Gunna*; se om detta U 43. Gunna har i så fall säkerligen varit moder till den man, som har rest stenen.

Inskriftens innehåll kan då med ganska stor sannolikhet fastställas sålunda: en man har rest stenen till minne av sin farfader Östen, sin fader Gudrik och sin moder Gunna. Den har börjat med ett namn, åtföljt av orden **raisti** × **stain** × **pana** × **at**, sammanlagt omkr. 25 runor (och 6 skiljetecken) före 1 u. Efter 45—48 **kunu** har närmast följt × **moþur** × **sina**. Under förutsättning av ristningens symmetriska anordning har det då funnits plats för ytterligare omkr. 15 runor. Detta är tillräckligt för den sedvanliga bönen för de döda, som samme ristare också har anbragt på U 990, alltså: **kuþ hialbi ot þaina**.

En ortografisk överensstämmelse med U 990 är, att ristaren använder o-runan som tecken för icke nasalerat a-ljud (**foþur** × **foþur**, **foþur**).

993. Brunnby, Funbo sn. Nu vid Bärby.

Pl. 41.

Litteratur: B 548, L 306, D 1:250. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 2, bl. 153; R. Dybeck, *Reseberättelse* 1864 (ATA); UFT h. 3 (1873), s. 40; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 102; S. B. F. Jansson, Rapport till Riksantikvarien 8/12 1949 (ATA).

Äldre avbildningar: J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 548); Dybeck (D 1: 250).

Runstenen står rest i betesmarken V om Broby, vid norra sidan av landsvägen Uppsala—Funbo kyrka, 3,5 m. från vägbanan och 12 m. från ladugårdens sydvästra hörn. Den ristade sidan är vänd emot vägen.

I en ransakning av fornlämningar, som år 1677 inlämnades av länsmannen And. Pehrsson Rox, omtalas två »stenar» vid Brunnby: »Brynby torp en steen in i vreten. En Dito Något längre där ifrån i skougen». Troligen är det den senare uppgiften, som åsyftar U 993. I en förteckning över »Uplands Runstenar», som ingår i Peringskiölds *Monumenta* (n:r 28), återkomma dessa uppgifter i följande form: »Brunby tä 1 st. — Ibidem en moot Torpet in i Giärdet 1 st.» Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Brunneby skogstä i Funbo» (B 548: »Brunby skogs tä»; L 306: »Brunneby skogstä»). — Dybeck omtalar i sin reseberättelse 1864, att »runstenen, som förr stått i 'Brunnby skogstä' (Bautil), ligger nu till hälften afslagen såsom trappsten i Bärby.» D 1:250: »Ligger för närvarande till trappsten i en gård i Bärby.» Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Upsala« (1869): »vid Bergby, något defekt, ligger som tröskelsten.» UFT h. 3 (1873): »Blott halfva stenen finnes qvar och ligger för närvarande som trappsten i en gård i Bärby.» — Stenen söktes förgäves vid runstensinventeringarna 1942 och 1945. På hösten sistnämnda år återfanns den utanför ladugården vid Broby, liggande i botten av gödselstaden, 4 m. N om ladugårdens nordvästra hörn. Den flyttades då till sin nuvarande plats, där den restes 1950.

Redan på träsnittet B 548 är stenen genom en horisontal spricka kluven i två delar. Det är den övre, större delen, som numera finnes i behåll. Fotändan är åtminstone f. n. försvunnen. Sannolikt har den stannat kvar på den ursprungliga platsen, vid »Brunneby skogstä.» Det är svårt att numera exakt bestämma denna plats.

Ljusgrå granit med rödaktiga inslag. Det bevarade toppstyckets höjd (vid h. sidan) 1,50 m., bredd 1,10 m. Det består av två stycken, hopfogade med stenkitt. Upptill på v. sidan är ett stycke avslaget. Ytan är rätt ojämn, med knölförmiga upphöjningar. Den är rätt blanksliten, vilket vittnar om att stenen länge har legat som tröskel. Ristningen är grund och delvis svår att säkert fastställa.

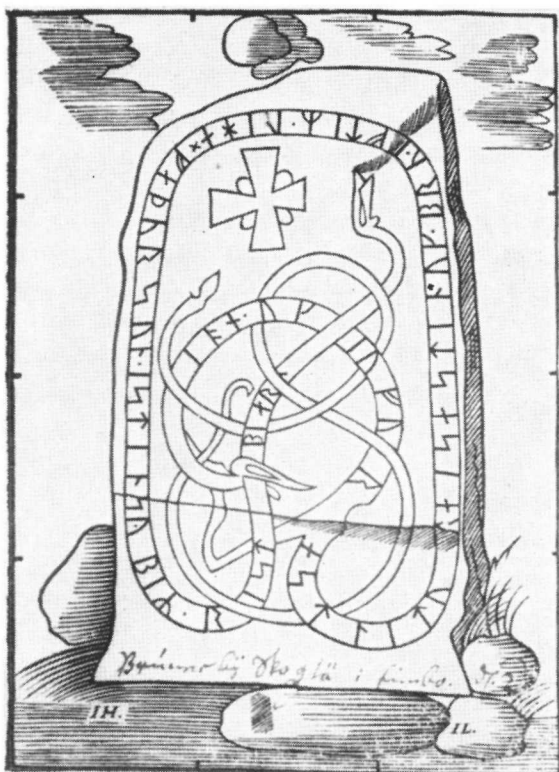


Fig. 130. U 993. Brunnby, Funbo sn. Efter B 548.

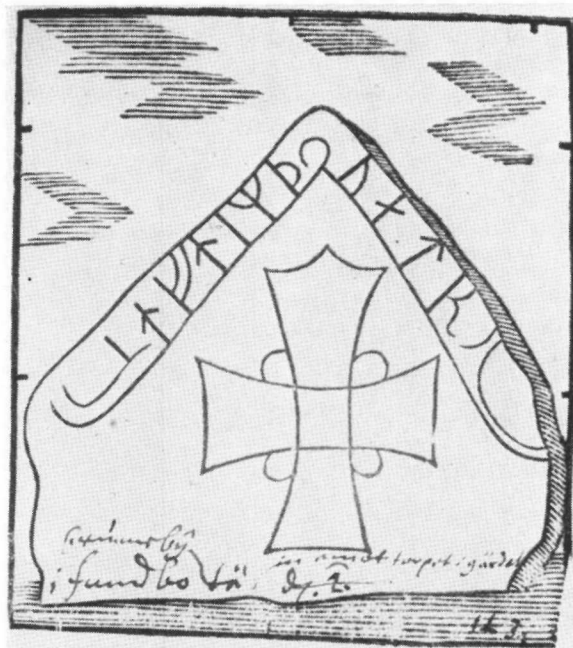


Fig. 131. U 994. Brunnby, Funbo sn. Efter B 551.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter B 548):

ion · uk iufur[-ast litu r]aisa · stin uk · bru · iftir · uiha · faþur · su[n] · istin[s ybir · rist-] biarn
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65

Ion ok Iofurfast letu reisa stein ok bro aftir Viga faður, sun Oystains. Öpir risti. Biorn.

»Jon och Jofurfast läto resa stenen och [göra] bron till minne av Vige, [sin] fader, Östens son. Öper ristade. Björn.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början, ej heller efter 5 k, 27 n, 69 n. 1—3 ion är tydligt. Bst i 3 n sitter högt. 5 k är skadat genom den stora remnan i stenen. 20 a skadat, men någorlunda säkert. 26 i är icke stunget, ej heller 33 i, 50 i, 53 i. 34 f är skadat, övre bst borta, den nedre svag. Bst i 40 h på h. sidan tämligen tydliga, de på v. sidan knappast skönjbara; icke þ. Runorna på stenens topp slitna och grunda, dock säkra. I 49 n finns endast hst:s övre del i behåll. Alla runorna i 65—69 biarn äro säkra. — Hadorph och Leitz (B 548): R. 11 har sannolikt stått i en spricka mellan toppstycket och fotstycket och var därför förstörd. Detsamma gäller om r. 64 och om hst i 19 r och övre stapeln i 55 s. Intet sk efter 23 a och 46 r. 38—41 uiha, 50—55 istins. — Dybeck känner endast det ännu bevarade toppstycket: Intet sk efter 23 a, 29 k; däremot efter 27 n. 38—41 uiha, 50—55 istin; 43 h. »h i fhþur är missristadt».

Om mansnamnet *Ion* (*Ioan*) se U 216, om *Vigi* se U 47 och 463, om kvinnonamnet *Iofurfast* (*Iufurfast*) E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 101. 50—55 *istins* är säkerligen gen. av namnet *Oystainn*, med i för diftongen *øy*. Jfr *istain* U 233, möjligen också ristad av Öpir, *istn* U 613, *istain* U 1039 (Bräcksta, Tensta sn).

Inskriften har en egendomlighet i formuleringen, som är typisk för ristaren Öpir. Ett par

ord äro utelämnade: 'göra' efter 30—32 **bru**, 'sin' efter 42—46 **fapur**. Det förra har en parallell i de av Öpir likaledes signerade U 36 och U 462. Med avseende på det sista kunna jämföras U 984 och L 156 Högsta, Bälunge sn, den förra signerad av Öpir, den senare av allt att döma även ristad av honom. Härtill kommer, att inskriften slutar med ett namn, som står alldeles isolerat, utan något predikatsverb. Även detta förekommer i andra ristningar av Öpir: **in ybia** U 961 (vilket givetvis skall suppleras med verbet **risti** 'ristade'), **rinkia** U 907 (kanske ett kvinnonamn), **iufurfast** L 136 Marsta, Bälunge sn (»Inskriften är ofullbordad, 'efter sin make' väntas följa», Brate). Det egendomligaste fallet är U 974, som slutar med ordet **pain**; detta är fullkomligt meningslöst utan en fortsättning. Vad nu Brunnby-stenens inskrift angår, tänker sig Brate, att »det i slutet av inskriften tillfogade **biarn** betecknar måhända en medristare eller målare.» Detta är givetvis en möjlighet, men ingalunda den enda. Björn kan också ha varit en anförvant, kanske en broder, som har velat ha sitt namn med på minnesmärket efter Viger. Så länge minnet ännu levde av de personer, som omtalas, kunde ju vem som helst i bygden supplera det som fattades och alltså förstå meningen.

994. Brunnby, Funbo sn.

Litteratur: B 551, L 307. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 154; UFT h. 3 (1873), s. 40; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 118.

Avbildning: Osign. träsnitt i Peringskiölds Monumenta och B 551.

Utom U 993 finnes i Peringskiölds *Monumenta* och *Bautil* ett fragment av en runsten vid Brunnby. På träsnittet i *Monumenta* läses följande anteckning: »Brunneby tä i Funbo, in emot torpet i gärdet» (B 551: »Funbo tä»; L 307: »Brunneby i gärdet»). Troligen är det samma sten som avses i ransakningen 1677 med uppgiften: »Brunby torp en steen in i vreten». Senare uppgifter saknas, och även vid inventeringen 1942 har stenen förgäves eftersökts.

Runstenen synes redan på 1600-talet ha varit ett fragment, endast toppen av en större runsten. Höjd omkr. 1,20 m., bredd omkr. 1,30 m. Ornamentiken utgöres av ett enkelt kors, påminnande om Grim skalds ristningar. Brate har också fört upp U 994 bland dennes verk.

Inskrift (enligt B 551):

... itftim puatr ...

5 10

... æftir puatr ...

» ... efter puatr »

Till läsningen: Sista runan 11 **r** har en egendomlig form. Måhända har den varit ett **k** eller ett **i**.

Brate tänker sig, att 7—11 **puatr** möjligen kan avse namnet *Þor(h)vatr* Torvat.

995. Funbo bro, Funbo sn.

Litteratur: B 550, L 302. J. Bureus, F a 6 s. 56 n:r 72 (Bureus' egen uppteckning), s. 186 n:r 105 (Rhezelius), F a 5 n:r 127, F a 1 s. 31; J. Rhezelius, F c 6 (*Monumenta Uplandica*) s. 35 (utg. i UFT h. 30, 1915), R 550 (UUB) n:r 9; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 149; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 96; UFT h. 3 (1873), s. 39.

Avbildningar: Rhezelius, teckningar (i F c 6 och R 550); Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 56); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 550).

Joh. Rhezelius anger i F a 6 platsen: »Widh Funbo Broo» och lämnar i *Monumenta Uplandica* följande uppgifter om runstenen: »Dänne R̅ ligger i Kyrkiobron är mästedels förnött

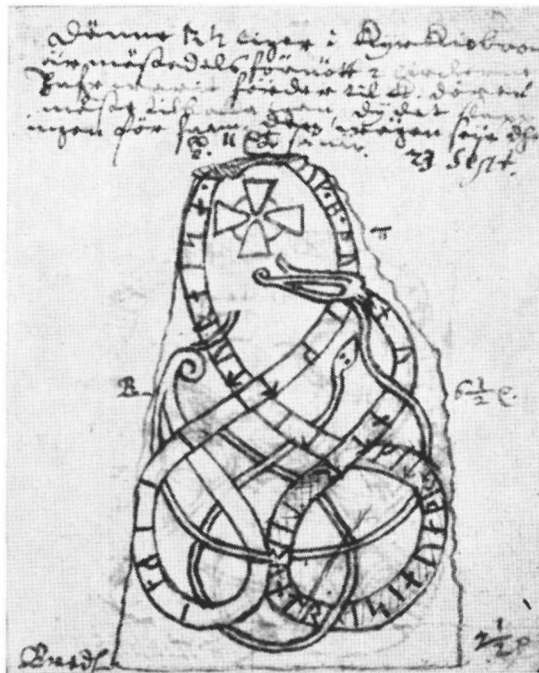


Fig. 132. U 995. Funbo bro, Funbo sn.
Efter teckning av Rhezelius (F c 6).

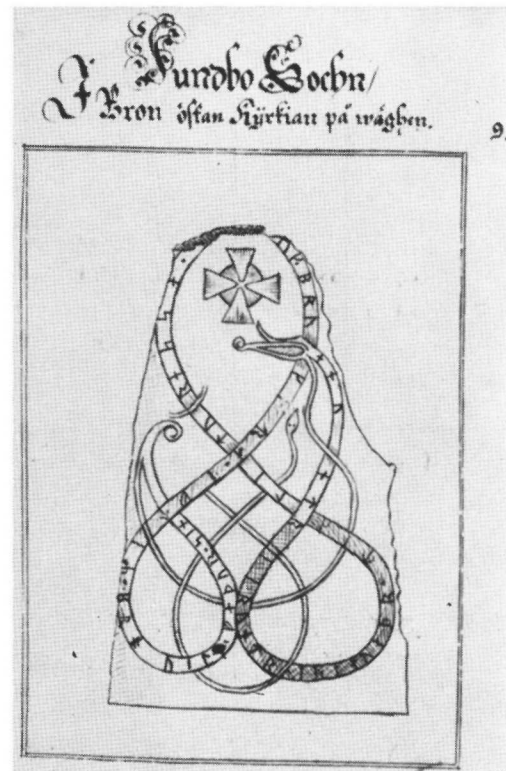


Fig. 133. U 995. Funbo bro, Funbo sn.
Efter teckning av Rhezelius (R 550).

i circlerne. Hafuer warit förder til K. dören, måste tillbaka igen, dy det slapp ingen för fram den wägen sei ja dhe. 23 Sept.» I renskriften R 550 säges platsen vara: »I Bron östan Kyrkian på wäghen», och Rhezelius har tillfogat en anteckning: »Dänne stenen är mästedeles förnöt, doch kan man likuäl hans innehåld någorlunda weta af det som här öfver annoterat är. Annat wet ingen om honom beretta, Vtan at han hafwer ståt widh öster ändan på bron, i huilken broo han nu ligger, och at Bönderne hafwa fört honom til Kyrkan män Natten effter är hann åter kommen i broon igen. Då är han annan gången förd til K. dören. Så hafuer ingen kunat komma öfuer bron förän samme bönder måste honom dijt föra igen tillbaka i broon, där han ännu ligger.» — Bureus: »vidh Fundbo bro menar iagh» (F a 6), »Funbo bro» (F a 5). — *Ransakningarna*: »Kyrkiobroen står och en stehn». I en förteckning öfver »Uplands Runestener» (Peringskiölds *Monumenta*, bd 1 n:r 28): »Kyrkiebroon 1 st.» Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Funbo broo nordan före.» — O. Celsius har granskat inskriften den 19 sept. 1727. Han är troligen den siste som har sett stenen. Dybeck har inga uppgifter. I beskrivningen till Geologiska kartbladet »Rånäs» (1868) meddelas: »i Fundbo bro ... finnes ej, bron ombygd för nära 30 år sedan».

Höjd omkr. 2,10 m., bredd nedtill omkr. 1,40 m., öfver mitten omkr. 1,15 m.

Inskrift (enligt B 550):

anuntr · uk · iuruntr · uk · sihuipr · pir litu · raisa · ... yk · bro uikt ... fapi ... in
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

Anundr ok Iorundr ok Sigvidr læir letu reisa ... ok bro ...

»Anund och Jorund och Sigvid de läto resa ... och bron ...»

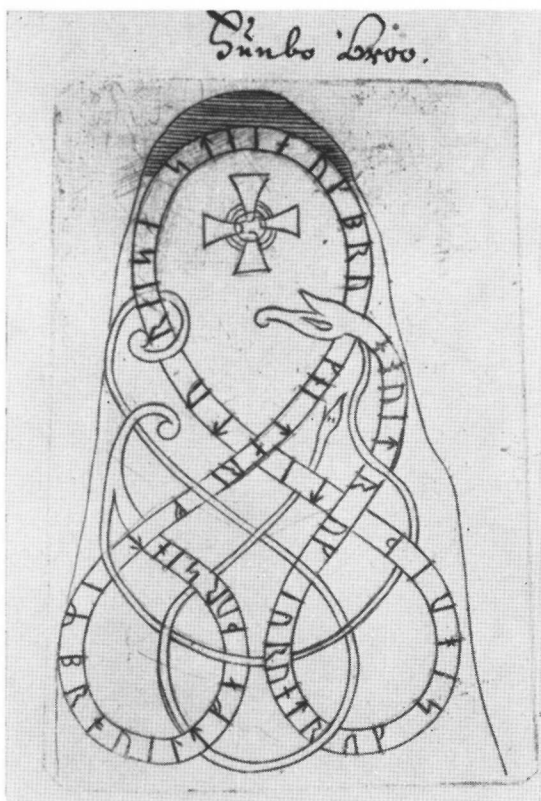


Fig. 134. U 995. Funbo bro, Funbo sn.
Efter kopparstick av Bureus.

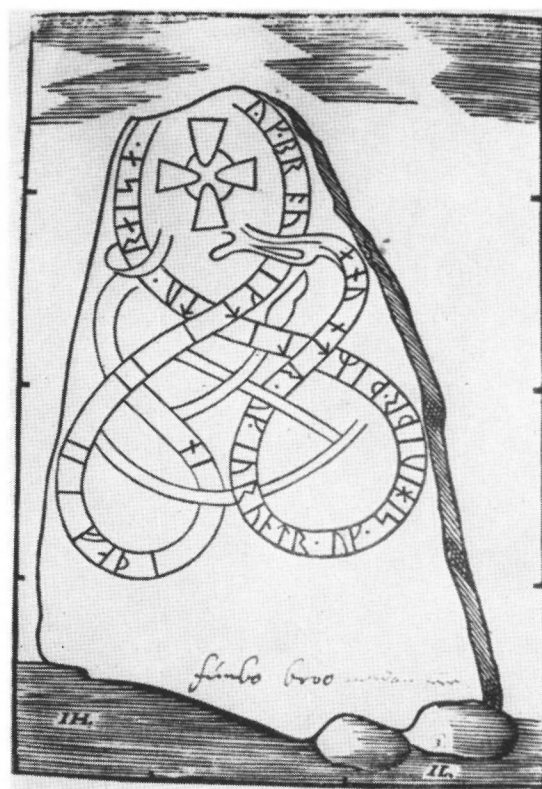


Fig. 135. U 995. Funbo bro, Funbo sn.
Efter B 550.

Till läsningen: Mellan 37 a och 38 y är toppen av stenen avslagen, med plats för 5 à 6 runor, troligen ordet **stain**. Efter 42 o synes läsningen ha varit mycket svår och endast några runstavar och enskilda runor skönjbara. — Bureus (F a 6): **aninr uki · yryntr · uk · sihuap litu ... bro uilt fapur sin**. — Rhezelius (F c 6): **anuntr ... iruntr -- siauapr tir litu raisa ... uk · b - o uikt ... ka ... F a 6: anuntr iuruntr - sihuapr · tir litu raisa stain uk · bru ikt ... ka ... R 550: anuntr ... iruntr -- siauapr · tir litu rassa ... uk · bru kira · iftir · brouilt · fapur · sin**. Senare delen är tydligen en suppling på fri hand och därför utan värde för inskriftens läsning. — Celsius: **anu-ntr uk · iuruntr - k + sihuapr · pir litu raisa ... uk · bro unstan ... pur sia**.

Senare delen av inskriften var tydligen på 1600-talet så gott som förstörd, och den kan numera icke i detalj rekonstrueras. Av Bureus' och Celsius' läsningar att döma synes den ha slutat med orden **fapur sin**. Inskriften har sålunda meddelat, att tre män, Anund, Jorund och Sigvid, ha låtit resa stenen och göra bron till minne av sin fader. Stenen har sålunda ursprungligen varit rest invid en bro över ån, och den har vid en senare ombyggnad blivit inlagd i själva bron.

Namnet *Anundr* är tämligen vanligt i uppländska runinskrifter. Detsamma gäller även om *Iorundr* och *Sigviðr*. Om *Iorundr* se U 989, om *Sigviðr* Sö 276 och U 897.

996. Karberga (Sundby), Funbo sn.

Pl. 39, 40.

Litteratur: B 541, L 310, D 1:252. J. Bureus, F a 6 s. 75 n:r 152 (Bureus' egen uppteckning), F a 10:2 n:r 36, F a 5 n:r 132, F a 1 s. 32, Monumenta Sveo-Gothica hactenus exsculpta (1624), n:r 17 (3 uppl. 1664 n:r 13); J. Rhezelius, F c 6 (Monumenta Uplandica) s. 23, 25 (utg. i UFT h. 30, 1915), R 550 (UUB) n:r 7; Ransakningarna 1667—84; O. Verelius, Manuctio ad Runographiam Scandicam (1675), s. 45; O. Rudbeck, Atlantica 3 (1698), s. 24 fig. 12 (nytrycket 1947, s. 30); J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 155; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 94; N. R. Broeman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 215 f.; J. G. Liljegren, Runlära (1832), s. 127, 131 f.; R. Dybeck, Reseberättelse 1866, 1867 (ATA); UFT h. 3 (1873), s. 41; O. v. Friesen, Anteckningar (UUB).

Äldre avbildningar: Bureus, träsnitt (i Monumenta 1624, F a 10:2, F a 10:1, F a 5, F f 6, i Verelius' Manuctio); Rhezelius, teckning (i R 550), O. Rudbeck, träsnitt (i Atlantica 3, s. 24); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 541); Dybeck (D 1:252); v. Friesen foto (UUB).

Runstenen står i en rabatt i trädgården till lägenheten Runsten, avsöndrad från Sundby, 20 m. N om landsvägen Bärby station—Funbo kyrka, 500 m. VNV om kyrkan. Ristningsytan vetter åt SSÖ. Stället har tidigare kallats Karberga kulle. Karberga, ett frälshemman, är sedan länge obebyggt och sammanslaget med Sundby.

Runstenen var känd redan av Bureus. Han har upptecknat inskriften den 27 maj 1601. Någon teckning av honom, som ligger till grund för träsnittet i *Monumenta Sveo-Gothica* 1624, finnes dock icke bevarad. Rhezelius' teckning är från 1635. Platsen var enligt Bureus: »Vid Sundby i Funbo» (F a 6, F a 10:2), »I Funbo» (*Mon. Sveo-Gothica*), »Sundby» (F a 5). Rhezelius: »Östan Kyrkan widh Karbergha i Sundby gärde wender sigh Södher» (F c 6), »I Sundby gärde, widh wäghen, östⁿ Kyrkⁿ. — Skrifften på den föliande Runsten wänder sigh mot södher, hwilken är een märkeligh sten, som man af skrifften säija kan. Eliest berättades migh intet om honom.» Verelius (1675): »Sundby stenen i Funbo sochn». — *Ransakningarna*: »Kahrberga Backan står en steen sammaledes». Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Carlberga backe» (B 541 och L 310: »Karlberga backe»). — Celsius har två gånger granskat inskriften, 1727 och 1728. — Dybeck meddelar i sin reseberättelse 1866: »Den store Karberga-stenen med svårläst inskrift granskades under flere dagar», och i *Sveriges runurkunder* (1866): »Skogshöjden, i hvars vestliga sluttning denne runsten står, har sedan gammalt hetat *Karlberga backe* och är invid vägen mellan Funbo kyrka och Åby. Stenen är för flere år sedan å nyo rest, men lutar redan mycket.» Dybeck har ombesörjt, att stenen på nytt har blivit rest 1867. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Rånäs». I beskrivningen till detta har antecknats: »W om kyrkan, på Karlberga backe, stor och vacker sten med en mängd slingor.» — Stenen blev 1949 rengjord, och en mängd sprickor i dess topp och sidoytor ifylldes med stenkitt.

Rödgrå granit. Höjd 2,24 m., bredd 2,01 m. Ytan har flerstädes vittrat, så att de vita kvartskristallerna kvarstå som vita utfällningar. Detta har dock skett före ristningen. Delvis är stenen grunt huggen, så att ristningen endast svagt framträder som en ljusare skrapning i ytan, utan märkbar fördjupning. På h. sidan äro utmed kanten tre bitar avslagna (åtminstone de båda nedre redan på 1600-t.), varigenom även runor gått förlorade. Nedtill har i mitten en tämligen stor avflagring skett, även detta med förlust av inskrift.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter Bureus):

ainkriþ × auk × in[k]ik[i]r · l[i]tu × r[i]sa × stin · auk · kera · aur · uta i su[n]ti · iftir · þuri · faþur
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60
 s]in · þur -- . . . † · kira · siluaus · iftr ink-þu]ru × kunu · sina · auk · iftr · -artu iar
 65 70 75 80 85 90 95 100 105 110 115

Ingrið(?) ok *Ingigæðr letu ræisa stein ok gæra aur uti*(?) a *sundi æftir Þori, faður sinn. Þor[ir]*(?) [le]t gæra sæluhus æftir *Ingiporu, kunu sina, ok æftir . . .*

»Ingrid(?) och Ingegärd läto resa stenen och göra vad ute i(?) sundet till minne av Tore sin fader. Tore lät göra själastuga till minne av Ingetora, sin hustru, och av . . .»



Fig. 136. U 996. Karberga (Sundby), Funbo sn.
Efter träsnitt av Bureus.

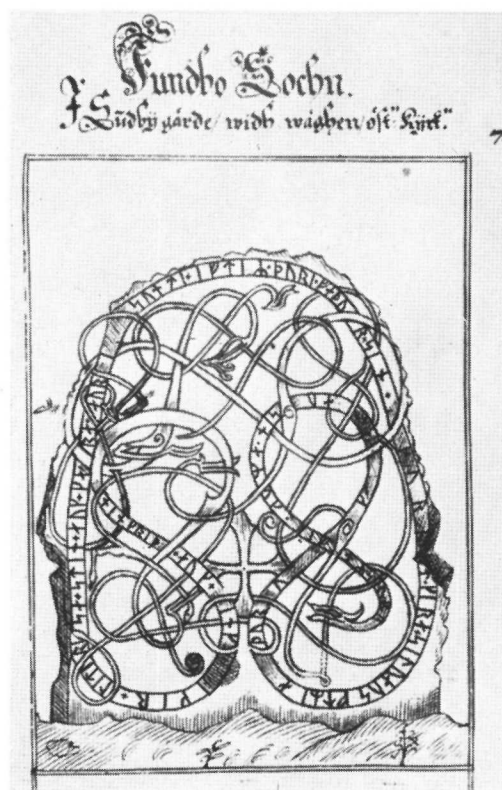


Fig. 137. U 996. Karberga (Sundby), Funbo sn.
Efter teckning av Rhezelius (R 550).

Till läsningen: Intet sk framför 1 **a**. Namnet 1—7 är fullt säkert; 1 **a** är tydligt. 4 **k** är icke stunget; icke heller 15 **k**. 11—12 **in** är tydligt. Därefter är en stor flisa av stenytan avslagen; någon eller några (högst 4) runor ha därigenom gått förlorade: Av 16 **i** finns endast nedersta delen kvar; ingen bst är synlig. En lodrät spricka går här rakt över runslingan. Av 19 **i** finns intet spår. Övriga runor i ordet svaga. Detsamma gäller 22—25 **risa**. 23 **i** saknas, och det förefaller ovisst, om runan kan ha funnits. Kanske har någon av ramlinjerna i den korsande slingan fått ersätta en runstav. 26—29 **stin** är däremot tydligt; 28 **i** icke stunget. 33 **k** är icke stunget. 34 **e** däremot tydligt stunget, med ett kort streck. 37—39 **aur** är fullt säkert; 37 **a** något svagare än de båda andra runorna, men något annat än **a** kan icke komma i fråga. Sk efter 39 **r** torde vara säkert. De följande runorna t. o. m. 44 **s** äro mycket svaga; ytan är vittrad. 40 **u** och 42 **a** kunna dock både ses och kännas. 41 **t** och 43 **i** (1?) framträda som en ljus färgning i stenytan. R. 44 gör först intryck av **k**; bst känns tydligt. Emellertid är det möjligt, att denna fördjupning är naturlig. Det framträder också en ljus skrapning, som kan uppfattas som bst i **s**, ehuru av formen \surd . 45 **u** och 47—48 **ti** äro fullt klara. En runa (46 **n**) är helt borta i sprickan. 49 **i** är icke stunget; icke heller 83, 106 **i**. R. 50—62 väl bevarade. 63 **s** är förstörd. Om framför 66 **p** gått någon runa, kan ej avgöras. Av r. 69 finns endast nedre delen av en hst, av r. 70 sannolikt v. bst i ett **r**. Därefter är ett stycke av stenen avslaget, med sannolikt 2 runor. H. bst i 71 **t** tydlig; den vänstra är borta. 73 **i** är icke stunget; icke heller 77 **i**. Denna kan icke ha varit **a**. Ordet 76—82 **siluaus** är f. ö. fullt klart; ingen runa är tvivelaktig. R. 80 är **a**, icke **h**. Det förefaller knappast troligt, att den ena bst i ett ursprungligen ristat **h** skulle ha alldeles vittrat bort; snarare har då ristaren glömt den ena bst. 87—89 **ink** och 93—94 **ru** äro tydliga; därjämte

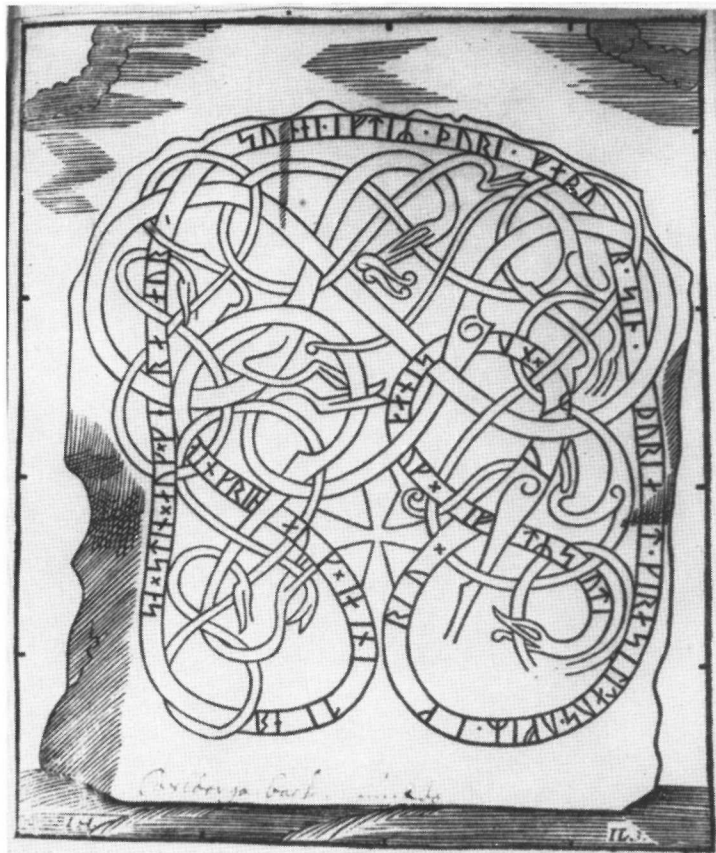


Fig. 138. U 996. Karberga (Sundby), Funbo sn. Efter B 541.

möjligen översta delen av 92 u. Det övriga är förstört genom en stor flagring. R 95—109 äro fullt säkra. 103 a kan möjligen läsas h. Runorna i det följande äro små och ganska svårlästa. 110 n eller s? 111 a eller ett missformat t? Utanför slingan tämligen tydligt 115—117 iar.

Bureus (F a 6): ainkriþ auk inki ... kir litu risa × stin auk kera · aur · i ... sunti · iftir þuri faþur sin · þuri ... t kira sillaus iftra i-kiþuru ... anu sinar uk iftra s ... runi »hijt var huvvudhet å ormenom.» Den stora lodräta sprickan är antydd på Bureus' träsnitt och fanns tydligen redan då. Bst i 46 n är ritad på h. kanten av sprickan. Slutet av inskriften på träsnittet: iftra · srr --. — Rhezelius (F c 6): ainkriþ · auk · ink ... i kir · litu · risa × stin + auk · kara aur i ... sunii · iftir · þuri · faþur × sin · - ... uri ... t · kira · siluaus ftra iaþuru ... k ... nu sin · ar uk ... Rhezelius har ingen teckning i sin anteckningsbok F c 6. Det är därför sannolikt, att hans renritning i R 550 är gjord efter Bureus' träsnitt; den saknar i så fall självständigt värde. Avvikelser från F c 6: 1 n, 47 t, 97 a, 106—114 iftra surr. — Hadorph och Leitz (B 541): ainkriþ auk × iaini ... tier ... sa × stin × auk × kera aur ... sunei · iftir · þuri · faþur · sin · þuria ... t kira sil · aus · ufir · ik ... riu × kr × nu sina auk × iftra suti. Hadorps läsning är avsevärt mycket sämre än Bureus' och Rhezelius'. Det vittnar om att ristningens tillstånd på 1600-t. var ungefär detsamma som nu, med en växling mellan mycket svårlästa eller helt förstörda delar och tämligen tydliga. — O. Celsius: ainkriþ auk · in · i kir · ... raisa · stin · auk · kera · aur a sunti · iftir · þuri · faþur · sin þuri ... t · kera · silaius iftir · ik ... u ... kunu · sina · ik ... »Ganska mörk skrift öfver hela stenen grundt, skorfløgt, affallit stora skärvor.» — Dybeck: ainkriþ auk × ... in ... ikr · l - tu × risa × stin · auk · kera aur ... a ... sunti · iftir · þuri · faþur · - in · þur - ... t · kera · siluaus · iftra · inki ... riu × kunu sina · auk × iftra · srtu u iar. »Nästan hela ristningen lider af aflagringar, troligen uppkomna

vid sista resningen. Kunna sista orden tydas med **sustur hinar**? Knappt. Liljegrens och fleres **suta** är omöjligt.» — v. Friesen: **ainkriþ** × **auk · b** (?l. r??) **in** - - - **ikir** · · · **sa** × **stin · auk · kera** × **aur** · · · **suþ** - - · **iftia þuri · fapur - in · þuriṛ - - ṫ · kira · siluaus · iftra · ik** · · · **ru · kunu · sina · auk · iktra · sṫu** (l. r) **tu e** (l. i) **ar**. »Stenen på många ställen flagrad och starkt vittrad.» v. Friesen anmärker, att r. 37—39 omöjligt kan läsas **bur**; han har tydligen tänkt på möjligheten att här finna ordet *bro*, men avvisar det.

Lyckligtvis kan inskriftens innehåll i stort sett sägas vara säkerställd. Särskilt gäller detta några av de viktiga och ovanliga orden: 37—39 **aur**, 44—49 **sunti**, 76—82 **siluaus**. Läsningen av namnen är också klar, även om den är något fragmentarisk. Den enda del av inskriften som icke kan läsas och tolkas är slutet, förmodligen två ord.

Redan Bureus har en i huvudsak riktig tolkning (F a 10: 2) »Ingridh eller Änfridh och Ingegärd läto resa sten och göra ör i sunde efter sin fadher Ture. Thenne Ture lät göra sillaus efter Iggtur sin ven och efter ...» — Rhezelius (R 550): »Ingridis et Ingigerdis erigi fecerunt lapidem et præparari lapideum pontem trans fretum, in memoriam Turonis patris sui. Turo curavit fieri Silleus in memoriam Ingituræ coniugis suæ et filii Runonis.» — Verelius: »Endrid och Ingigerd läte resa stenen, och göra ören (wadet) i sundet, efter sin fader Thure. Menn Thure lät göra sylläsen (brobielkarna) efter sin hustru Ingithora och efter sin Swärmoder.» De sista orden **uk** × **iftra** + **suaru** är hos Verelius ännu endast en konjektur, ett försök till tolkning. O. Rudbeck har här liksom i flera andra fall skurit om Bureus' träsnitt och ogenerat ändrat om läsningen efter den tolkning, som han trodde på. Samma översättning som Verelius lämnas hundra år senare av N. R. Brocman.

Den rätta tolkningen av ordet 76—82 **siluaus** är given av J. G. Liljegen i hans *Runlära* (1842, s. 127, 131: »För wandrarens vidare beqwämlichkeit anlades äfwen *Själahus*, *Sæluhus*, eller i ödetrakter uppsatte byggningar, der resande kunde taga herberge och wistas så länge de wille och behöfde ... På en runsten i Fundbo i Upland [B 541] omförmäles en man Thure, som lät göra själahus, **silihus** öfwer sin hustru och efter (Sote?).» Förklaringen tas upp i U. W. Dieterich, *Runensprachschatz* (1844): »**þuri lit kara sillaus**, d. h. Th. liess eine Herberge machen.» Likaså i *UFT* h. 3 (1873): »Ingrid(?) och ... in ... ing läto resa sten och göra örgrund (till vadställe) i sundet efter Thure, sin fader. Thure lät göra sälohus efter Inge(thora?), sin hustru, och efter S...(?). — Der står **siluaus**: ristfel för **siluhus** ... jfr isl. *sæluhús* bergningshus, som å de öde skogarna i fornom timma bygdes till räddning och beqwämlichkeit för vägfarande.»

1—7 **ainkriþ** avser väl kvinnonamnet *Ingirið* (*Ingiriðr*), trots den egendomliga och svårförklariga stavningen. Se om detta namn U 114. — 11—17 **inkikir** är *Ingigærðr* med ð bortfallet i ställningen mellan två r, som så ofta i detta namn och andra sammansättningar med *-gærðr*, se U 914. Också det tredje kvinnonamnet i inskriften är en sammansättning med förleden *Ing*·: 87—84 **ink-puru**, ack. av *Ingipora*; om detta se U 88 och Sö 347. — *Þorir*, som här förekommer både i nom. och i ack., är ett i runinskrifterna ganska vanligt mansnamn.

Den långa inskriften meddelar först och främst, att två kvinnor, Ingrid och Ingegärd, ha låtit resa stenen till minne av deras fader Tore. Därjämte innehåller den två märkliga uttryck, som icke äro kända från någon annan inskrift: döttrarna ha låtit **kera** + **aur** efter sin fader, och denne har låtit **kira** + **siluaus** efter sin hustru Ingetora. Läsningen är i båda fallen fullt säker. **aur** kan icke vara något annat än ack. av fvn. *aurr* m. 'grov sand, grus, grusjord'; härtill avledningen isl. *eyrr* f. 'grusbank (som sticker ut i vattnet)', no. *øyr*. I svenskan kunna de båda orden i allmänhet icke skiljas åt: fsv. *fiskisör* 'sandbank eller stengrund, där fiske idkas', sv. dial. *ör*, *örbacke*, gotl. *aur*, *strandaur* 'småsten vid stranden'; de ingå i många ortnamn: Skanör, Kungsör, Helsingör, Örebro, Öregrund, Örgryte, Örby m. fl. Det är att märka, att det fornnordiska *aurr* alldeles särskilt har betecknat grus i eller invid vatten, strandgrus, grusbotten i en bäck eller en älv o. dyl. Jfr även fvn. *aurriðr* m. 'laxöring', så kallad därför att han under lek-

tiden uppsöker sådana ställen, där botten består av grus och småsten. Härtill verbet no. *aura* 'fylla med grus', sv. dial. *öra* 'grusa väg, laga väg med grus' (Rietz). Uttrycket *göra aur i sundi* måste sålunda betyda 'göra en grusbank i sundet', tydligen för att man där skulle kunna färdas fram mellan de båda stränderna, genom att köra ut grus åstadkomma ett vadställe i sundet. Innebörden i kombinationen »resa stenen och göra ör i sundet» bör ha varit en motsvarighet till det i många inskrifter förekommande »resa stenen och göra bron.» Med bro avsågs åtminstone i de flesta fall en vägfyllnad av grus och sten på ett sankt och sumpigt ställe. Sannolikt har *ör-* i flera ortnamn betydelsen 'grusbank, vadställe', naturligt eller med konst anlagt. *Örby* och *Broby* komma i så fall varandra nära med avseende på betydelsen. Detta torde exempelvis gälla om *Örby* i Rasbo sn, beläget på en plats, där en viktig vägförbindelse passerade ett vattendrag med sankmarker omkring. Appellativet *sund* n. betyder egentligen 'ställe där man kan simma över', sedan 'förträngning i ett vattenlopp, trångt ställe mellan två bredare vatten'. Sunden kunde för samfärdseln ha betydelse på två olika sätt: dels utgjorde de för båtar eller skepp viktiga passager, som icke fingo stängas för eller igengrundas — härom finnas bestämmelser i de gamla lagarna —, dels voro de punkter, där färdemän till lands lättast kunde komma över hindrande vatten, simmande eller vadande. Det *sund*, som omtalas i inskriften, är samma sund, som har givit namn åt bebyggelsen, Sundby. Det motsvaras nu efter landhöjning och torrläggning av den sänka mellan Karberga backe och Funbo kyrka, där landsvägen går fram Ö om runstenens nuv. plats.

76—82 **siluaus** (för **siluhus**) har med rätta identifierats med fvn. *sæluhus*, hus som till de resandes bekvämlighet anlades i ödebygder, där de eljest icke skulle kunna få tak över huvudet. Förleden i ordet är fvn. fsv. *sæla* f. 'lycka, sällhet' (till adj. *sæll* 'lycklig, säll', även 'salig'). Vid sidan av *sæluhus* finnes även med samma betydelse *sæluhus*, *-stofa*, där förleden är ordet *sæla* f. 'själ'. Vilken formen som är den äldsta, torde knappast kunna avgöras. Innebörden har med säkerhet varit densamma. Ordet *sæla* avser i detta fall icke färdemännens lycka och bästa, utan deras som ha låtit uppföra huset för att vinna nåd och salighet i ett kommande liv. *sæla* är sålunda liktydigt med *sælubót* 'Gavn, Hjælp for ens Sjæl', och i formen *sæluhus* står *sælu-* elliptiskt för *sælubotar-*. Sjalastugor ha under medeltiden funnits vid vägarna genom de stora skogar, som skilde bygderna från varandra. Konung Östen Sigurdsson berömmar sig av att han har låtit uppföra sådana på Dovrefjäll: *Um Dofrafiáll var for ör Þrándheimi, urðu menn þar opt úti ok fóru hörðum forum. Lét ek þar sæluhus göra ok leggja fé til, ok munu þeir menn muna, at Eysteinn konungr hefir verit í Noregi* (Morkinskinna). I ett brev från ärkebiskopen Nils Alleson 1303 (SD 2, s. 371) omtalas en gård med flera hus, som »från gammal tid har varit särskilt uppförd för fattiga vägförandes bekvämlighet och vila mitt i skogen Ödmorden.» Den gård som avses bär ännu namnet Sjalstugan, i Skogs sn, Hälsingland.¹ En annan sjalstuga, belägen inom Ragundaskogen i östra Jämtland, omtalas i flera ärkebiskopliga skyddsbrev från 1300-talet:² »incola hospitalis dicti sialastuwu in silua reffhundum» (Söderwall, *Ordbok*, art. *siälstova*). Den östnordiska formen *siäl* har här ersatt den västnordiska *sæl* (jfr *sialubot* U 347).³ — Att uppföra ett sådant härberge var en from gärning av samma art som när man anlade vägar eller broar över sankmarker eller vattendrag. Inskriften på Karberga-stenen visar, att så har varit fallet redan under den äldsta kristna tiden. Tore har låtit göra en sjalstuga, ett härberge, efter sin hustru Ingetora, på samma sätt som exempelvis enligt U 347 Livsten lät göra broar till sjalabot

¹ C. G. Styffe, *Skandinavien under unionstiden* (3 uppl. 1911), s. 390 not 4 (med cit. litt.); J. Liedgren i: *Socknen på Ödmorden. Anteckningar till Skogs sockens historia*, sammanförda av N. G. Humble (1944), s. 247, 256.

² Senast utgivna i *Jämtlands och Härjedalens diplomatarium* 1, nr 4—5, 8—11, 13—14.

³ Om sjalastugor se J. G. Liljegren, *Runlära* (1832), s. 131 f.; H. Hildebrand, *Sveriges medeltid* 1, s. 1010 f.; N. Ahnlund, *Jämtlands och Härjedalens historia* 1 (1948), s. 415 f. Jfr även Gulatingslagen 5:29 (*Norges gamle love* 1, s. 47).

för sig och sin hustru Ingerun. Tores själstuga har utan tvivel varit belägen intill sundet och vadstället, där också runstenen varit rest. Uppgiften är ett intressant vittnesbörd om kyrkans verksamhet under missionstiden för att förbättra vägarna och möjligheterna att färdas genom landet. Jfr inskriften på U 1033 (Årby, Lena sn).

997. Lövsta, Funbo sn.

Pl. 41.

Litteratur: B 540, L 309, D 1:253. J. Bureus, F a 6 s. 185 n:r 100 (Rhezelius), F a 5 n:r 131, F a 1 s. 32; J. Rhezelius, F c 6 (Monumenta Uplandica) s. 28, 29 (utg. i UFT h. 30, 1915), F 1 2 bl. 103 v:o, F m 18 n:r 28, R 550 (UUB) n:r 5; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 154; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 92; R. Dybeck, Reseberättelse 1864; UFT h. 3 (1873), s. 40; O. v. Friesen, Anteckningar (UUB).

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckningar (i F c 6, F m 18 och R 550); Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 59); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 540); Dybeck (D 1:253); v. Friesen foto (UUB); E. Wessén foto 1911.

Runstenen står i parken 100 m. NV om huvudbyggnaden, med ristningen vänd åt SV.

Inskriften var känd redan för Bureus genom teckning och läsning av Rhezelius. I sin anteckningsbok från resan 1635 (F c 6) har han noterat: »22 Sept. I hagen sunan Löstadh står denne R| wender sig södher mot wijkä äng. Bönderna sade at han uar satt för en Jättkonger och dät skulle stå på sten. är ett rör nordan honom där draken plägar synas närmer byn.» I sin prydliga renskrift (R 550) har Rhezelius om denna runsten antecknat: »I Haghan widh Löfstadh

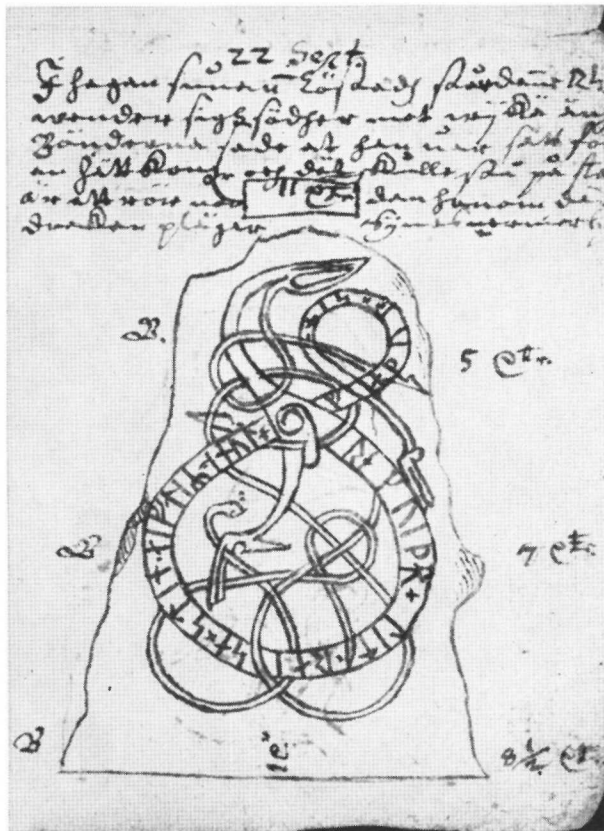


Fig. 139. U 997. Lövsta, Funbo sn.
Efter teckning av Rhezelius (F c 6).

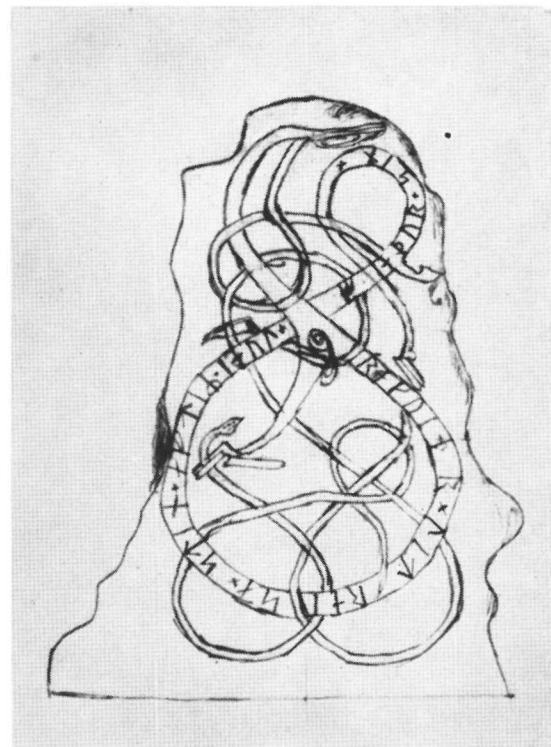


Fig. 140. U 997. Lövsta, Funbo sn.
Efter teckning av Rhezelius (F m 18).

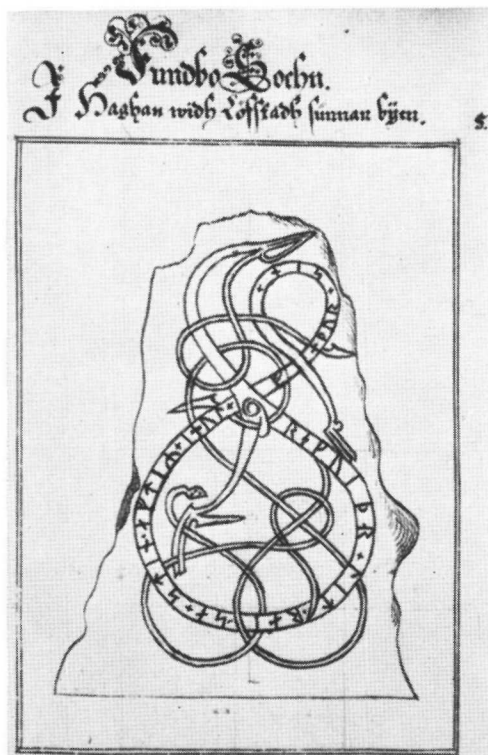


Fig. 141. U 997. Lövsta, Funbo sn.
Efter teckning av Rhezelius (R 550).

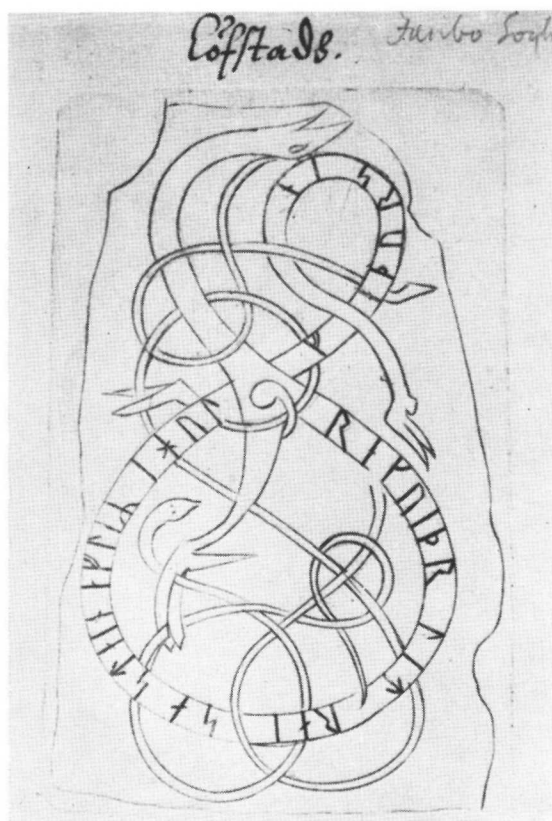


Fig. 142. U 997. Lövsta, Funbo sn.
Efter kopparstick av Bureus.

sunnan byen. — Denne Runesten lät iagh Vpreesa, huilken wänder sigh mz skriften söder mot Wijka äng, där som säges hafwa warit siö tilförene. Om fö¹ne steen berättade Almogen i Sochnen så: At han är satter för en Jättekonunger, huilken där strax hoos skal wara begrafwen i en högh eler Röös, af huilket Röös draken ofta plägar sigh see läta.» F a 6: »Widh Löfstadh i en haga.» F a 5: »Löfstad». — *Ransakningarna*: »Löfstad Backan äfwen en stoor hoop steenlagde griffter, Jtem en Jordhög, så och en ruhnesteen ofwan om byen påskrifwen.» — Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Löfstad» (B 540: »Löfstad»; L 309: »Löfstads hage»). — Celsius torde icke själv ha sett stenen. — Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Upsala» (1869): »vid Löfsta, S om vägen». Platsen är utmärkt på kartbladet. Då detta utkom, var emellertid stenen redan flyttad till sin nuvarande plats. Dybeck meddelar i sin reseberättelse 1864: »Löfstadsstenen är inflyttad i trädgården, der han står på en förmonlig plats». D 1: 253: »Denne sten står för närvarande i trädgården på vestra sidan om Löfstad.»

Röd, fältspatrik granit. Höjd 1,55 m., bredd (på mitten) 0,99 m. Ytan är plan och slät, synes vara en naturlig släppa. Nedtill på v. sidan är ett mindre stycke av stenen avslaget, förmodligen också upptill på h. sidan. F. ö. är ristningen väl bevarad. Den är omsorgsfullt huggen med jämna, i botten mjukt rundade linjer. Inskriften är tydlig och väl bevarad.

Inskrift:

rikuiþr × lit raiſa × stina eftr × ihul × faþur × sin
5 10 15 20 25 30 35

Rikviðr let ræisa stæina æftir Igul, faður sinn.

»Rikvid lät resa stenarna efter Igul, sin fader.»

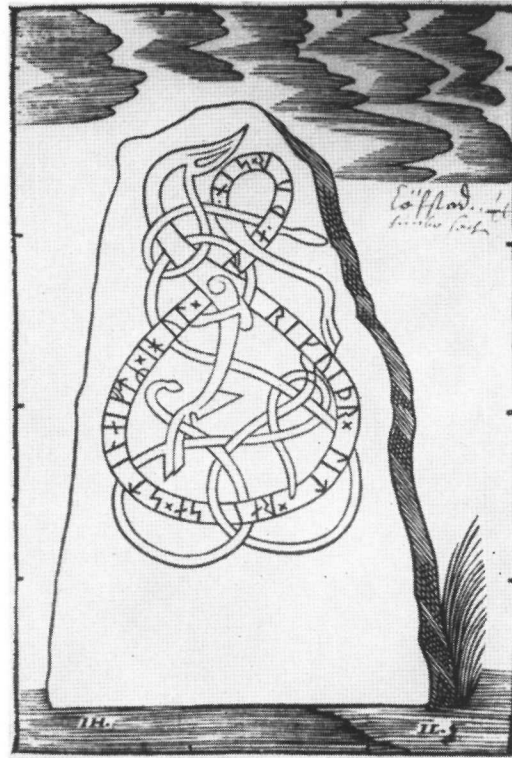


Fig. 143. U 997. Lövsta, Funbo sn. Efter B 540.

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början eller slut; icke heller efter 10 **t** och 20 **n**. Mellan 13 **i** och 14 **s** förekommer en felteckning, i det att runslingan är huggen över det korsande smalare bandet. Övre stapeln i 14 **s** är skadad. 21 **e** är tydligt stunget.

Rhezelius (F c 6, F a 6): 2 **e**; sk efter 19 **n**; sålunda 16—24 **stin · aiftin**; 26 **n**. Renritningarna i F m 18 och R 550 ha: 16—24 **stin · aiftin**. — Hadorph och Leitz (B 540): 2 **i**; sk × framför 11 **r**; 16—24 **stina ifta**, 27 **h**. — Celsius har ingen egen läsning. — Dybeck: 2 **i**, 16—24 **stina efta**, 26 **h**, — v. Friesen anmärker om r. 21: »på midten af **i** är på båda sidor en fördjupning som godt kunde vara en punktering men snarare är den väl tillfällig eller senare anbrakt, då den i botten ej liknar öfriga huggna partier i jämnhet etc.»

Namnet *Rikviðr* förekommer även på runstenen vid Funbo kyrka. Det kan emellertid icke vara samme man, som där omtalas, då fadern till denne Rikvid hette Kättil. Om namnet se U 848. — Om namnet *Igull* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 106.

Lövsta, Funbo sn.

I *UFT* h. 3 (1873), s. 41 meddelas: »Vid ett torp under Löfsta påträffades, då en spisel refs, för ett par år sedan en runsten, men han var alldeles förbränd och förvittrad, samt så skör, att han föll sönder, då han vidrördes (meddeladt af egaren till Löfsta, friherre Edvard Cederström).» Om denna runsten är f. ö. ingenting bekant.

Marielund, Funbo sn.

I beskrivningen till Geologiska kartbladet »Rånäs» uppges, att en runsten skall finnas »i stenfoten midt bak på Marielunds herrgård, ej synlig, emedan den är öfverrappad». Den identifieras med L 308, vilket knappast kan vara riktigt (se nedan U 998). Troligen beror uppgiften på en tradition om att toppstycket av Skällerö-stenen U 998 skall ha varit inmurat i gamla stenhuset. Detta har emellertid senare kommit till rätta. — Samma ursprung har sannolikt en uppgift från 1936 i ATA, att en runsten »lär vara inmurad i källaren och överkalkad.»